

Jaargang 34, nr.1, maart-april-mei 2019

van wirs

Driemaandelijks tijdschrift van heemkundekring 'Amalia van Solms', Baarle-Hertog-Nassau

kaante

P918514

Colofon

Heemkundekring 'Amalia van Solms' houdt zich actief bezig met het erfgoed van Baarle, Castelné, Ulicoten en Zondereigen om de kennis ervan te vergroten en de verzamelde gegevens beschikbaar te stellen.

Heemhuis

Kerkstraat 4, 2387 Baarle-Hertog
Openingstijden:

- Elke woensdagavond van 19.30 tot 21.00 uur
- Elke eerste zondag van de maand van 10.30 tot 12.30 uur

Bankrelatie

- NL 13 RABO 0103 8949 69
- Persoonlijk lidmaatschap: € 15,00
- Gezinslidmaatschap: € 20,00
- Jeugdlidmaatschap: € 5,00

Secretariaat

B: Kerkstraat 4, 2387 Baarle-Hertog
NL: Postbus 225,
5110 AE Baarle-Nassau
secretaris@amaliavansolms.org

Voorzitter (Ad Jacobs)

voorzitter@amaliavansolms.org

Penningmeester (Nelly Pieke)

0031 (0)13 508 3408
penningmeester@amaliavansolms.org

Ledenadministratie

ledenadministratie@amaliavansolms.org

Verantwoordelijke uitgever

Ad Jacobs, Kerkstraat 4,
2387 Baarle-Hertog

Website

- www.amaliavansolms.org
- www.dodendraad.org
- Voor de digitale nieuwsbrief van de heemkundekring aanmelden via website amaliavansolms.org

Van Wirskaante

Overname van teksten is toegestaan mits bronvermelding. Losse nummers zijn verkrijgbaar voor € 5,00 per stuk.

Redactieadres

vanwirskaante@amaliavansolms.org

Realisatie en druk:

Koninklijke Drukkerij Em. de Jong,
Baarle-Nassau
Oplage: 1300

Inhoud

4 Voorwoord

7 Aan de praat mee... (72) Kees Norbart

"Mijn salaris krijg ik van de gemeente, maar ik ben in dienst van de bevolking van Baarle-Nassau". Kees praat graag over zijn werk als ambtenaar bij de gemeente Baarle-Nassau.

Over waarom hij aanvraagformulieren voor een nieuw paspoort in zijn

eigen huis had en hoe hij het aan de stok kreeg met een kapitein van het Ministerie van Defensie.

24 Kruid-je-roer-me-wel (6)

Zevenblad is voor menig tuinier een gehaat onkruid. Het wordt ook wel tuinmansverdriet genoemd. Misschien is niet bij iedereen bekend dat het vele geneeskrachtige eigenschappen heeft. Van oudsher is dit één van de bekende voorjaarsreinigende kruiden, net als brandnetel.

26 Bewoning van Ulicoten (7) en slot

In deze laatste aflevering komen het Hondseind, de Maaijkant en Kleine Maaijen aan bod.

40 Een Oost-Vlaming in ons heem (2)

In de vorige Van Wirskaante maakten we onder deze titel kennis met Eduard Jaequemyns. We weten nu dus dat hij meerdere studies deed, onderzoekend van geest was, ook sociaal voelend en een sterke invloed uitoefende op de land- en tuinbouw.

47 Hoe uniek is Baarle? (10)

Ditmaal is onze bestemming het meer van Lugano. Daar bevindt zich, volledig door Zwitsers grondgebied omgeven, het Italiaanse enclavedorp Campione d'Italia.

60 Ontmoetingen in een andere wereld (9 en slot)

Redactie

Harry Benschop
José Schalk
Leo Voeten

Aan dit nummer werkten mee:

Harry Benschop, Jeroen Geerts, Lia van Gils, Ad Jacobs, Herman Janssen, Sylvie Koks, André Moors, José Schalk, Antoon van Tuijl, Leo Voeten.

Foto's: hkk Amalia van Solms,
tenzij anders vermeld.

Jaargang 34, nr.1, maart-april-mei 2019

van wirs

Driemaandelijks tijdschrift van heemkundekring 'Amalia van Solms', Baarle-Hertog-Nassau

kaante

Over een onderwijsmethode voor Pygmeeën die door het grote succes ook wordt gevraagd voor het Aka-volk in de Centraal-Afrikaanse Republiek en voor die van het Mboetie-volk in Congo.

65 Baarle van toen

In het toenmalige Nieuwsblad van het Zuiden vertelde Jaon Voeten (toen 93 jaar) in 1978

over hoe het leven zich afspeelde in dorpen in Oost-Brabant. De verhalen geven een mooie inkijk in het Baarle van toen.

74 Merkwaaardigheden (94)

Babylonische spraakverwarringen rondom de nieuwe randweg bij 'Boskobe'

76 In memoriam

77 Amalia aan het werk (17)

82 Arme Amalia (99)

84 Zoekplaatjes

De hulp van lezers wordt ingeroepen om meer te weten te komen van foto's die de heemkundekring mocht gebruiken.

87 Nieuwe leden

88 Activiteitenkalender

Algemene Leden Vergadering 2019

Graag nodigen wij onze leden uit voor de 43e Algemene Leden Vergadering op dinsdag 26 maart in de aula van het Cultureel Centrum Baarle. De vergadering begint om 19.30 uur, vanaf 19.00 uur bent u welkom in de aula en staat er een kopje koffie of thee voor u klaar.

Agenda

1. Opening
2. Mededelingen
3. Verslag Algemene Leden Vergadering van 20 maart 2018
Dit verslag ligt in het Heemhuis ter inzage. Tijdens de vergadering is het verslag voor u beschikbaar.
4. Financieel verslag 2018 en begroting 2019
Het financieel verslag, door de kascommissie gecontroleerd, ligt in het Heemhuis ter inzage en is samen met de begroting 2019 in de vergadering voor u beschikbaar.
5. Vaststellen contributie 2020
6. Verslag kascommissie
7. Benoeming van de kascommissie 2020
8. Bestuursverkiezing
Voordracht: bestuurslid Gilberte Smolders
Aftredend: voorzitter Ad Jacobs, herkiesbaar voor één jaar
Aftredend: penningmeester Nelly Pieke, herkiesbaar
Aftredend: bestuursleden Herman Janssen en Jan Willekens, beiden niet herkiesbaar
9. Beleidszaken
10. Activiteiten 2019
11. Werkgroepen
12. Rondvraag
13. Sluiting

Na het officiële gedeelte volgt nog een gezellig samenzijn.

Contributie 2019

Bij deze Van Wirskaante treft u een nota aan voor de contributie 2019. Graag ontvangen we uw contributie vóór de op de nota aangegeven datum op onze RABO-rekening:

NL13 RABO 0103 8949 69.

Wilt u bij de betaling alstublieft uw relatienummer en/of factuurnummer vermelden?

Dat voorkomt misverstanden en zoekwerk, want wij hebben nogal wat leden met dezelfde familienaam.

Hebt u een **automatische incasso** afgegeven aan Amalia, dan hoeft u niets te doen. U ziet dat onderaan de nota staan. Uw contributie wordt binnen zes weken geïncasseerd.

Bij vragen of als u een machtiging wilt afgeven om jaarlijks de contributie te innen, dan kunt u mij mailen: penningmeester@amaliavansolms.org of telefonisch contact opnemen op 013-5083408.

Hartelijk dank, Nelly Pieke, penningmeester

Voorwoord

Amalia is het nieuwe jaar volgens traditie begonnen met de nieuwjaarsreceptie. Het was een goed bezochte en gezellige receptie.

Onder het genot van een kopje koffie met een lekkere wafel van Fonne Gulickx wensten onze leden, sponsors, lokale overheden en genodigden elkaar een gelukkig maar vooral een gezond jaar toe. Bij deze wens kan ik me alleen maar van harte aansluiten.

Tijdens de receptie heb ik kort teruggekeken op het afgelopen jaar. Het mag worden gezegd, het was een succesvol heemkundig jaar waarin wij een groot project afsloten en nieuwe projecten hebben opgepakt.

Dodendraadproject

In 2018 werd de herdenking van de Eerste Wereldoorlog afgesloten. Amalia heeft in de zomer haar Dodendraadtraject, opgestart in 2012, na enkele jaren van voorbe-

reiding, ook afgesloten. Op een wel heel passende en luchtige wijze. Onze heemkundige werkgroep Zondereigen had gekozen voor een geanimeerde wandeling langs het Dodendraad-traject in Zondereigen met onderweg veel straattheater en muziek. Het prachtige weer zorgde voor echt heel veel publiek. De deelnemers hebben genoten van het samenspel van muziek en straattheater. Wij hebben het Dodendraadproject kunnen realiseren door een prima samenwerking met onze kartrekkers, vele vrijwilligers en lokale overheden. Samen hebben wij er de afgelopen jaren wat moois van gemaakt.

Beeldbank

Ook bij Amalia heeft het digitale tijdperk zijn intrede gedaan. Voor de verdere ontsluiting van ons archief moeten we actief aan de gang. Momenteel werkt de projectgroep beeldbank wekelijks aan het

digitaliseren van foto's, bidprentjes en documenten die in onze bibliotheek aanwezig zijn. Elke dondagochtend is een aantal van onze leden op het heemhuis hiervoor aan de slag.

Tijdens de nacht van het Kempens Erfgoed heeft de groep zich voor de buitenwacht gepresenteerd. Bezoekers kregen prachtige foto's te zien op een groot beeldscherm. Foto's die een uniek stukje geschiedenis vertellen over ons heem.

Wil je aan dit project meewerken, je bent van harte welkom. Voor informatie kun je bij Leo Voeten terecht.

75 jaar bevrijding Baarle

Als we verder naar ons activiteitenprogramma kijken staat 'Baarle 75 jaar bevrijd' daar heel nadrukkelijk op. Dit jaar is het immers 75 jaar geleden dat velen in Baarle hun leven lieten voor onze vrijheid.

Een vrijheid waar wij tot op de dag van vandaag nog steeds met een vanzelfsprekendheid van genieten. Het is wel een zwaar bevochten vrijheid en hen die hun leven hebben gegeven moeten wij blijven herdenken.

Ook Amalia zal bijzondere aandacht schenken aan onze bevrijding. Het bestuur heeft het idee opgevat om van het septembernummer van Van Wirskaante een themanummer te maken. In dat nummer komen bijzondere verhalen en foto's over onze bevrijding, maar ook van de bezettingstijd en de wederopbouw. Momenteel zijn we met een aantal leden naarstig bezig om informatie te verzamelen om er ook een bijzonder nummer van te maken. Heb je nog documenten, foto's, of verhalen hierover dan kun je die aanleveren bij de werkgroep. Deze bestaat uit

Harry Benschop, Michel Antens en Ad Jacobs (zie ook Amalia aan het werk).

ALV

Op dinsdag 26 maart aanstaande houden wij onze 43e Algemene Ledenvergadering in het Cultureel Centrum van Baarle. Het bestuur rekent op een ruime belangstelling. Immers de Algemene Ledenvergadering is de belangrijkste bijeenkomst van onze vereniging. Het bestuur legt verantwoording af over de organisatie van onze vereniging en over het gevoerde (financiële) beleid. Financieel is Amalia gezond. Dit kan ik u met een gerust hart vertellen.

Het is ook bij uitstek de gelegenheid om ideeën aan te dragen voor ledenactiviteiten of werkgroepen. Nieuwe ideeën zijn meer dan welkom om een frisse vereniging te blijven en de nodige variatie aan te brengen in ons activiteitenprogramma.

De uitnodiging voor de ALV treft

u aan op pagina 4 van deze Van Wirskaante.

Enkele bestuursleden hebben aangegeven niet meer herkiesbaar te zijn. Om de organisatie van Amalia te verzekeren is aanvulling van het bestuur noodzakelijk. Heb je interesse in een bestuursfunctie meld je dan bij mij aan. Niet wachten maar gewoon doen.

Met ons bestuur zal ik me ook dit jaar inzetten om voor onze leden een gevarieerd heemkundig jaar te organiseren. Hiervoor reken ik wel op een goede samenwerking binnen ons bestuur, werkgroepen en met andere verenigingen en organisaties. Door op deze wijze samen te werken hebben we het afgelopen jaar veel bereikt. Iedereen die hier op een of andere wijze aan meegewerkt heeft, hartelijke dank.

Ad Jacobs, uw voorzitter.

"Mijn salaris krijg ik van de gemeente, maar ik ben in dienst van de bevolking van Baarle-Nassau"

Aan de praat mee (72)

Kees Norbart

JOS JANSEN

Bovenstaande uitspraak van Kees is eigenlijk altijd zijn motto geweest, zolang hij ambtenaar was in Baarle-Nassau. En dat was een hele tijd, zo'n vierendertig jaar. In januari 1960 kwam Kees in Baarle-Nassau op de gemeentesecretarie werken. Langzamerhand werd hij voor velen 'het gezicht van de gemeente': bij hem moest je zijn om een kind aan te geven, als je een nieuw paspoort of rijbewijs nodig had. Misschien was hij ook wel degene die jouw burgerlijk huwelijk voltrok. Bijna 8 jaar lang legde hij dagelijks twee keer 40 kilometer af van Made naar Baarle en weer terug. Eerst met zijn scooter, later met zijn autootje. Daarna kwam hij – inmiddels getrouwd – met Gerda in Baarle-Nassau wonen: 49 jaar in de Titus Brandsmastraat, sinds ongeveer twee jaar aan de Boschovenseweg.

Heftige eerste levensjaren

"De eerste herinneringen die ik heb zijn niet de leukste", begint Kees zijn levensverhaal. "Wij zaten in een schuilkelder. Ineens grote paniek, veel lawaai en geschreeuw. Een man laat zichzelf bloedend in de schuilkelder vallen. Grootmoeder scheurt haar schort aan repen om de wonden te verbinden. Het slachtoffer – zo bleek achteraf – was mijn vader." De vader van Kees was bouwvakker en had aan het begin van de oorlog in hun grote hof een schuilkelder gemaakt. Ook mensen uit de buurt vonden daar veiligheid. Toen zijn vader op de fatale dag keek of iedereen binnen was en hij de klep wilde sluiten werd hij geraakt door een granaat. "Zo is mijn vader omgekomen. In november '44 werd hij getroffen en naar het ziekenhuis in Breda gebracht. Daar

Ouders van Kees: Dorus Norbart en Cor van Fessem, in 1935.

is hij begin 1945 overleden." Kees was toen 3 jaar.

Als weeskind uit de oorlog gekomen

Zijn moeder was al gestorven toen hij 2 was. Ze had een tand moeten

laten trekken en de wond ging ontsteken. De Duitsers hadden alle medicijnen opgeëist. Daardoor kon de dokter haar niks geven, geen antibiotica. Dat heeft ervoor gezorgd dat ze is gestorven. Gewoon een bloedvergiftiging. Hoeveel stomme pech kan een mens heb-

In Stuivezand staat de wagen van voerman Bart de Ridder voor hun oude huis.

ben: de oorlog voorbij en allebei je ouders verloren. Kees was de jongste van het gezin van zeven kinderen. Zes van hen werden ondergebracht bij familie: in Rotterdam, in Delft, in Roosendaal, in Valkenswaard, in Breda, in Made. "Maar ik was de jongste en niemand in de familiekring zat op zo'n kleine mee-eter te wachten." Op de hoek van hun straat, op het adres C 96, woonden Bart de Ridder en zijn vrouw Ida Diependaal.

Zij waren al in de vijftig en hadden zelf geen kinderen. Ze zeiden: "Je kunt die kleine toch slecht buiten laten staan." Bij hen kreeg Kees

Bart de Ridder, Ida Diependaal en Kees Norbart.

een plekje en daar is hij gebleven. "Zij hebben mij opgevoed en opgeleid als hun eigen zoon."

steeds meer met elkaar gaan optrekken, maar het echte praten over vroeger lukt niet. Ik ben een paar keer bij onze Theo geweest. Die is 10 jaar ouder dan ik. Dan zei ik: Theo, ik wil eens een praatje met jou maken over ons vader en moeder. En dan vroeg ik: "Waren ze chagrijnig? Waren het strenge mensen of zorgzaam? Waren ze aardig? Hij zei: "Die mensen zijn dood en die moet je met rust laten."

Ik ben – achteraf gezien – nog het best terecht gekomen. Ons

Dorus Norbart met gezin, daags na het overlijden van moeder.

De kinderen hadden na de oorlog vanwege de grote afstanden weinig contact meer met elkaar en dat is lang zo gebleven. Toen Kees in 1994 vervroegd met pensioen ging dacht hij: Nou wil ik wel eens weten uit wat voor nest ik eigenlijk kom. "Toen ben ik naar mijn broers en zussen gegaan en hebben we afgesproken: We komen minstens één keer per jaar – in ieder geval met verjaardagen – bij elkaar op bezoek. Sindsdien zijn we eigenlijk

Bets kwam namelijk in huis bij mensen die ook geen kinderen hadden. Toen die later alsnog zelf kinderen kregen werd ons Bets steeds slechter behandeld en meer gezien als een inwonende werker. Daarom is ze tijdelijk terug gegaan naar ome Jan, onze voogd. Ons Sjan is bij tante Katrien – dat was een zus van mijn moeder – in Delft gebleven. Die was getrouwd met Willem de Bruijn en die verkocht warm water. Hij had een

metershoge dik geïsoleerde ketel in zijn winkel staan. Die begon hij 's zondagsavonds te stoken tot 90 graden. Met het hete water vulde hij tonnetjes van 25 en 40 liter en die verkocht hij. Mensen bestelden ze bij hem en hij bracht de tonnetjes op de bakfiets rond. Thuis op een vuurtje kookten mensen zelf ook wel water, maar de tonnetjes gebruikte men voor de was.”

Kees wie?

“In de buurt kenden ze mij niet anders dan Kees de Ridder”, zegt Kees. Het is zelfs zo gek geweest dat zijn chef – hij werkte toen nog op het gemeentehuis van Made – hem op een zaterdag nodig had, maar hij leek onvindbaar. De man wist in welke buurt Kees ergens moest wonen, maar toen hij daar mensen op straat over aansprak kreeg hij te horen dat hij dan toch echt verkeerd zat. In die buurt woonde beslist niemand met die naam, dat wisten ze zeker. Zijn chef hield vol dat het toch niet ver uit de buurt kon zijn en dat die Kees Norbart op het gemeentehuis van Made werkte. “O, bedoelde die?”, was de reactie, “Maar die heet geen Kees Norbart. Dat is Kees de Ridder. Die woont daar.”

Nadat Kees opendoet is het eerste dat hij zegt: “Vertel me nu eerst maar eens hoe jij eigenlijk heet.” Niet ‘Kees de Ridder’ dus, al had Bart dat wel graag gewild. Regelmatig blijkt hij namelijk aan de voogd van Kees, zijn ome Jan, gevraagd te hebben of er geen naamswijziging aangevraagd zou kunnen worden. Maar die was resoluut in zijn afwijzing: “Hij is een Norbart en hij blijft een Norbart.” Bart de Ridder dacht dat

De voogd van Kees, zijn ome Jan, met tante Marie.

Kees niet wist dat hij geen kind van hen zelf was, maar hij mocht het daar niet over hebben. “Mijn opoetje woonde op het einde van de straat en dan zei ik wel eens: Ik ga even naar opoe toe. Als ik dan terug kwam vroeg ik wel eens: Waarom noem ik haar ‘opoetje’? Bart zei dan: Iedereen noemt haar opoetje. Einde verhaal. Ons Bets woonde bij ome Jan, onze voogd. Daar mocht ik ook wel eens naar-

toe. Dan vroeg ik ook wel eens: Waarom noem ik haar ‘Ons Bets’? Antwoord: Iedereen zegt toch ‘Ons Bets’.”

Toen pleegvader Bart op 5 juni 1956 plotseling overleed, zat Kees op de Mulo. Hij moest de volgende dag bij broeder overste komen. Het gesprek ging ongeveer zo, herinnert Kees zich: “Kees”, zei de broeder, “ik weet niet goed hoe ik moet beginnen. Ik zal het meteen maar vragen: Hoe heet jij?” Ik: Kees Norbart. Hij: “Hoe weet jij dat?” Ik: “Zo heet ik toch? Sinds wanneer weet jij dat? Dat wist ik altijd al”. Toen zei hij: “Dit vind ik eigenlijk een triest verhaal. Jij weet dat je Kees Norbart heet en je durft het niet te zeggen en ánderen noemen jou Kees de Ridder en dat laat jij gewoon gebeuren. Waarom?” Toen heb ik hem verteld dat ik altijd bang was om te zeggen dat ik Kees Norbart was, omdat Bart en Ida dan misschien zouden zeggen: “Gij bent er ginne van ons en dat ze me dan zouden wegsturen. Bart de Ridder was op zijn beurt bang dat ik me dan bij hen niet thuis

Het nieuwe huis van Bart en Ida in Made (1939), waar Kees is opgegroeid.

Bart en Ida in hun nieuwe huis (1939).

Kees doet zijn Eerste H. Communie (1948). Naast hem: Bets en Sjan.

zou voelen. We praatten helemaal langs elkaar heen en het was een taboe om het er openlijk over te hebben." Omdat hijzelf niet over 'het geheim' wilde of durfde praten had Bart de Ridder namelijk een keer tegen de broeder gezegd: "Als ons iets overkomt, wil jij het hem dan vertellen? Nou, dat was dus niet nodig. Vanaf die tijd ben ik me pas openlijk Kees Norbart gaan noemen."

Opgegroeid bij Bart en Ida de Ridder

Kees is dus opgegroeid bij Bart en Ida, zijn pleegouders; hij heeft er zijn hele jeugd doorgebracht. Bart was voerman en Ida had een klein kruidenierswinkeltje, met koffie,

thee, suiker, noem maar op. 's Maandags reed Bart met paard en wagen de mensen langs in Drimmelen, Made, Den Hout, Terheijden om bestellingen op te nemen en vervolgens ging hij de leveranciers in Breda langs om de bestelde goederen te halen. In de vakanties mocht Kees steeds hele dagen met Bart mee.

De kleuterschool heeft Kees doorlopen bij de nonnen en de lagere (Blasius)school op Stuivezand. Daarna ging hij naar de MULO in Raamsdonksveer. Toen, op een dag in 1956 – hij was toen 15 – zei Ida tegen Kees: Onze pa is niet goed. Ga jij eens naar boven en vraag eens wat ie wil eten. "Ik kwam boven en hij lag dood.

En zijn vervoerderswagen stond hartstikke vol met goederen. Ik heb die in de dagen daarop allemaal rondgebracht met paard en kar en bij de grossiers in Breda ben ik af gaan rekenen."

Kees was altijd van plan geweest om rechten te gaan studeren. Bart de Ridder was er wel trots op dat Kees behoorlijk goed kon leren en hij had hem verteld dat er mensen waren die weinig geld hadden en dat hun kinderen daar dikwijls de dupe van werden.

Kees zei toen: "Dan word ik advocaat van de arme mensen." Heel veel later kwam Kees er achter dat hij een oom heeft gehad (Ome Kees, hij heeft hem zelf niet meer

Bart, Ida en Kees staan voor hun winkeltje.

Schoolfoto van Kees, 9 jaar.

gekend) die in de volksmond 'de advocaat van de arme mensen' werd genoemd. "Ik ontdekte toen ook dat oom Kees, net als ik, fotograferen als hobby had en regelmatig in de donkere kamer aan de slag was Hij is fabrieksarbeider geweest, heeft zich opgewerkt tot bedrijfsleider en daarna is hij medeoprichter geworden van het ziekenfonds CZ, het ziekenfonds voor de arbeiders destijds. "Op Made, Terheijden, Roosendaal en Etten-Leur zijn straten naar oom Kees vernoemd.

Studeren en aan het werk

Doorleren zat er voor Kees niet in, nadat zijn stiefvader was overleden, al was dat eigenlijk wel zijn grote

Ida en Bart met Kees op de kermis van Made.

Burgerlijke Stand en Nationaliteitsrecht, alsook Vreemdelingenadministratie en spreekuurhouder sociale zekerheid.

Bart en Ida bij de kar, Kees op de bok.

Kees en Ida de Ridder (1951).

wens. Bart had geen levensverzekering. Hij had helemaal niks, dus er moest verdiend worden. Daarom ging Kees na het behalen van zijn Mulodiploma in 1957 werken. "Ja, het loopt zoals het loopt in het leven", stelt Kees vast. Niet dat hij vanaf toen de schoolbanken en de boeken voorgoed vaarwel heeft gezegd. In de avonden volgde hij later de cursus Gemeenteadministratie en ook vakgerichte cursussen zoals Bevolkingsboekhouding,

Vanaf 16 november 1957 moesten de handen dus uit de mouwen. Zestien was hij toen hij zijn loopbaan begon als leerling-ambtenaar op de gemeentesecretarie van Made. Op zaterdag was hij hulpmelkboer. Zijn zwager was melkboer, in Stuivezand. Kees ging hem 's zaterdag helpen, van 's morgens vijf tot 's avonds een uur of acht. Een van zijn taken was dan om af te rekenen bij de klanten. Niet alle mensen hadden evenveel te

verteren, maar wij moesten op het eind van de week wel ons geld zien te krijgen. Er waren bijvoorbeeld mensen die zeiden: we willen melk hebben en pap, maar ook slagroom en limonade. Mijn reactie was dan: Oké, dat is dan zoveel. Maar er staat ook nog een rekening open van zoveel gulden. "Ja, dat kunnen we nu niet betalen, dat komt volgende week wel. "Ik liet ze dan eerst de openstaande rekening betalen en zei dan: "Nu gaan we het over vandaag hebben. Dat is zoveel gulden. "Als dat bedrag niet meer in hun portemonnee zat zei ik resoluut: "Nou, dan halen we de slagroom en de limonade er van af." De pap en melk hadden ze namelijk voor de kinderen nodig. Op die manier wilde het meestal

lukken en had men er begrip voor.

Een enkele keer, als mijn zwager niet kon, deed ik de hele bezorgende alleen. Dat was werken! Met de nodige zelfspot voegt hij eraan toe: "Nou was dat niet zo erg. Ik zat immers de hele week op het gemeentehuis. Moe was ik dus niet!" Hij heeft die melktour gedaan totdat ze in 1967 naar Baarle-Nassau verhuisden.

Kees met carnaval in Made.

Aan de slag in Baarle

Na het behalen van zijn mulodiploma begon Kees dus in november 1957 aan zijn eerste baan op de gemeentesecretarie van Made, afdeling bevolking. Daar leerde hij in de kneepjes van het vak op het gebied van burgerlijke stand en dergelijke. Op een gegeven moment zei zijn chef: "Je moet het zelf weten hoor, maar als je verder wilt komen is het misschien toch wel slim om eens te gaan solliciteren."

Het toeval wilde dat er op hetzelfde gemeentehuis op financiën een zekere Ben Josten uit Ulicoten was komen werken. Die had daarvoor in Baarle-Nassau ook op de gemeentesecretarie gewerkt. Ben wist Kees te vertellen dat daar een ambtenaar weg ging. "En dat zou net iets voor jou zijn", zei hij erbij. "Die gemeente zal jou wel liggen. En ook de post die er vrij komt: bevolking, burgerlijke stand, militaire zaken en verkiezingen." Kees solliciteerde er en werd prompt aangenomen. Voortaan legde hij dagelijks twee keer 40 kilometer

af, van Made naar Baarle en terug. Zijn pleegmoeder Ida leefde immers nog en die kon en wilde hij niet alleen laten. Op het openbaar vervoer kon je niet echt rekenen. Kees schafte daarom een scooter aan. Het was de tijd van burgemeester Frans de Grauw, Harrie van Gompel als secretaris en zijn collega-ambtenaren waren o.a. Jan Pardoel, Dré van Kuijk en Dré Kusters. In totaal werkten ze met z'n negenen op het gemeentehuis.

Gerda en hun vier zonen

Als Kees voor zijn werk pendelt tussen Made en Baarle, maakt hij vaak een omweg over Breda. Hij heeft inmiddels een autootje en pikt dan z'n collega Dré Kusters op of zet hem af bij diens schoonmoeder in Breda. Op een dag dat Kees weer eens door Breda rijdt, op weg naar Made, ziet hij Gerda Verkooijen uit Made, achter op de fiets bij een vriendin. Ze heeft een fiets aan de hand. Kees stopt, ziet de kapotte band en komt onmiddellijk met een praktische en slimme oplossing: "Greet, als jij nou de fiets meeneemt, neem ik Gerda wel

Gerda en haar moeder op Madese kermis.

Gerda, 8 jaar.

me. "Dat werd het begin van een nadere kennismaking en verkering, die uitmondde in een huwelijk.

Op het moment van die bandenpech werkte Gerda bij advocaat Spiegel in Breda in de huishouding. Voordat ze bij Spiegel in dienst kwam reed Gerda, pas 14 jaar, op een fiets zonder remmen naar de familie Nobelen in Breda, waar ze de zorg en verantwoording kreeg over vier kinderen, waaronder een baby van enkele maanden oud. Omdat beide ouders een eigen bedrijf hadden, moest Gerda volledig zelfstandig het gezin runnen. In september 1961 treedt ze in dienst bij Van Lange confectiefabriek te Made, waar ze op de controle- en handwerkafdeling aan de slag kan. Ze doet dit tot ze op 15 mei 1964 met Kees trouwt.

Ze gaan dan in Made inwonen bij Ida de Ridder-Diependaal, de pleegmoeder van Kees. "Als goede katholieken kregen we in 1965 de eerste kleine", zegt Kees, "onze

Gerda op de scooter van Kees, waarmee zij in 1960 in Luxemburg op vakantie waren.

Albert." Het jaar daarop volgt nummer twee: Marcel. Ondertussen heeft burgemeester de Grauw al eens aangegeven dat hij in de gaten zal houden wanneer er een woning beschikbaar komt voor Kees. Dan kan hij namelijk naar Baarle verhuizen en ook in de avonden beschikbaar zijn als dat nodig is. Toen kwamen, in 1967, de huizen in de Titus Brandsmastraat. Dat waren toen gemeentewoningen. Op 4 september trokken Kees en Gerda in het huis op nummer 12. Op nummer

Trouwfoto van Gerda en Kees, 1964.

14 woonden Dré en Ad Kusters. Zo werden Kees en Dré, behalve collega's en vrienden, ook burens.

In juni 1971 wordt hun derde zoon geboren: Edwin. Een jaar later volgt nummer vier: Jacco. Hij blijkt zowel geestelijk als lichamelijk zijn beperkingen te hebben. Dat heeft een grote impact gehad op hun leven, op dat van iedereen in het gezin. "In zo'n situatie voel je jezelf vaak het meest gehoord door mensen in dezelfde omstandigheden", constateert Kees. Daarom werden wij later ook vaak benaderd door mensen die met de-

Kees aan bureau in gemeentehuis van Baarle-Nassau.

Op ons rust de droom taak U te berichten, dat na een kortstondige ziekte, na voorzien te zijn van het H. Sacrament der Zieken, is overleden onze zorgzame Pleegmoeder en Oma

Ida Diependaal

weduwe van

Bartholomeus de Ridder

In de leeftijd van 81 jaar.

Gaarne bevelen wij de ziel van de overledene aan in uw godvruchtige gebeden.

Baarle-Nassau : C. NORBART
G. NORBART-VERKOOIJEN
Albert, Marcel en Edwin

Mede, 15 december 1971.
Zuideindestraat 22.

De Eucharistieviering zal plaats hebben op zaterdag 18 december om 11.00 uur in de parochiekerk H. Blasius te Mede, waarna de begrafenis op het r.k. kerkhof aldaar.

Avondmis : Vrijdagavond 19.00 uur.

Gelegenheid tot condoleren : Na de begrafenis in Café M. de Bok, tegenover de kerk.

Overlijdensbrief van Kees' stiefmoeder Ida.

zelfde problemen te maken kregen en hun weg in de regelgevingen zochten.

Het gezicht van de gemeente

Tamelijk kort nadat Kees in Baarle-Nassau kwam werken werd hij voor velen al 'het gezicht van de gemeente'. Burgers kwamen naar het gemeentehuis op de Singel om een nieuw paspoort aan te vragen, hun rijbewijs te laten verlengen, een pasgeborene aan te geven, in-

Kees houdt een voordracht op personeelsfeest van het secretariepersoneel.

formatie te vragen over hun oproep voor militaire dienst, noem maar op. Meestal was Kees dan hun eerste aanspreekpunt bij het loket. In veel gevallen was hij ook degene die twee jongelui met elkaar in de echt verbond. Dat maakte hem in korte tijd tot een vertrouwd gezicht in Baarle.

Daarmee verkeerde hij in het goede gezelschap van andere ambtenaren, zoals Dré van Kuijk en André Kusters, naar wie de burgers hun weg gemakkelijk wisten te vinden. Hun sterke kant was dat zij meestal in de eigen gemeente woonden, vaak ook binnen de gemeenschap actief waren op andere terreinen en daarnaast gemakkelijk aanspreekbaar waren. Zij stonden dicht bij de inwoners, probeerden hen zo goed mogelijk te helpen bij vragen waarmee ze bij hen aanklopten. De veelzeggende uitspraak van Kees in dit verband is: "Mijn salaris krijg ik van de gemeente, maar ik ben in dienst van de bevolking." Het was

nog de tijd dat er minder formeel gehandeld werd, dat manieren van werken nog niet allemaal in beton gegoten waren, dat dienstbaarheid in veel gevallen prevaleerde boven regels, de mens boven de norm. Het was ook de tijd dat de inwoners er een beeld bij hadden als zij spraken over 'de gemeente': burgemeester De Grauw, secretaris Van Gompel, Dré, André, Jac, Gerritje, Kees..... De ambtenaren zelf genoten ook van hun werk en hun rol binnen de gemeente. Geen wonder dat Kees maar één keer gesolliciteerd heeft terwijl hij in Baarle werkzaam was. Hij zat er in de hoogste salarisschaal voor zijn functie en zodoende zat loonsverhoging er niet meer in. Maar ze hadden vier kinderen en konden best wel wat extra's gebruiken. Hij solliciteert dan bij een andere gemeente en krijgt een telefoontje dat hij benoemd is. "Dat was juist op de laatste dag van de maand. We hadden een opzegtermijn van 3 maanden en B&W zaten net in overleg. Ik snel een ontslagbrief getypt, naar boven waar het college zat en gevraagd of ik binnen

mocht komen. Dat mocht. Nadat ik verteld heb waarom ik binnen kom vallen, wordt er gevraagd: Waarom wil je eigenlijk weg? Kees deelt mee dat hij het in Baarle naar zijn zin heeft, maar financieel niet verder kan. "Dus jij gaat alleen maar voor het geld?" is de vraag. "Ja, als je het zo bekijkt, dat klopt. Maar ik heb dat geld nodig voor mijn huishouden." "Wacht eens even op de gang." Even later wordt Kees binnen geroepen. "Wat kun je daar verdienen?" vraagt Mil den drukker, de wethouder. Als hij zijn antwoord hoort, zegt hij: "Daar doen wij zoveel gulden netto bovenop." Toen was de keuze niet moeilijk meer! "Ik heb altijd op dezelfde afdeling gezeten. De collega's van financiën vonden dat zij het belangrijkste werk hadden, want dat ging om geld. Ik vond dat ik het belangrijkste werk had, want dat ging om mensen."

Gezellig en met plezier werken is voor Kees altijd een voorwaarde geweest. In Baarle kon dat. Toen hij hier pas werkte was er nog geen personeelsvereniging. Maar er

Kees als conferencier op het huwelijksfeest van zijn collega Rinie van Beek.

Bekendmaking van de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen van 25 maart 1990.

was op het gemeentehuis wel een potje, goed gevuld met foien van Belgen, die door de Nederlandse ambtenaren aan een visvergunning geholpen waren. Daarvan konden die laatsten dan een weekendje weg naar Altenahr: vrijdagmorgen (in de baas z'n tijd) weg en zaterdagavond weer thuis. 'Heel het personeel – alle 9 – paste in het Volkswagenbusje dat Kees in Made huurde. Ze hadden onderweg veel plezier en ook veel "staties", waar ze even aanlegden. Kees was de Bob en bracht iedereen na twee dagen weer veilig en gelukkig thuis.

Terugblikkend constateert Kees dat het omgaan met de mensen aan het loket, het voltrekken van huwelijken, het inschrijven van geboorten en overlijden, het organiseren van verkiezingen, etc. hem zoveel voldoening gegeven heeft dat hij het werk met plezier gedaan heeft tot aan zijn vervroegde pensioering op 1 april 1994.

Buiten het boekje

Mensen helpen stond bij Kees hoog in het vaandel. Als ambtenaar ging hij daarom wel eens buiten zijn boekje. Zo kwam er eens op een zondagavond een jongen bij hem thuis aan de deur. Hij stond bijna te huilen en vertelde dat hij zich de volgende morgen weer op de kazerne zou moeten melden. "Maar thuis is er een broer van me verongelukt. Hoe moet dat nou toch. Mijn vader is helemaal over z'n toeren en de koeien moeten morgen gemolken worden. "Ik zeg: "Blijf jij morgenvroeg maar lekker thuis." Daarmee zat ik wel echt fout hè, want daar had ik helemaal niks over te zeggen. Toen moest ik het natuurlijk zelf ook wel oplossen. Ik had heel wat uit te leggen aan zijn kapitein en ook op het ministerie, maar ik ondervond veel begrip voor mijn handelen. Wel werd duidelijk dat ik dat niet nóg eens moest flikken!

Een ander voorbeeld dat laat zien hoe Kees naar bruikbare oplossin-

Zilveren bruiloft van Kees en Gerda met hun gezin in 1989.

gen zocht. Hij had thuis aanvraagformulieren voor een nieuw paspoort en voor een rijbewijs liggen, want regelmatig kwam daarvoor iemand bij hem thuis langs, die tijdens kantooruren daar geen tijd voor had of op het moment van op-vakantie-gaan erachter kwam dat het paspoort was verlopen. Kees begreep dat wel en maakte dat dan in orde. Op die manier mensen uit de nood helpen gaf veel voldoening. Geleidelijk werd

Burgemeester Y. Kortmann doet aangifte van de geboorte van zijn dochter Pauline bij Kees, als ambtenaar van de burgerlijke stand.

de gemeente groter, maar niet altijd beter. Als ik een trouwerij moest doen ging ik van tevoren mijn licht opsteken over de trouwlustigen en probeerde ik er iets leuks van te maken, maar op een gegeven moment kreeg ik te horen: 'Daar mag je niet meer dan zóveel tijd voor uittrekken. De preek krijgen ze wel van de pastoor.'

FOTO 03.25

In de beginjaren gingen die dingen toch anders. Bijvoorbeeld: Moeder ging op een gegeven moment behoorlijk aan het sukkelen en ik had nog maar een beperkt aantal snipperdagen. Toen die op waren ging ik naar de secretaris: Ik moet met moeder eigenlijk naar het ziekenhuis. "Hoe zit het met je werk?" Dat weet je, hè secretaris, ik zorg gewoon dat alles afgewerkt is. "Nou, zegt ie, "dan is het simpel, dan ga jij gewoon met je moeder naar het ziekenhuis." De snipperdagenkaart hoefde ik niet meer te geven, want die was toch vol."

Een ander voorval. 's Morgens was Kees al vroeg op weg vanuit Made en 's zaterdags was het gemeentehuis ook open. Omdat de kapper na werktijd gesloten was, ging hij op een middag naar Johan Gulickx op het Oosteind. Het was er vrij druk. Hij moest wachten. Komt burgemeester De Grauw binnen. Die ziet hem zitten. "Ha Kees, laat jij je haren in de baas zijn tijd knippen?" Kees: "Ja, het groeit toch ook in de baas zijn tijd." Burgemeester: "Ja, maar het groeit niet allemaal in de baas zijn tijd." Kees: "Nee, maar ik laat het er ook niet allemaal afhalen." Burgemeester: "Dan is het goed." Dat kon allemaal.

Zo waren er wel meer dingen die

Kees in het gemeentehuis, met achter hem het wandkleed dat Gerda maakte.

volgens het boekje eigenlijk niet konden, maar daar stonden allerlei zaken tegenover die buiten werktijd ongevraagd gedaan werden. De mentaliteit was toen anders. In verkiezingstijd bijvoorbeeld moesten de oproepkaarten allemaal

getypt worden. Dan zei ik tegen de mannen van financiën: "Kunnen jullie mij daarbij even helpen." "Natuurlijk." Dan zaten wij dagen achter elkaar die dingen te typen. Maar als zij met de begroting bezig waren dan zat ik ook mee te typen. Over overuren werd niet gepraat. Het was je werk en dat deed je. Naderhand kon dit soort dingen niet meer. "Nee, dat staat niet op mijn lijstje" werd er dan gezegd. Het laatste jaar was het net of het een multinational was die ze moesten runnen: van overleg naar overleg, een commissie hiervan en daarvan. Ik dacht vaak: werk nou toch eens gewoon door, want als je jezelf na de vergaderingen afvroeg: Wat zijn we nou eigenlijk opgeschoten?, dan moest je in veel gevallen toegeven: niks."

Bezig in en met de gemeenschap

Kees was nauwelijks in Baarle 'geland' of gemeentesecretaris Van

Afscheid van Kees van de gemeente in 1994. Alle dames met wie hij nauw samenwerkte kwamen op de receptie. V.l.n.r. Willy Jacobs, José Peeters, Jolanda Steijaert, Rinie van Beek, Marian van Hooijdonk, Lisette v.d. Broek, Resie van Gils en Jeanne Boeren.

Gompel – voorzitter van harmonie St. Remi - vond dat het goed zou zijn als Kees het secretariaat op zich zou nemen. 'Ik heb helemaal geen verstand van muziek' gold totaal niet als argument om het niet te doen. "Gij kunt een brief schrijven, gij kunt een rekening opstellen. Meer is niet nodig. Papier en stencilmachine en zo kun je van de gemeente gebruiken." Aldus ging Kees in 1969 'vrijwillig' aan de slag met de administratie van de harmonie.

Ongeveer gelijktijdig kwam Kees zelf met het voorstel om voor de gemeente Baarle-Nassau een personeelsvereniging op te richten. Zoals dat in die gevallen meestal gaat werd de initiatiefnemer meteen uitgeroepen tot voorzitter/secretaris. Incognito trad hij daar zelf ook wel op als Sinterklaas en Kerstman.

Toen zontje Jacco in de jaren '70 dagelijks naar het revalidatiecentrum Charlotte-oord in Tilburg ging, werd Kees daar al gauw secretaris van de oudervereniging, tot Jacco in 1995 naar Dagcentrum De Bunder in Bavel ging. Daar richtte Kees een oudervereniging mee op, waarvan hij eerst een aantal jaren secretaris was en later voorzitter.

Kees en Gerda zagen dat er in Baarle, maar ook in de directe omgeving, geen enkele voorziening was voor mensen met een licht verstandelijke beperking. Zij zochten naar een mogelijkheid om een stichting te vormen om van daaruit iets van de grond te krijgen. Samen met Fons Cornelissen, Jan Laurijssen, Piet van den Brandt en Henk Stabel hebben zij in maart 1990 de Stichting Gehandicapten-

zorg Baarle opgestart. Kees werd er secretaris van, Gerda bestuurslid. Hun ambitie was groot: in Baarle te komen tot een soort dagverblijf of zelfs een woongroep. Met deze gedachten gaan ze naar de directeur van Piusoord in Tilburg, de heer Bottelier. Hoewel deze open staat voor de plannen en bereid is tot meewerken, stemt het gesprek toch niet zo positief dat een voorziening op korte termijn haalbaar lijkt. Men laat zich echter niet meteen uit het veld slaan. Kees gaat naar de Provincie om medewerking te vragen. Daar moedigen men Kees aan om de plannen door te zetten, maar tegelijkertijd schat men zijn kansen zeer laag in. Dat was in 1992. In 1998 stond er in Baarle-Nassau echter zowel een dagcentrum als een groepswooning voor mensen met een verstandelijke beperking. Vaak wordt Kees benaderd: voor het opstellen van verzoeken om woningaanpassingen, om vervoersmiddelen, evenals voor het opstellen van bezwaarschriften bij afwijzing van die verzoeken en het vertegenwoordigen van die mensen bij hoorzittingen en dergelijke.

Omdat daar ook vaak de Belgische wetten van toepassing zijn wordt Kees ook bestuurslid van de KVG (Katholieke Vereniging Gehandicapten) in de provincie Antwerpen, afdeling Turnhout. Ook is hij bestuurslid van de Regionale Federatie van Ouderverenigingen.

In 1994 ging Kees vervroegd met pensioen en werd toen meteen ook lid van de W-groep; dat is dit jaar dus al 25 jaar. Na een tijd heeft Kees het secretariaat overgenomen. Nog wat later stapte de voorzitter op en nam Kees zijn functie over.

Hij was ook afgevaardigde van de W-groep naar BUS (Brabantse Uitkeringsgerechtigden Samen). Toen ging hij echter behoorlijk sukkeln met zijn gezondheid: kanker, operaties, bestralingen, hartproblemen. "Jullie hebben anderhalf jaar niets aan mij", legde Kees de W-groep voor. "Iemand zal het van mij moeten overnemen." Ad Adriaansen is in zijn voetsporen getreden. Bijlarten is de favoriete bezigheid van deze club met ongeveer 30 leden. Maar ook staat er ieder jaar een busreis, een kerstdiner en een bingoavond op het programma.

Verder heeft Kees vanaf 2007 tot 2016 deel uitgemaakt van het Beleidsplatform Welzijn van Baarle-Nassau, dat in 2011 verder ging als WMO-raad. Met zijn contacten kon hij daarin goed onderbouwd de belangen van zowel mensen met een geestelijke beperking als van uitkeringsgerechtigden behartigen.

Gerda en Kees worden in 2010 allebei koninklijk onderscheiden.

Terwijl Kees sociaal op verschillende manieren actief was, deed ook Gerda haar duit in het zakje. We gaven al aan dat ze medeoprichter was van de Stichting Gehandicaptenzorg Baarle en sedert toen bestuurslid.

Toen in 1994 de Wet Voorzieningen Gehandicapten (WVG) van kracht werd, richtte Gerda met enkele andere betrokkenen het Platform WVG Baarle-Nassau op en werd er bestuurslid van. Van daaruit bezoekt ze dan ook de vergaderingen van het Regionaal Overlegorgaan Gehandicaptenbeleid in West-Brabant.

Vanaf 1992 is ze ook vrijwilligster bij het dansen voor geestelijk gehandicapten in parochiezaal De Belcrum te Breda. Er werd gezegd dat dansen goed zou zijn voor het evenwicht van deze mensen en dat het hun plezier zou geven. Iedere deelnemer heeft daar een danspartner nodig. Daarom is Gerda 25 jaar lang meegegaan.

Al deze inspanningen voor de Baarlese gemeenschap bleven niet onopgemerkt en daardoor kon het gebeuren dat Gerda en Kees in 2010 beiden een koninklijke onderscheiding kregen opgespeld. Hobby's

Naast al hun vrijwilligerswerk hadden Kees en Gerda ook een gezamenlijke hobby, namelijk fotografie. Bij Kees was de belangstelling daarvoor al op jonge leeftijd aanwezig. Van zijn pleegouders kreeg hij zijn eerste fototoestel (een brownie box). Later groeide die belangstelling nog: hij kocht andere en betere fototoestellen en volgde enkele cursussen fotografie. Samen met Gerda richtte hij op hun zolder

een donkere kamer in, waar heel veel uren werden doorgebracht met het ontwikkelen en afdrucken van foto's. Eerst alleen als hobby, later ook de foto's die Gerda elke week maakte voor 'Ons Weekblad'. In de jaren '70 richtten ze de plaatselijke fotoclub 'Zoeker' op, met in totaal zo'n 20 leden. Afsproken werd dat er wekelijks door de leden om beurten een foto in 'Ons Weekblad' zou worden geplaatst. Toen vroeg Joep de Jong of Gerda het werk van Aloïs Seeuws wilden overnemen. Aloïs verzorgde al een tijdlang de foto's voor het Baarlese weekblad, maar door de ziekte van Parkinson werd hem dat in 1980 onmogelijk. Gerda is toen de vaste fotograaf van 'Ons Weekblad' van drukkerij De Jong geworden. Dertig jaar heeft ze dat gedaan: in de loop van de week maakte Gerda de foto's, op maandagavond voor het

eten werden de foto's ontwikkeld in hun doka. Dan laten drogen en na het eten contactafdrukken maken. Dan werd bepaald welke foto's gebruikt zouden worden voor publicatie. Die werden dan afgedrukt en op dinsdagmorgen naar de drukkerij gebracht. Vanaf oktober 2001 fotografeert Gerda digitaal.

Vanaf 1990 gingen Kees en Gerda ook video-opnamen maken. Dat lukte zo aardig dat Kees ook enkele keren werd gevraagd een reisverslag te maken van de Lourdesbedevaarten en ook van enkele huwelijksplechtigheden van familieleden en goede bekenden. Ook fietsen en wandelen zijn favoriete bezigheden van Kees, vaak samen met Gerda en Jacco.

Gerda is altijd heel actief en crea-

Gerda als vrijwilligster bij de dansles.

tief geweest: borduren, tuinieren, bloemschikken, boetseren, poppen maken. Daarnaast had ze een grote interesse in antiek en oude culturen en volgde cursussen filosofie en assertiviteit. Ze heeft ook een tijd kleding gemaakt voor de majorettes en kinderen voorbereid voor kerkdiensten.

Op zoek naar zijn wortels

Kees is destijds ook aan zijn stamboom begonnen. Hij laat hem aan me zien en ik verwonder me erover hoe ver hij er al mee gevorderd was.

Kees vertelt dat Herman Janssen hem daarbij ook goed geholpen heeft, met name toen bleek dat zijn wortels deels in België bleken te liggen. Op een gegeven moment zei Herman tegen Kees: "Ik ben aan het pionieren geweest en ik denk dat jullie uit Merksplas komen." Hij heeft Kees toen meegevoerd naar een plek in Merksplas waar ooit een café stond en waar heel vroeger een doorwaadbare plaats was, waar voerlieden met hun wagen konden 'oversteken'. "Hij maakte aannemelijk dat hier een van mijn verre voorouders gewoond moet hebben. Maar hij overtuigde mij er ook van dat de achternaam Norbart te herleiden is tot een zekere Norbert van den Ackerveeken. Die achternaam kwam destijds zoveel voor, dat de voornaam is gaan overheersen en tot achternaam geworden is. Toen in de achttiende eeuw familienamen verplicht werden, zijn de voorouders van Kees dan ook in de burgerlijke stand opgenomen als Norbart. "Ik ben Herman enorm dankbaar dat hij toen zo zijn best gedaan heeft om dit uit te

In 1998 viert zus Sjan haar zestigste verjaardag, met alle broers en zussen: Rienus, Sjan, Kees, Klazien, Sjaak, Bets en Theo.

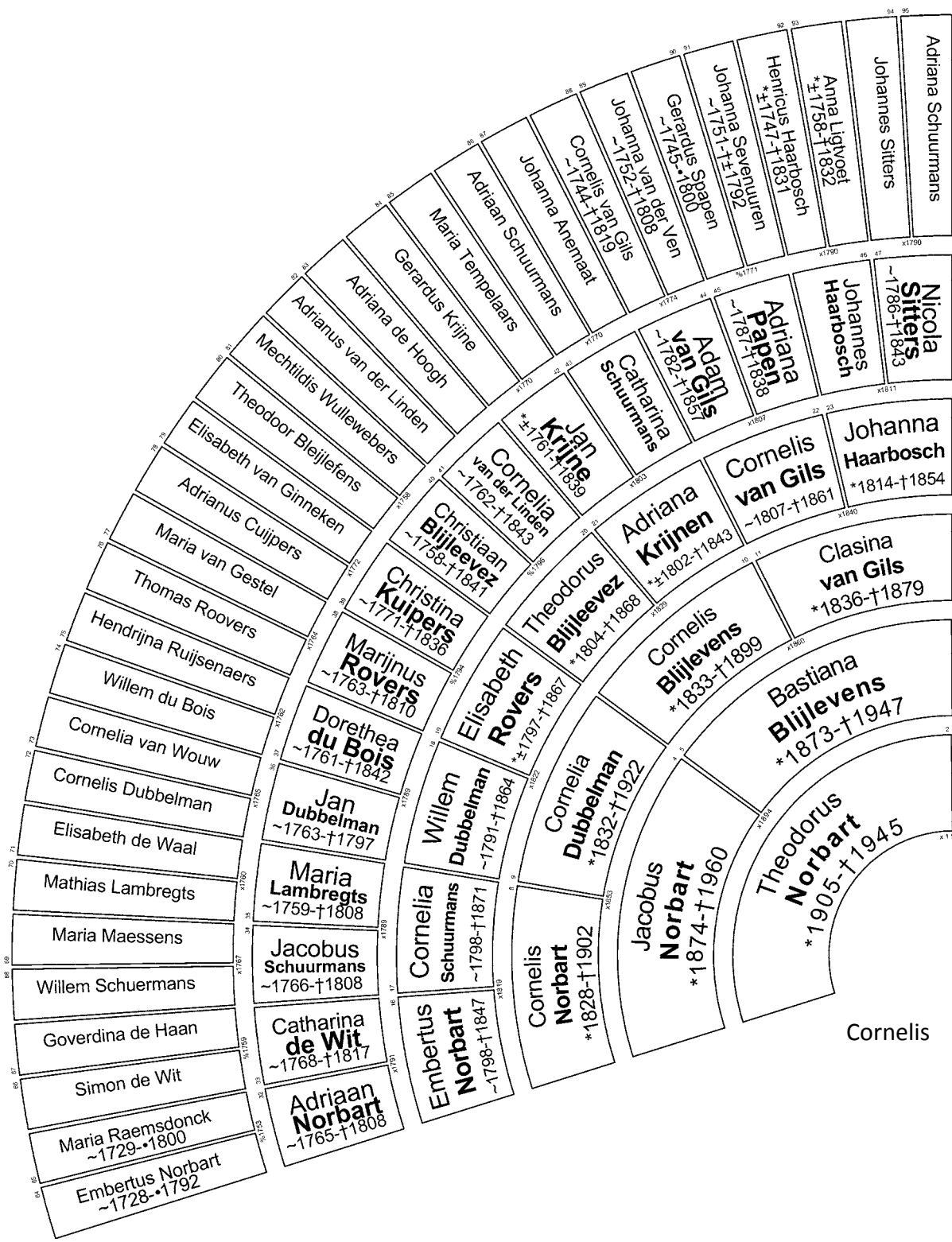
zoeken. Zelf heb ik het werk aan de stamboom door mijn ziekte wat laten verslonzen. Dat had ik niet moeten doen. Misschien komt het er alsnog van.

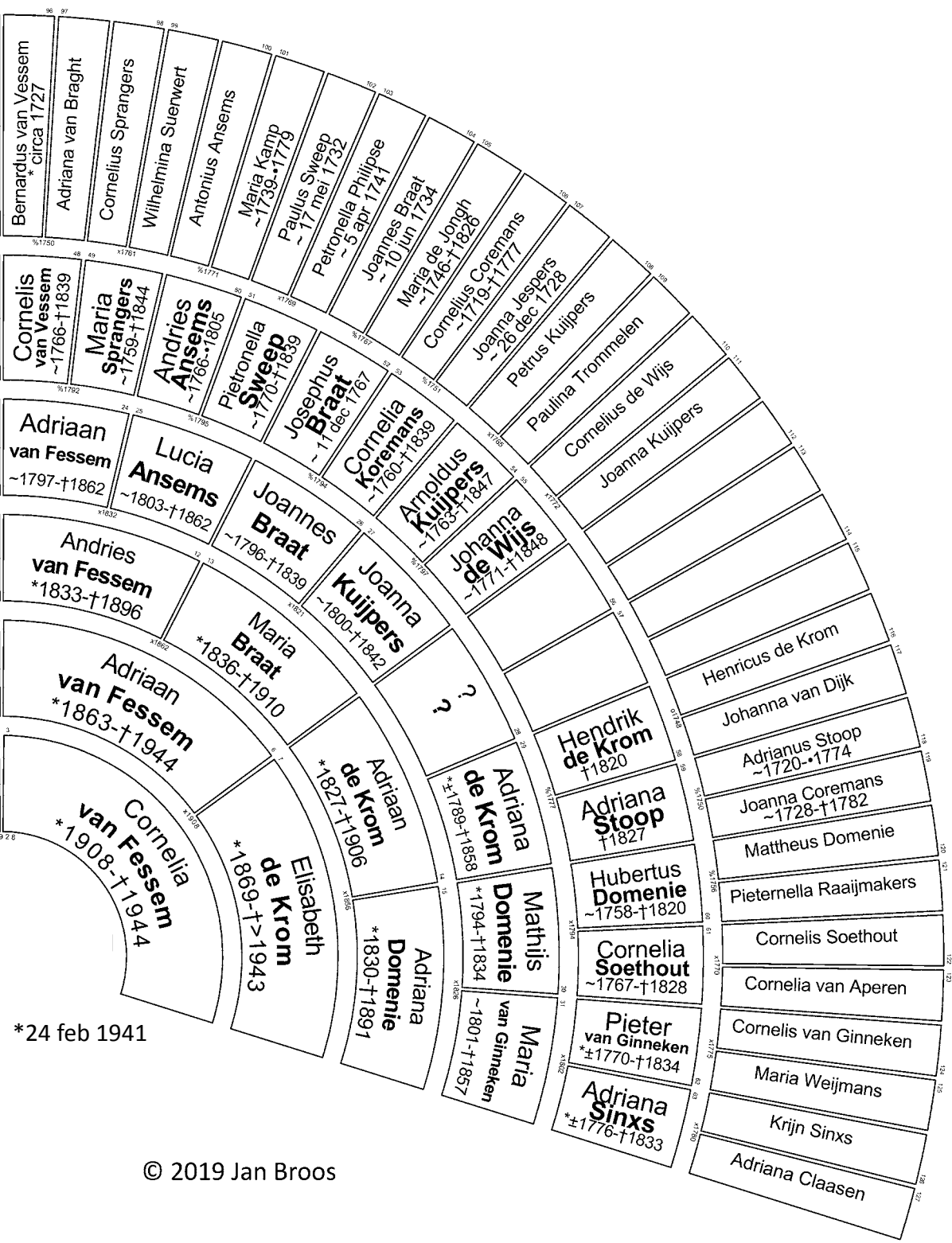
Levenslessen

Een gesprek met Kees levert ook interessante beschouwingen op. Hij kan in alle rust terugkijken op zijn leven en dan tot heldere conclusies komen. Het leven heeft hem het nodige geleerd. Enkele van die 'levenslessen' heb ik genoteerd.

Mijmerend over het leven zegt Kees: Ik ben bijna 78, heb kanker gehad, ben aan mijn hart geopereerd, heb een pacemaker en kan echt lichamelijke inspanning maar heel kort volhouden. Maar ik bof nog: dan denk ik: Je kunt wandelen, je kunt fietsen, samen boodschappen doen. Er zijn wel eens moeilijke momenten geweest,

maar we hebben elkaar nog. En we hoeven ons 's avonds niet af te vragen: Hebben we te eten, maar: wát zullen we eten? Er zijn heel wat mensen die het minder hebben. Ik vraag me wel eens af: een voetballer die miljoenen krijgt, die kan natuurlijk hard lopen en hij heeft inzicht, het is een vakman. Tegelijk denk ik dan toch ook: mijn vader die van 's morgens vroeg tot 's avonds laat in weer en wind aan het werk was, die mocht van mij ook wel iets meer hebben. Het is uit balans. En wat heb je eraan? Je hoeft niet in het geld te zwemmen, maar pootje baden is wel lekker. Dat je wat achter de hand hebt. Maar wat heb je aan al die rijkdom als je dood gaat. Als je alles hebt, in luxe leeft en dan nog over hebt, waar ben je dan nog blij mee? Als je nou heel veel geld hebt en je weet dat je het zelf niet allemaal nodig hebt: er zijn heel veel goede doelen hoor!

*24 feb 1941

© 2019 Jan Broos

Daarbij sluit mooi aan dat Gerda en Kees een aantal jaren geleden tot de conclusie kwamen dat zij een enorme hoeveelheid foto's over Baarle in hun bezit hadden, maar dat er verder weinig mee zou gebeuren. Kees besloot, nadat hij uit het arbeidsproces geraakt was, om alle foto's die Gerda gemaakt had te digitaliseren en van naam en datum te voorzien, met een paar steekwoorden erbij. Toen dat gigantische karwei geklaard was, zijn ze met de USB-stick naar Drukkerij (= Joep) de Jong gegaan, met de vraag: Vind jij het goed dat we dit hele fotobestand aan de heemkundekring geven? Na Joeps positieve reactie liet Kees één exemplaar achter bij de drukkerij en het andere ging naar heemkundekring 'Amalia van Solms', die er enorm blij mee was.

Behalve tevreden zijn en anderen laten delen in wat je hebt, stond bij Kees ook het respectvol en gelijkwaardig omgaan met medemensen hoog in het vaandel. Hij vertelt dat hij er altijd voor gewaakt heeft om – in zijn positie van gemeenteambtenaar – niet verdacht te kunnen worden van (politieke) voorkeuren. "Ik zorgde dat ik mensen altijd gelijk behandelde. Ik had 'Verkiezingen' in mijn portefeuille, dan kun je het niet hebben dat er gezegd zou worden: 'Die vent is zelf van partij x en hij regelt de verkiezingen! Ik bleef er altijd netjes tussenuit. Natuurlijk had ik mijn persoonlijke sympathieën, maar die sprak ik nooit uit." Ook in de omgang met collega's verkoos Kees de uitnodigende toon boven het geven van opdrachten. "Ik zei bijvoorbeeld: daar en daar ben ik mee bezig. Eigenlijk moet dit vandaag ook klaar. Zie jij kans

Jacco met paard op de manege, op de kerstkaart voor 2005.

om dat te doen? Als ze er dan mee klaar waren bedankte ik hen met een 'Dat heb jij goed voor me opgelost'. Je moet wel je waardering laten blijken. Dat heb ik steeds geprobeerd. Ik kan nog altijd goed opschieten met alle mensen met wie ik destijds gewerkt heb. Er zijn ook nog steeds vriendschappelijke banden." Peinzend: "Er zit namelijk een groot verschil tussen leiding geven en de baas spelen.

Jacco

Zesenvertig is hij nu, de jongste zoon van Gerda en Kees: Jacco. Wat was het fantastisch dat hij, met zijn beperking, in 1998 als bakker aan de slag kon in het dagcentrum 'Marwijn' van Amarant. Naast de bakkerij was er een wasserij, een kaarsenmakerij, een houtbewerkingsgroep, een montage groep en een volkstuin. Jammer genoeg kwam er aan deze zinvolle tijdsbesteding in 2013 – na 16 jaar – plots een einde. Amarant heeft toen besloten het dagcentrum te verplaatsen naar de brede school Uilenpoort, waar de activiteiten tot een minimum beperkt zijn. Zo is bijvoorbeeld de bakkersoven met rijkskast en al in-

geruuld voor een gewoon huishoudoventje. De stichting heeft vijf jaar geleden uit alle macht geprobeerd die sluiting te voorkomen, maar Amarant heeft doorgezet. Het Marwijn-gebouw staat tot op de dag van vandaag leeg. Te huur. Kees daarover: "Gods wegen zijn ondoorgroendelijk, maar die van Amarant kan ik ook niet helemaal volgen: een prachtig eigen gebouw gooit men dicht en men gaat elders twee andere ruimtes huren. Dat het gebouw aan de Rector van den Broekstraat zo maar leeg mag blijven staan snap ik ook niet. In wezen gaat het om gemeenschaps-geld; Marwijn is destijds gebouwd met geld, bestemd voor de zorg. Gelukkig zit er op de locatie nog steeds een sociale bestemming." Ondanks het bovenstaande gaat Jacco in de Uilenpoort enthousiast door met zijn activiteiten.

Wekelijks bakt hij enkele appeltaarten en een aantal cupcakes. Hij doet daarvoor zelf de boodschappen en koopt in wat er nodig is. Om vijf over vier 's middags komt Jacco thuis. Ze drinken dan samen iets en vervolgens gaat Jacco naar zijn kamer vol Lego of naar zijn eigen volkstuinje, met

aardappelen, boontjes, enzovoorts achter hun huis. Of hij gaat blad ruimen of met zijn konijn spelen. Hij heeft het helemaal naar zijn zin, hier aan de Boschovenseweg. Toen ze twee jaar geleden naar het huis gingen kijken, zei hij meteen: 'Dit wordt mijn slaapkamer'. Het is ook ideaal dat ze vlak bij zijn werk wonen. "Hij kan", zegt Kees "nu net als zijn vader iedere dag te voet naar zijn werk."

Ouder worden

Ook Gerda en Kees hebben hun draai helemaal gevonden aan de Boschovenseweg. Niet dat ze niet gelukkig waren in de Titus Brandsmastraat. Integendeel. Negenenveertig jaar hebben ze daar met heel veel plezier gewoond.

De enige reden dat ze verhuisd zijn is dat ze alles gelijkvloers wilden hebben, want Gerda kon niet meer

Gerda en Kees bij hun gouden bruiloft in 2014.

zo goed de trap op. Was er zelfs al een keer afgevallen. En toen ook Jacco dit huis helemaal zag zitten, was de keuze snel gemaakt. En dát ze wat ouder worden, dat weten ze. Kees: "Je kunt dat merken als kinderen met een omweg iets aan je gaan vragen. Een van hen zei laatst: 'Ik moet thuis nog een klusje doen. Pa, ik vraag het niet aan jou hoor, maar.... Eigenlijk kom ik daarvoor een paar handen tekort'. Je merkt het natuurlijk ook aan het feit dat je kinderen soms andere keuzes maken dan je zelf zou doen. Maar dat zullen ze vroeger van ons ook wel gezegd hebben. 'De jeugd van tegenwoordig' is van alle tijden.

Echte Baolsen

Toen ik Kees een aantal maanden geleden vroeg of ik hem mocht interviewen voor 'Van Wirskaante' wimpelde hij het wat af. Zijn belangrijkste argument: "Ik ben toch ginne echte Baolse". Mijn protest daartegen bracht hem niet meteen tot andere gedachten. Toen hij zijn kinderen vertelde over zijn afwijzing van het interview, lieten ze hem duidelijk merken dat ze

dat jammer vonden. Ook zij waren inmiddels wat ouder geworden. Toen Kees immers, na zijn pensionering, een stuk of 10 schriften had volgeschreven over zijn leven en zijn belevenissen, hadden ze nog gezegd "Je denkt toch niet dat wij dat straks allemaal gaan lezen". Daarop had Kees de schriften verscheurd. Nu kon het alsnog gedeeltelijk rechtgezet worden. Hopelijk is dat met dit artikel ook gebeurd. En Kees, dat je 'ginne echte Baolse' bent kun je ook niet langer volhouden, nu iedereen gelezen heeft dat je ruim 50 jaar in Baarle woont, 34 jaar voor de Nederlandse gemeente gewerkt hebt en je al die jaren ingezet hebt voor allerlei zaken in onze Baarlese samenleving. Aan het einde van ons gesprek gaf je ook volmondig toe: "Ik denk dat er veel Baolsen zijn die zich niet zo betrokken en Baols voelen als wij." Dat denk ik ook.

Kees, bedankt voor je openhartige levensverhaal. We hopen dat jullie samen nog veel jaren van Baol, van de Baolse mensen en van elkaar mogen genieten.

Foto's: familie Norbart

De vier kinderen van Kees en Gerda. V.l.n.r. Jacco, Albert, Marcel en vooraan Edwin.

Zevenblad (Aegopodium podagraria)

Kruid-je-roer-me-wel (6)

SYLVIE KOKS

Zevenblad is voor menig tuinier een gehaat onkruid. Het wordt ook wel tuinmansverdriet genoemd.

Misschien is niet bij iedereen bekend dat het vele geneeskrachtige eigenschappen heeft.

Van oudsher is zevenblad één van de bekende voorjaarsreinigende kruiden, net als brandnetel. Ook is bekend dat zevenblad de grond kan zuiveren en als bodembedekker is het zeer geschikt, door zijn woekerende werking komt er geen andere plant tussen. Bovendien bloeit hij zeer mooi met witte schermbloemen. Mocht je toch het zevenblad weg willen hebben in je tuin: eet het zoveel mogelijk in het voorjaar, zo verarm je de plant en komt hij op den duur niet meer terug. kippen erop loslaten kan ook, zeer gezond voor de kip die het eet.

Zevenblad is een vaste plant die in de winter afsterft en in het vroege voorjaar weer op komt. Hij vermeerdert razendsnel met uitlopers in de grond. Hij groeit overal, zelfs heel goed in de schaduw. Aan de bladeren heeft zevenblad zijn naam te danken. Aan elke stengel zitten 7 blaadjes. De plant bloeit van eind mei tot juli met witte schermbloemen 60-90 cm hoog. De Latijnse naam *Aegopodium* betekent geitenpootje (bladvorm) en *podagraria* betekent voetjicht en verwijst naar de aandoening waar tegen het goed werkt. Het wordt al genoemd als gezonde groente door Hildegard van Bingen rond 1100 maar ook Dodoens

rond 1500 roemt het om zijn aanvullende en reinigende eigenschappen.

Zevenblad is niet giftig voor mens en dier maar rijk aan gezonde voedingsstoffen; veel eiwitten, vitamine A, B en C maar ook kalium, calcium, kiezelduur en magnesium. Een boost voor je immuunsysteem. Het kruid versterkt in eerste instan-

tie de werking van de nieren; het is urineafdrijvend. Opeenhoping van zuren kan leiden tot jicht en andere reumatische klachten. Hierbij zou zevenblad kunnen helpen door de zuren via de nieren af te voeren. Het heeft ook een licht laxerend effect. Eet of drink het daarom met mate maar dat is met de meeste dingen zo. Overdrijf nooit.

Tevens zou het ontstekingsremmende eigenschappen hebben (Prior 2007)

Toepassingen

Ik vind zelf zevenblad een heerlijk voorjaarskruid om te eten. Niks geen tuinmansverdriet maar juist koksgeluk! Vooral de jonge bladeren die vaak al vanaf februari bovenkomen zijn lekker. In de zomer wordt het pittiger en wat taaier om zo rauw te eten, maar het kan wel. De bloemen kun je ook gebruiken (leuk als versiering op een gerecht).

Je kunt de (jonge) bladeren dus rauw eten in een salade of gebruik het als spinazie. Je kunt het kruid ook drogen voor thee. Gedroogd smaakt het wat naar peterselie en zo kun je dan ook gebruiken. Je kunt het vers in een soep of stampot doen (eventueel met brandnetel) maar je kunt er ook pesto mee maken of kruidenboter. Door de spaghetti met knoflook en kaas is erg lekker... Ook maak ik er samen met andere wilde (on)kruiden zoals brandnetel, vogelmuur, veldkers, zuring, viooltje, etcetera een hartige taart van. Er zijn tal van

recepten te vinden met deze oude vergeten (gratis) groente. Kijk maar eens op internet en maak gebruik van de natuur. Zorg dat als je in de vrije natuur plukt er voldoende overblijft voor een ander. Ook zou ik op een schone onbespoten plek plukken.

Recept zevenbladpesto (om te dippen maar ook lekker door spaghetti):

- 2 handen vol zevenblad
- paar tenen knoflook
- 50 gram pijnboompitten (of andere noten)
- 100 gr parmesan kaas
- 150 ml olijfolie
- peper en zout naar smaak

Bereiding:

Bovenstaande allemaal bij elkaar in een mengkom doen en dit met een staafmixer fijn maken.

In een blender kan natuurlijk ook. Tegen de verkleuring doe ik er wat citroensap bij.

Eet smakelijk en vele kruidige groetjes van mij, Sylvie

Afbeeldingen: Sylvie Koks

Vroeger maakten men ook wikkels van zevenblad om rond pijnlijke gewrichten te doen of op een insectenbeet. Dan deed men gekneusde bladeren rechtstreeks op de pijnlijke plek.

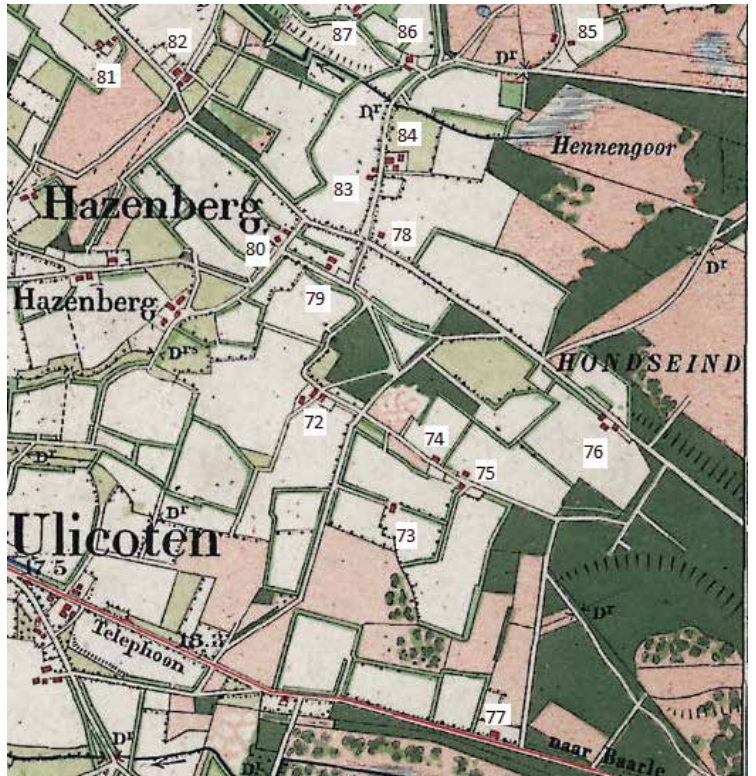
Bewoning van Ulicoten in 1900 (7)

JEROEN GEERTS

Jeroen en Gust Geerts hebben in kaart gebracht welke huizen er op 1 januari 1900 in Ulicoten stonden en wie er toen woonden. Op die datum begon de gemeente Baarle-Nassau met de nieuwe huiskaarten. Er stonden in de toenmalige wijk C nog geen honderd woningen. In deze laatste aflevering komen het Hondseind, de Maaijkant en Kleine Maaijen aan bod.

Hondseind

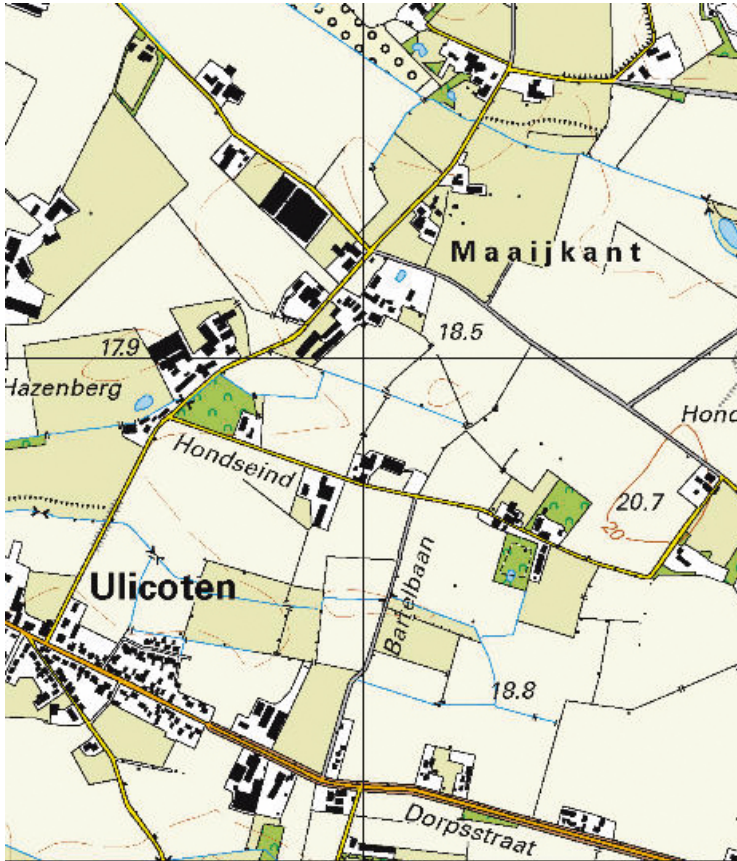
C72 (later C79, nu Hondseind 1) Hier woont Anna Cornelia Verheijen (1839-1930), weduwe van Cornelis van der Steen (1823-1871), met haar kinderen Johanna Maria (1861), Adriana Cornelia (Kee, 1867-1928) en Augustinus Maria Adrianus (Gust, 1870, verhuist in 1900 naar Chaam). Kee trouwt in 1901 met Jacobus Meeuwesen (1864-1938), hij komt van de Nieuwe Strumpt C2). "Dit zijn Jaakoom en tante Kee Meeuwesen - Van der Steen", zo noemde mijn moeder ze, vertelt mijn vader Gust Geerts. Jaak is een broer van mijn opa Meeuwesen van 't Hoogeind (nu Wilhelminastraat 16), die ook op de

kaart 1 Hondseind, Baarleseweg, Maaijkant, Kleine Maaijen 1900. www.topotijdreis

Nieuwe Strumpt geboren is. Kinderen van Jaakoom en tante Kee zijn: Alfonsus Adrianus (Fons, 1905-1957), Maria Cornelia (Marie, 1908) en Augustinus Johannes (Gust, 1910). Jaakoom heeft in 1925 een nieuwe boerderij gezet: Hondseind 1, aan de andere kant van de weg, terwijl de oude boerderij aan de zuidkant van de weg stond. Marie Meeuwesen trouwt in 1937 met Gust Verheijen (Gust van Jan van de Hoef, dit is grote Gust, zie

C48 (Dorp), geboren in 1907). Zij blijven wonen op het Hondseind 1. Zij hadden hun gouden bruiloft in 1987. Hondseind 2 is in 1939 nieuw gebouwd, ongeveer op de plaats waar de oude boerderij stond, die afgebroken is. Fons Meeuwesen trouwde in 1940 in Alphen met Joanna Maria de Jong (Sjo, geboren te Merkxplas), zij gingen in deze nieuwe boerderij wonen. Fons en Sjo krijgen 1 zoon: Jacobus Meeuwesen. Fons overlijdt in

kaart 2 Hondseind, Baarleseweg, Maaijkant, Kleine Maaijen 2017. www.topotijdreis

1957.
Op zondag 25 juni 1967 trok een windhoos over Ulicoten, het huis van Jaak Meeuwesen en zijn moeder Sjo, Hondseind 2, werd totaal vernield en de schuur zwaar beschadigd. Het huis is opnieuw gebouwd in dezelfde stijl.
Op die zondag waren mijn ouders: Gust en Gusta Geerts-Verschueren, mijn broer Ton (2 jaar) en ik (Jeroen, 3 jaar) met de auto onderweg van Chaam naar Ulicoten. Gust: "We zagen 'die bui', ik wist niet wat het was, het waaide hard. Gusta wilde stoppen, maar ik wilde doorrijden. Als er een boom omwaait, hoe moeten we dan verder? Wij zijn doorgereden naar ome Bernard Meeuwesen en tante To

Michielsens tegenover de pastorie in het dorp. Daar hoorden C73 (later C80), afgebroken Dit is een huis aan de Bartelbaan een stukje van het Hondseind af, het bestaat niet meer.
Hier wonen Petrus Ackerveeken (Merxplas 1857-1909) en Elisabeth van Beek (1859), met hun kinderen Cornelis Ludocivus (Louis, 1885), Maria Fransisca (Marie, 1889), Alfons Jan (1895), Joanna Lucia (Sie, 1897), Adrianus Franciscus (Frans 1900), Adrianus Augustinus (Gust, 1902) en Theresia Philomena (Mina, 1906). Petrus Ackerveeken is overleden door een ongeval bij de molen van Ulicoten van Josephus Meeuwesen. Het gezin verhuist in 1909 na

C72 Hondseind 2, huis van Jaak Meeuwesen na de windhoos op 25 juni 1967.

C72 Hondseind 1, in december 2018.

C72 Hondseind 2, Heilige Isidorus, beschermheilige van de boeren, in de nis in de schuur, oktober 2018. U ziet dat de linkerhand ontbreekt. Tijdens de windhoos van 1967 werd de nis gespaard, maar moest de heilige wel zijn linkerhand afstaan.
bron nisbeeldeninventarisatie 1997 Amalia van Solms

het overlijden van Petrus naar C21 (De Heihoef).
Mijn vader Gust Geerts vertelt: "Ik weet nog dat Frans Ackerveeken met Dolle Dinsdag (5 september

C74 Hondseind 3, boerderij van Nard Sprangers.
coll. André Moors

C74 Hondseind 3 en 5, oktober 2018. Hondseind 5 is in 1926 aangebouwd.

1944), met paard en wagen met de Duitsers mee moest, net als Fons Rijvers (zie C33 Dorp). Bij ons (C15 Heikant) is toen paard en wagen ook meegenomen, maar ons pa (Sjef Geerts) is met veel praten zelf thuis kunnen blijven. Frans Ackerveeken en Fons Rijvers zijn teruggekomen met paard en wagen, maar ons paard en wagen kwam niet terug. De Duitsers kwamen ook terug en vertelden dat ons paard en wagen ook wel terug zou komen. Op 18 september begon de slag om Arnhem..., wij hebben ons paard en wagen nooit meer gezien."

In 1909 is hier komen te wonen, vanaf C82: Jan Kooijen (Meerle, 1880) en Catharina Keustermans (Meerle, 1883). Het gezin van Jan Kooijen verhuist in 1915 naar Alpen en Riel.

In 1910 komen vanaf C86 Ludovicus van Sas (1877) en Maria Philomena Goelen er ook wonen. Dit gezin verhuist in 1911 naar C85 en later naar de Baarleseweg, waar nu Jan van Vugt woont, zoon van Fons van Vugt en Cornelia van Sas (dochter van Ludovicus van Sas).

In 1910 komen hier ook te wonen

vanaf C82 Jacobus Keustermans (Meerle, 1882) en Joanna Kooijen (Ginneken, 1880). Dit gezin verhuist op 1911 naar C78.

In 1914 komt hier te wonen Adrianus Jacobs (1880 Ginneken) met zijn vrouw Maria van der Steen (1884), zie C22 (Dorp).

C74 (later C81, nu Hondseind 3) Hier woont Maria Elisabeth van der Steen (1849), weduwe van Anthonij van Opstal (Chaan 1842-1889), met hun kinderen Gerardus Johannes (Geert, 1876), Johannes Baptist (Jan, 1878), Adrianus Fransiscus (bakker, 1880, in 1906 verhuist naar Ginneken) en Adrianus (1887, in 1905 verhuist naar Breda). Dit gezin verhuist per 1909 naar C47B café De Kroon.

Vanaf 1900 komen hier bij wonen vanaf C76: Johannes Baptist Bervoets (Chaan, 1840) en Anna Catharina Servaes (Baarle-Hertog, 1843), met hun kinderen Leo Bernardus (1878), Henrikus (1880) en Carolus Ludovicus (1876-1908). Dit gezin verhuist op 1904 naar Baarle-Nassau, twee van hun kinderen verhuizen naar Baarle-Hertog.

In 1902 komen hier bij wonen

hun dochter Anna Catharina Bervoets (1873) met haar man Cornelis Sprangers (Kees, Meerle, 1871) en hun kinderen Jan Petrus (Meerle, 1899) Bernardus Cornelus (Nard, 1903) en Henricus Cornelus (1906).

Nu wonen hier Nel Sprangers-Schoenmakers, haar dochter Thea Sprangers en een zoon van Thea. Thea is dochter van Frans Sprangers, zoon van Berardus (Nard) Sprangers, zoon van Cornelis (Kees) Sprangers en Anna Catharina Bervoets, dochter van Joannes Baptist Bervoets.

Jan Sprangers, ook zoon van Bernardus (Nard) Sprangers, woonde op Hondseind 5, dat in 1926 is aangebouwd.

C75 (later C82, nu Hondseind 9)

Hier wonen Cornelis Josephus Keustermans (Baarle-Hertog, 1853) en zijn vrouw Cornelia Marijnissen (1857), met hun kinderen Jacobus (Meerle, 1882), Catharina (Meerle, 1883) en Gerardus Johannes Keustermans (Jan, 1887). Jan neemt de boerderij over en trouwde in 1917 met Maria Catharina Meijvis (Minderhout 1891).

C75 Hondseind 9, boerderij van Keustermans in vroeger tijd. coll. Heemkundekring Amalia van Solms

C75 Hondseind 9, oktober 2018.

Hierna heeft Carolus Josephus (Chat, 1924) Keustermans (de krantenman), zoon van Jan, de boerderij overgenomen. Hiernaast is Janus (Adrianus Josephus, 1938), broer van Chat Keustermans gaan wonen, hij woont nu nog op Hondseind 7.

Op Hondseind 9 woont nu familie Jeroen Geerts (mijn naamgenoot!), voor zover ik weet geen familie, maar dat moet ik nog eens goed uitzoeken), zoon van Ton Geerts uit Chaam, die hier in 1991 is komen wonen.

C76 (later C83, nu Hondseind 11 en 11a)

Hier wonen Johannes Baptist Bervoets (Chaam, 1840) en zijn vrouw Anna Catharina Servaes (Minderhout, 1843), met hun kinderen Leo Bernardus (1878), Henricus (1880) en Carolus Ludovicus (1876-1908). Zij verhuizen in 1900 naar C74.

In 1900 komen vanuit Meir Adriaan van Gils (Meir, 1852-1914), zijn vrouw Maria Kox (Rijsbergen 1871-1924) en hun kinderen Johannes (Jan, Rijsbergen, 1895), Jaak Frans (Meir, 1899), Cornelus (1901), Joanna (1902), Ludovi-

cus (1904), Maria (1907-1907), Maria Cornelia (1908-1908), Maria Dimphna (1909), Johanna (1910-1917) en Alphonsus (1913-1913). Wanneer deze familie vertrekt is niet helemaal duidelijk.

Joanna van Gils trouwt in 1927 met Franciscus Aerts (Frans, 1899), zie C54 en C23. Zij gaan dan wonen op de Heikant. Na hun huwelijk in 1922 komen Adrianus Maria Kusters (Jaan, 1895 zie C81) en Sophia Maria Geerts (Fie van Peete, 1897 zie C84) hier wonen, vandaar dat Adrianus later 'Den Hondseinder' genoemd wordt. Later gaan zij aan de Chaamseweg wonen en uiteindelijk naar zijn ouderlijke boerderij aan de Maaijkantsestraat, zie C81. Vanaf 1930 woont hier (toen huisnummer C110, nog later C159) Franciscus Johannes van den Corput (Gilze, 1885) getrouwd met Jacoba van Dongen (1889). Zij was voorheen getrouwd met Arnoldus Bosgoed. "Een zoon van hen, Henricus Bosgoed, heeft nog voor de oorlog bij ons op de boerderij aan de Heikant gewerkt", vertelt Gust Geerts. Volgens het kadaster is het huis

gezet in 1935, dit moet op dezelfde plaats zijn als waar het oude huis heeft gestaan.

Vanaf 1938 woont hier Kees Bink, met toenmalig huisnummer C159. Daarna is dochter José Bink, getrouwd met Kees Beerens hier gaan wonen.

Nu woont op Hondseind 11 familie Raymond Beerens, zoon van Kees en José. Op Hondseind 11a woont nu een dochter van Kees en José, getrouwd met Van Engele

Baarleseweg

C77 (later C84, nu Baarleseweg 28)

Hier wonen Cornelis van der Steen (1847) en zijn vrouw Maria Catharina Voeten (Ginneken 1859) (Kees en Trien), met hun kinderen Maria (1884), Augustinus Adrianus (Gust, 1887) en Louisa (1893). Dochter Maria verhuist naar C24 (Dorp) in 1914. Gust Geerts vertelt: "Kees en Trien waren 60 jaar getrouwd en toen moesten wij met de school daar naar toe, zij woonden op de Baarleseweg, dit was in 1938. Waren Kees en Trien er niet dan waren wij zo vrolijk niet, zongen

C76 Hondseind 11, ca. 1943. coll. José Beerens

C76 Hondseind 11, oktober 2018

wij." Zoon Gust van der Steen huwde met Johanna Adriana van Enschoot en zij hadden 1 dochter, Adriana Antonia Ludovica (Wies) geboren in 1924.

Louis Laurijssen heeft waarschijnlijk in 1959 een nieuw huis gezet op de plaats van het oude huis van Cees van der Steen. Ad en Riet Jansen hebben Baarleseweg 28 gekocht van Louis Laurijssen (Louis Schoen). Nu woont hier Riet Jansen – De Boer.

Gust van der Steen heeft naast het huis van zijn ouders een huis met Franse kap gezet, waarschijnlijk in 1929. Dit is nu Baarleseweg 26. Dochter Wies van der Steen heeft dit huis verkocht aan Jan Smeek-

ens. Nu woont hier Dikmans. Ook het huis daarnaast, Baarleseweg 24, gebouwd in 1960, heeft Wies van der Steen verkocht.

Maaijkant

C78 (later C85, afgebroken)

Hier wonen Cornelis Jaspers (1832-1915) en zijn vrouw Maria Theresia Bervoets (1847-1920) met hun zoon Johannes Baptist (Jan, 1888) en – vanaf 1910 – zijn vrouw Anna Petronella Zegers (Tilburg, 1889).

Dit gezin verhuist in 1911 naar C85a, nu Maaijkant 4. "Toen heeft Jan Jep een nieuw huis gezet. Later heeft zijn zoon Fons Jep

hier geboerd", vertelt Gust Geerts. Nu woont Ton Geerts (van Jos van Peete, zie C84) in dit huis. Vanaf 1911 komt in het oude huis C78, vanaf C80 het gezin van Ludovicus van Sas (Louis, 1877) en zijn vrouw Maria Philomena Goelen (Wortel 1885). Later verhuizen zij naar de Baarleseweg. Het oude huis C78 is afgebroken, dit stond aan de Maaijkantsestraat.

C79 (later C86, nu Maaijkant 6)

Hier woont Joannes van Sas (1831-1915) met zijn kinderen Elisabeth (1865), Cornelis (Cees, 1871-1936), Josephus (Sjef, 1873) en kleindochter Maria Christina Verhoeven (Alphen

C76 nu Hondseind 11a. Kees Bink met in het midden zijn kinderen Jan en Toos. Waarschijnlijk ook Cor en Annie, ca. 1943. coll. José Beerens

C77 Baarleseweg 28, oktober 2018.

C85A, Maaijkant 4, oktober 2018.

C79 Maaijkant 6, april 2018.

1897). Zoon Ludovicus (Louis, 1877) komt in 1910 enkele maanden thuis wonen en verhuist in 1910 naar C80.

Josephus trouwde in 1902 met Maria Theresia van der Steen (1881), die hier bij in kwam wonen. Zij verhuizen in 1906 naar C21a (Dorp).

Cornelis (Cees) trouwde in 1909 met Maria Theresia Verschueren (Mieke, Wortel 1884), zij kwam hier bij in wonen. Hun kinderen die hier geboren worden zijn: Lucia Maria (Sie, 1909), Constantinus (Stan, 1910), Adrianus (Jaaneke, 1912), Augustinus (Gust, 1915), Julia (1917-1920), Elisabeth (Lies, 1919), Ludovicus (1921-1921), Julia Louisa (1923),

Ludovicus Bernardus (Louis, 1925) en Josephus Cornelis (1928-1928).

Nu woont hier Floren.

C80 (later C87, nu Maaijkant 11) Hier wonen Cornelis Verheijen (1842-1920) en zijn vrouw Joanna Maria Muësen (1853-1929), met hun kinderen Cornelis Johannes (Nillis, 1878), Johannes Josephus (1882-1936), Franciscus Antonius (Frans, 1887), Alphonsus Cornelis (Fons, 1889), Augustinus Cornelis (Gust, 1893) en Joanna Maria (1894). Ook woonde zijn broer Johannes Petrus (Baarle-Hertog, 1834-1912) bij hen in.

Gust Verheijen trouwt in 1930

met Maria Theresia van Loon (Merxplas, 1892) en is hier blijven wonen.

Op de eerste steen staat (waarschijnlijk) 'Corn. Verheijen J.M.

C80, Maaijkant 11, Mariabeeld in een nis in de schuur.

C80, Maaijkant 11, met de eerste steen naast voordeur met tekst 'Corn. Verheijen J.M. Meeuwesen 19 1/5 15', april 2018.

C80, Maaijkant 11, huis met schuur vanaf de noordkant.

C82, Maaijkantsestraat 2, Vic Boeren (1887-1964) voor zijn huis bij een zelfgemaakte groenzaaimachine, ca. 1952. De voorkant is naar het oosten gericht, de Maaijkantsestraat ligt ten zuiden van de boerderij.
coll. Herman Boeren

Meeuwesen 19 1/5 15' (1 mei 1915). Dit is op de hoek van de Maaijkant en Maaijkantsestraat. Nu zit hier Van Gennip Ulicoten BV.

C81 (later C88, nu Maaijkantsestraat 5)

Hier wonen Christiaan Kusters (1861) en zijn vrouw Adriana Maria Rijntjens (1864-1908), met hun kinderen Adrianus Cornelis (Jaan, 1895), Antonius (1896), Jacobus Aloisius (1899), Maria Petronella (Miet, 1900), Leopold Josephus (Sjef, 1903) en Augustinus Bernardus (Gust, 1904). Jaan trouwt in 1922 met Sophia Maria Geerts (Fie van Peete, 1897, zie C84) en verhuist naar de Hondseind, zie C76. Later gaan Jaan en Fie aan de Chaamseweg gaan wonen en uiteindelijk naar zijn ouderlijke boerderij aan de Maaijkantsestraat. Jaan Kusters wordt 'de luidspreker' genoemd, omdat hij zo hard riep. Ook werd hij 'den Hondseinder' genoemd, omdat hij op het Hondseind gewoond heeft. Nu woont hier G. de Natris.

C82 (later C89, nu Maaijkantsestraat 2)

Hier wonen Petrus Seeuws (1836-1902) en Maria Cornelia Verheijen (1837-1910) met hun kinderen Aloysius (1860-1907), Maria Catharina (1866), Adrianus (Jaan, 1868-1946, zie C17), Bernardus (Nard, 1870), Maria (1872), Maria Louisa (1875), Johanna Sophia (Fie, 1877 ongetrouwd), Josephus Petrus (Sjef, 1880). Herman Boeren vertelt: "De boerderij is in hetzelfde jaar gezet

als de boerderij van burgemeester Verheijen (1888). Bij ons stond een gedenksteen in de muur met de letters PS MV: Pro Seeuws en Maria Verheijen. Deze Maria was een zuster van de burgemeester. Pro Seeuws werd 'Pro van Miene' genoemd, waarschijnlijk omdat zijn vader Dominicus heette." En inderdaad, de geboorteakte geeft aan dat de vader van Petrus Seeuws, Dominicus Seeuws is. Jaan Seeuws trouwt met Maria Rosalia Boeren (Mieke, 1875-1946), zie C1 (Nieuwe Strumpt). Zij gaan daarna boeren op de Heikant (zie C17).

Nard Seeuws trouwt met Maria Theresia van Opstal (1882), zij gaan in 1912 wonen aan de Hazenberg (nu Maaijkant, zie C78) en later bouwde hij een boerderij aan de Chaamseweg (nu Chaamseweg Hazenberg 19, met in de gevel: BS 1914). Sjef Seeuws trouwt met Maria Juliana Boeren (Slie, 1879-1956), zus van Maria Rosalia Boeren. Zij blijven boeren op zijn ouderlijke boerderij. Nadat hij was gestopt met boeren, ging hij in het dorp wonen, in het huis dat Baijens gezet heeft, nu Dorpsstraat 85, zie

C82, Maaijkantsestraat 2. Foto van oude boerderij van augustus 2010.
Google maps

C82, Maaijkantsestraat 2. Nis met de Heilige Isidorus, van klei gebakken door broeder Jan Boeren in 1959.

C48b. Sjef en Slie hadden geen kinderen.

Daarna is Victor Boeren (1887-1964), broer van Slie Boeren, gaan wonen op de boerderij van Seeuws op de Maaijkantsestraat. Victor Boeren trouwde met Johanna Maria Stoop (kinderloos) en later met Maria Petronella Bax. Hierna zijn hun zoon Herman Boeren en zijn vrouw Riet van den Abbeelen er gaan boeren. Aan de westkant van de boerderij is een nieuw huis gebouwd en de oude boerderij is onlangs afgebroken. In dit huis woont nu Victor Boeren, zoon van Herman Boeren, zoon

van Victor Boeren. In 1959 werd de oude schuur met strooien dak verbouwd tot stal en is de nis voor de Heilige Isidorus gemetseld. Het beeld werd van klei gebakken door broeder Jan Boeren (zoon van Victor) en toont de heilige met schop en os. (Bron: nisbeeldeninventarisatie 1997 Amalia van Solms).

C83 (later C90, nu Maaijkant 8)

Hier wonen Ludovicus Schoenmakers (1854-1938) en Anna Petronella Soethout (Chaam, 1861-1938), met hun kinderen Maria Johanna (1892), Petrus Johannes (1893-1913), Maria Louisa (Wies, 1896), Cornelia Philomina (Kee, 1901). Zijn vader Johannes Petrus Schoenmakers (Baarle-Hertog, 1821-1909) woont hier bij in. Ook haar moeder Cornelia Franken (Chaam, 1824-1900) woont er bij in.

We zijn nu op de Maaijkant, Maaijkantsestraat links laten liggen en de beek over, daarna het eerste huis rechts. De beek is het Groot Vergoor.

Maria Johanna Schoenmakers trouwt in 1919 met Adrianus Laurijsen (1882), zie C91 Ponderosa. Kee Schoenmakers trouwt met

Laurentius (Louis) de Graaf. Hun dochter Anneke de Graaf trouwt met Nico Josten. Nico is overleden. Anneke woont hier nu met haar dochter.

De straat is in de loop van de tijd verlegd: nu loopt de Maaijkant aan de achterkant van het oude huis. Vroeger liep de weg tussen Ludovicus Schoenmakers en Peet Geerts door.

C84, later C91, nu Maaijkant 12 en 14

Hier wonen Petrus Geerts (Peet, 1854-1948) en zijn vrouw Johanna Geerts (Sjoke, 1865-1953) met hun kinderen Maria (Marie van Peete, 1891), Johannes Adrianus (Janus van Peete, 1892), Cornelis Augustinus (Gust van Peete, 1894-1975), Sophia Maria (Fie van Peete, 1897), Petrus Alphonsus (Fons van Peete, 1899), Josephus Adrianus (Sjef van Peete, 1901-1941), Anna Sophia (An van Peete, 1905), Catharina Maria (To van Peete, 1906) en Johannes Augustinus (Jan van Peete, 1910). Zijn vader Adriaan Cornelis Geerts (1823-1905) woont hier bij in. Peet en Sjoke waren neef en nicht. Gust trouwt met Cornelia Voeten, zij verhuizen eerst naar Alphen

Chaamseweg Hazenberg 19. De Maaijkantsestraat kruist hier de Chaamseweg-Hazenberg. foto van 1981. coll. BHIC

Chaamseweg Hazenberg 19 met 'BS' (Bernard Seeuws) in de noordelijke muur. Foto van 2016. coll. Heemkundekring Amalia van Solms

C83, nu Maaijkant 8 en C84 nu Maaijkant 12 en 14. De weg ging vroeger tussen deze twee huizen door. Foto okt. 2018.

C83, Maaijkant 8. Foto okt. 2018.

en daarna komen zij terug op zijn ouderlijke boerderij. De kinderen zijn allemaal in Alphen geboren. Fie trouwt met Adrianus Kusters (de luidspreker, zie C81.)

An Geerts trouwt met Verhoeven, zij gaan in Baarle aan de Heikant wonen.

To trouwt met Jan Leijten (café De Veehandel Dorpstraat).

Gust en Cornelia Voeten boerden hier, hierna hun zoon Jos Geerts (Alphen, 1928) met zijn vrouw Agnes Bernaerds. Hun dochter Antonetta Cornelia (Annet) trouwt met Fons Raeymaekers, zij wonen hier nu.

Peet Geerts is familie van ons: Peet is zoon van Adrianus (1823), zoon

van Cornelis (1799), zoon van Georgius (1748), zoon van Bernard Geerts (geboren in Ulicoten in 1721). Gust Geerts, mijn vader, is zoon van Sjef (1895), zoon van Graard (1848), zoon van Adrianus (1810), zoon van Joannis (= d'n brouwer die midden in het dorp woonde, geboren in 1767), zoon van Bernard Geerts (1721).

C85 (later C92, nu Maaijkant 20) Hier woont Carolus van Dun (1841-1930), weduwnaar van Johanna van Gestel (1838-1894) en hun kinderen Petronella (Nel, Baarle-Hertog 1874-1933), Louisa Maria (Baarle-Hertog, 1876) en Antonius Jacobus (Merxplas,

1878-1917).

Nel van Dun trouwt met Cornelis (Cees) Jacobs en vertrekt in 1905 naar Meerle.

In 1906 trouwt Louisa Maria met Antonie de Jong (Alphen 1871). Hij komt bij zijn schoonvader inwonen. Hun kinderen die hier geboren worden zijn Antonia Johanna de Jong (Ant, 1907), Adrianus Carolus de Jong (1908), Maria Adriana de Jong (1911) en Elisabeth Dymphna de Jong (Lies, 1913). Het gezin De Jong vertrekt in 1916 naar Alphen.

In 1916 komen Nel van Dun en haar man Cees Jacobs en hun kinderen Petrus Josephus Jacobs (Peer of Piet 1906), Carolus Ludo-

C84. In 1940 is de boerderij van Peet en Sjo aan de Maaijkant mooi versierd voor hun gouden bruiloft. coll. Heemkundekring Amalia van Solms

C84, Maaijkant 12 en 14. Foto april 2018.

Kaart 3 Ulicoten Kleine Maaijen en Maaijkant in 1900. www.topotijdreis

Kaart 4 Ulicoten Kleine Maaijen en Maaijkant in 2017. www.topotijdreis

vicus Jacobs (Chareltje 1908), Elisabeth Maria Jacobs (1915-1917) en Adriaan Albert Jacobs (Bart 1916) vanuit Meerle er

C85 Maaijkant 20, met 'C. van Dun 1896', naast de voordeur.

Foto april 2018.

C85 Maaijkant 20, boerderij met schuur ervoor. De weg liep vroeger tussen boerderij en schuur door, mooi zichtbaar op de kaart van 1900.

Foto april 2018.

wonen. Later wordt nog een kind geboren: Alphons Carolus Jacobs (1918-1919).

Nu woont hier Els Jacobs getrouwd met en Bert Noijens. Els is dochter van Charel Jacobs en Antonia Johanna (Ant) de Jong.

C86 (later C93, nu Maaijkant zonder huisnummer)

Dit is 't Hoefke, een van de oudste huizen van Ulicoten, met het jaartal 1783 op de gevel.

Hier wonen Steven Verkooijen (1848) en Adriana Maria Coenraads (1846) met hun kinderen Adriana Cornelia (1883), Christianus Cornelis (1885), Francis (1887) en Hendrik (1888). Allen zijn geboren in Chaam. Dit gezin verhuist in 1910 naar Chaam.

In 1911 verhuizen hier naar toe vanuit Meir: Corneel Maes (Rijsbergen, 1850) en Catharina Govers (Rijsbergen, 1875) en hun kinderen Constant Corneel Adriaan (Rijsbergen, 1884), Adriaan Corneel (Rijsbergen, 1897), Jozef Adriaan (Meir, 1902), Anna Maria (Meir, 1910). Dit gezin vertrekt in 1914 naar Alphen en Riel.

C85 Maaijkant 20, met het jaartal '1896' in de gevel. Foto april 2018.

C85 Maaijkant 20, met fragment van de gevel, met het jaartal '1896'. Foto april 2018.

Later (ca. 1920) verhuizen Adrianus Bernardus Geerts (Janus, 1885, zie C52 Haandpoaltje) en zijn vrouw Anna Cornelia Kusters (Meerle, 1887) met hun kinderen, hier naar toe. Hun kinderen zijn Maria Cornelia (Cor, 1914, zuster),

C86 't Hoefke. OLVrouw van Altijd Durende Bijstand, naast de voordeur. Foto april 2018.

C86 't Hoefke, boerderij van Janus Geerts van 't Hoefke, met het jaartal '1783' op de gevel. Foto april 2018.

Maria Theresia Catharina (Marie, 1915), Josephus (Sjef, 1916), Louisa Maria (Wies, 1917), Johannes Bernardus (Jan, 1919, werd smid), Bernardus Cornelis (Nard, 1921), Alphonsus Adrianus (Fons, 1923), Augustinus Bernardus (Gust, 1925), Catharina Maria Theresia (To, 1927), Anna Wilhelmina (Anna, 1929). To Geerts trouwde met Gust Jacobs,

zij bleven hier wonen. Nu staat dit huis leeg.

C87 (later C94, nu Maaijkant 19 en 19A)

Dit is het Klompenhuisje. Hier wonen Augustinus van der Steen (Meerle 1858, klompenmaker), zijn broer Cornelis van der Steen (1866) gehuwd met Johanna Maria van der Steen (1879) en

C87 Het klompenhuisje. 'Ulicoten vila Het Klompken 16 mei 1915'. Rechts op de stoel klompenmaker Gust van Steen. coll. Heemkundekring Amalia van Solms

C87 Het Klompenhuisje in april 2018.

C87 Maaijkant 19 en 19a. Foto april 2018.

kinderen van Cornelis en Johanna: Maria Catharina (Marie, 1911) en Anna Dimphna (Dien, 1913). Maria Catharina van der Steen trouwde met Christ Bekers. Beiden zijn overleden.

Nu is dit huis gesplitst in twee huizen van twee broers: Ad Bekers en Harry Bekers. Harry Bekers woont op huisnummer 19. Familie Ad Bekers-Maartens woont op huisnummer 19A.

De Kleine Maaijen

C88 (later C95, nu Kleine Maaijen 8)

Hier wonen Jan Jacob Schepers (Meerle, 1863), zijn vrouw Catharina Kerremans (1865) en

C87, Maaijkant 19 met jaartal '1932'.

hun kinderen Adrianus Cornelis (1898), Maria Elisabeth (1902), Johanna Maria (1903) en moeder van Catharina Kerremans: Johanna Catharina de Keijzer (Meir, 1825). Dochter Johanna Schepers is getrouwd met H.J (Jan) De Graaf.

Nu woont hier J. de Graaf.

C89 (later C96, nu Kleine Maaijen 6)

Hier wonen Henricus Josephus Peeters (1851-1921), zijn vrouw Johanna Adriaansen (Baarle-Hertog, 1850-1901) en hun kinderen: Petronella (1877), Adrianus Cornelis (1878-1934), Johannes (Minderhout, 1880), Ida Philomena (Minderhout, 1881), Dina Cornelia (1883), Ludocivus (1886), Petrus Bernardus (1889), Maria Catharina (1891), Maria Petronella (1894) en kleinkind Hendrikus Josephus (1897, zoon van Petronella).

Adrianus Cornelis Peeters trouwde met Petronella Maria Verkooijen (Chaaam 1877 'moederke Peeters'), hun kinderen hier geboren zijn: Maria Johanna Peeters (1907), Stephanus Alphonsus (1909), Adrianus Josephus (Janus 1910), Johanna Ludovica (1912), Cornelia Anna Maria (Kee, 1913), Philomena Fransisca (Mien, 1915 getrouwd met Frans Jacobs) en Petronella Hendrika (Nellie, 1916, getrouwd met Cees van Opstal). Liesbeth Peeters heeft hier haar bloemenwinkel in de voormalige stal van de boerderij, maar ze

C88, Kleine Maaijen 8. Foto april 2018.

woont er niet.

Een zoon van Janus Peeters woont hier nu.

De Maaijen

C90 (later C97, nu Chaamseweg-Hazenberg 21)

Hier wonen Maria Catharina Meeuwesen (1826-1901) weduwe van A. Reijntjens en hun kinderen Antonius Adrianus Reijntjens (1867, hij vertrekt in 1909 naar Alphen) en Johanna Maria (Sjo, 1871).

Sjo Reijntjens trouwt in 1901 met Augustinus Verheijen (1868), de Maaijenboer. Hij komt hier inwonen, vanaf C33. Hun kinderen zijn Adrianus (1902), Maria Catharina (1903), Josephus Antonius (Sjef 1905), Cornelia Aloïsa (1906), Aloysius Johannes (1907), Antonius Christianus (1910) en Anna Josephina (Fien 1912).

Dit huis staat, als je nu naar Chaam rijdt, laatste weg links, ongeveer tegenover De Kleine Maaijen, ongeveer 200 meter van de Chaamseweg af.

Fien Verheijen trouwde met Gust Rijvers. Zij zijn op de boerderij blijven wonen. Zij hadden geen kinderen.

Nu wonen hier Linda Verheijen en Twan van den Broek. "Zij is

C89, Kleine Maaijen 6, ca. 1947, v.l.n.r. oma Peeters(?), zoon Janus en dochter Miet. coll. Betsie Jansen-Peeters

C89, Kleine Maaijen 6. Foto uit 1989.

C89, Kleine Maaijen 6. Eerste steen naast de voordeur met 'Jozef Peeters 1903' coll. Herman Janssen

C89, Kleine Maaijen 6. Foto april 2018.

C90, Chaamseweg-Hazenberg 21, De Maaijen.
coll. *Dina Verheijen-van den Brandt*

C90, Chaamseweg-Hazenberg 21, De Maaijen.
Google maps

een dochter van Fons van Sjeff de Maaijen”, vertelt mijn vader Gust Geerts.

Ponderosa

C91 (later C98, nu: Maaijkant 23)

Hier wonen Pieter Cornelis van Beckhoven (Meerle, 1878), zijn vrouw Maria Catharina Keijzers (Chaam, 1868), met hun kinderen Maria Catharina (1899) en Joannes Antonius (1900). Dit gezin vertrekt in 1901 naar Ginneken. Vanaf 1901 komen vanaf C69 hier te wonen: Cornelis Laurijssen (1852-1907, hij werd den Dekker genoemd, waarschijnlijk omdat zijn vader Adriaan ‘stroodekker’ was.), zijn vrouw Maria Catharina

Schoenmakers (Merxplas, 1858, zie C83) en hun kinderen Adrianus (Joaneke, 1882, trouwt in 1919 met Maria Joanna Schoenmakers en verhuist naar C78, nu Maaijkant 3), Maria Louisa (1885), Petrus (1887), Johannes Petrus (1891), Ludovicus (Louis, 1893, verhuist in 1928 naar de Ulicotenseweg in Chaam, later is dit café De Ruif en nog later Flierefluit), Fransisca (1895), Bernardus (1897), Joanna (Sjo van den Dekker 1899). Sjo van den Dekker, trouwt met Adriaan Jozef Hendrickx uit Wortel (geboren in 1903). Zij zijn in het huis blijven wonen. Hun kinderen zijn (tot 1937): Jacobus Cornelis Bernardus (Jaak, 1927), Catharina Maria (1929-1931), Alphonsus

Cornelis Bernardus (Fons, 1931), Lucia Maria Theresia (1932), Ludovicus Johannes (Louis, 1934), Franciscus Johannes Bernardus (Frans, 1936) en Maria Elisabeth Bernarda (1937). Daarnaast zijn ook Franka Hendrickx en Adrianus Johannes Alponus Maria Hendrickx (Ad) kinderen van Sjo en Adriaan Jozef. Ad Hendrickx is getrouwd met Leentje Olislagers, zij bouwden de Ponderosa op. Nu wordt camping Ponderosa gerund door Erwin (zoon van Ad en Leentje) en Marly Hendrickx.

Foto's: familie Geerts tenzij anders vermeld.

C91, Maaijkant 23, Ponderosa. Foto van 1935.
coll. *Antje Jacobs*

C91, Maaijkant 23, Ponderosa.
Foto van ca. 2010. coll. André Moors

Een Oost-Vlaming in ons heem (2)

ANTOON VAN TUIJL

In de vorige Van Wirskaante maakten we onder deze titel kennis met Eduard Jaequemyns. We weten nu dus dat hij meerdere studies deed, onderzoekend van geest was, ook sociaal voelend en een sterke invloed uitoefende op de land- en tuinbouw.

In en dicht bij ons heem kocht hij vanaf 1845 vele honderden hectaren heidegrond en wist die om te vormen tot vruchtbare akkers, tuinen en boomgaarden, of beplante ze met sparren- en dennenplantages. In deze aflevering wandelen wij mee met een gezelschap dat zijn landerijen en boerderijen bezoekt. Wij krijgen een rondleiding van Eduard Jaequemyns zelf. Dit gebeurt in 1873.

Eerst dit

Bij het schrijven van het vorige verhaal doet zich een verrassing voor. Ik weet niet beter of mijn verhaal zal gaan over de heer JACQUEMYNS (met acq), ervan overtuigd dat ik die naam met deze schrijfwijze in eerdere literatuur heb aangetroffen. Dat is ook zo. Wat blijkt? Beide brochures waaraan ik gegevens voor deze artikelen ontleen, noemen hem

Eduard Jaequemyns.

consequent JAEQUEMYNS (met aeq). Hierbij dient de e om de a-klank te verlengen. Net als in de oude schrijfwijze van Baerle! Een bezoek aan zijn grafmonument in Minderhout brengt uitkomst. Ook daarop staat zijn naam als Jaequemyns (met aeq).

Uitstap

Op 13 juli 1873 vergadert het bestuur van de Landbouwsectie Saffelare in Moerbeke. Zaffelare is een deelgemeente van Lochristie

in Oost-Vlaanderen. Daar worden afspraken gemaakt over het hoe, wat en wanneer van een uitstap naar de Antwerpse Kempen om daar de 'Landbouw-gestichten te gaan bezichtigen door Mijnheer Jaequemyns, voorzitter der Landbouwmaatschappij van Oost-Vlaanderen, sedert ruim 25 jaren aangelegd in de uitgestrekte heide'. Zo schrijven Oswald de Kerkhove en Honoré Carnewal, twee deelnemers aan deze uitstap in hun verslag. Op 20 juli 1873 gaat de excursie door.

Boeiende reis

Het gezelschap van zevenenveertig personen gaat al vroeg op pad. We lezen namelijk in het verslag: *'Omtrent tien uren des morgens, wachtten vier omnibus-wagens op de reizigers aan de statie van Breda, een lieflijke Hollandsche stad met haven aan de rivier de Mark. Deze wagens, onmiddellijk bezeten, rolden met volle vracht door de straten der gewoonlijk zoo rustige stad, waar alles den stem-*

In omnibus-wagens op weg... Afb. uit 'Vignettenboek', bewerking A.v.Tuijl

In de verte ontwaart men de prachtige toren van Hoogstraten.

pel draagt van die kalmte des levens en die strenge netheid aan Holland eigen'. Er volgt een zeer lovende beschrijving van Ginneken. Goed en wel buiten het stedelijk gebied bemerken de kenners van de landbouw dat de vruchtbaarheid van de gronden trapsgewijs vermindert. Daarna doorsnijdt de klinkerbaan een schijnbaar grenzeloze heide. Via Meerle gaat de tocht weer door de hei. In het verslag staat: 'Wanneer de blik nu, van het diepste der heide in de verte dringt, ontwaart men als een reusachtig kenteeken van de aanwezigheid der menschen, de spitse naald van den prachtige toren der kerk van Hoogstraten, die de uitgestrekte eenzaamheid schijnt te beheersen.'

De reizigers verwonderen zich over de eenvoudige huisjes en boerderijtjes, die er armoedig uitzien en gebouwd zijn van leem en gedekt met stroo of riet. De rogge op de akkertjes is nauwelijks een meter hoog en de aren zijn wel erg klein. De aardappelvelden beloven een goede oogst denken de Oost-Vlaamse boeren.

Het eerste dat de bezoekers van de bezittingen van Jaequemyns ontwaren, is de grote schoorsteen van zijn baksteen- en dakpannenfabriek. Het echte bezoek begint bij de 'Broederstede'. Zo heet de

boerderij met gronden die onder leiding van de gebroeders Rolin staat. Gustav Rolin is de schoonzoon van Eduard Jaequemyns. De zeer geïnteresseerde gasten bewonderen vooral de bedrijfsgebouwen van deze grote hoeve. Die bestaat uit drie bouwwerken: een deftige woning, een stal en een grote schuur. Ze staan aan drie zijden van een rechthoekig plein. De bezoekers kijken hun ogen uit. 'De stallen zijn groot en het vee dat zij bevatten tuigt van goede verzorging en besten keus. Een nieuwigheid door vele onzer landbouwers hier bemerkt en waaraan zij hunne volkomen goedkeuring hechtten, is het gebruik van erw-

tenmeel gemengd met gesneden klaver voor voedsel voor het vee.' Nog meer enthousiasme komt naar boven bij het zien van de varkensstal. De verslaggevers schrijven: 'Wat echter het meest onze aandacht en nieuwsgierigheid wekte, waren de varkenshokken, die meer dan honderd zwijnen bevatten kunnen. Zij zijn gemaakt in een overgroot gebouw in welks midden een gang is van omtrent 1,50 meter breed. De hokken, langs beide kanten van dezen gang gemetseld, hebben eene oppervlakte van 5 à 6 vierkante meters en zijn omringd door muren van 1,40 meter hoogte. Langs de buitenkant heeft elk hok eene

Eenvoudige huisjes.

De heide in haar natuurlijke toestand.

opening, zoo groot dat ze doorgang laat aan de grootste zwijnen; deze kunnen naar willekeur in de buitenlucht gaan of zich in hunne hokken verschuilen. Buiten zijn er houten schutsels gesteld om de dieren te beletten te ontsnappen. Men mag dus zeggen dat deze hokken dubbel zijn en dat elk zwijn een buiten- een binnenkot heeft. De heren Rolin ontvingen voor deze huisvesting complimenten op de grote tentoonstelling van 1867 te Parijs.

Per spoor

Voor het bezichtigen van de ontginningen en gebouwen van Jaequemyns zelf nemen de bezoekers plaats in een tiental spoorwagentjes die door een paard worden voortgetrokken. Er ligt kennelijk een smalspoortje over het terrein van de gastheer. Wanneer die tekst en uitleg wil geven, dan doet hij dat vanaf een wagentje in het midden van het treintje of hij laat het even stoppen. We lezen in het verslag: *'We bevinden ons in den eersten kring van de ontginning der heide, die wij op weinige stappen van ons in haren natuurlijke toestand bemerken. Hier ter plaatse is zij pas aangeraakt en draagt nog het kenmerk der onvruchtbaarheid.*

De doorgravingen welke men heeft moeten doen om den ijzeren weg te leggen, laten ons toe den grond in zijnen aard, kleur en samenstelling te beschouwen.. Deze is gevormd van verschillende lagen; de bovenkorst, ter dikte van 10 tot 15 centimeters, is grijs en mergelachtig; daaronder bemerkt men eene laag van schraal en geel stofzand, de slechtste van al deze aardsoorten'. Het gegeven dat deze gronden hoog en droog gelegen zijn, ziet Jaequemyns als een voordeel. Hij haalt een oude Kempense spreuk aan en zegt: "De eerste regenbui geneest alles wat van de droogte lijdt." Hij ontdekt dat er op zijn terreinen op geringe diepte wateraders, bronnen en waterbakken zijn en vertelt dan ook: "Het water is hier de grootste vijand die men te bestrijden heeft." Let wel, deze streek bevat over grote oppervlakten ondiep gelegen kleilagen. Die veroorzaken een heel andere waterhuishouding dan bijvoorbeeld in de Baarlese bodem het geval is.

De uitgebreide kennis waarover Jaequemyns beschikt en zijn onderzoekende geest brengen hem op ideeën hoe deze schrale gronden vruchtbaar te maken zijn. Er moet om te beginnen potaarde (klei) doorheen gemengd worden.

Daaraan is geen gebrek. Ik lees zijn uitleg in het verslag: *'.....daar er op de 1300 hectaren oppervlakte wel 200 zijn waarin de potaarde eene diepte heeft van 10 tot 15 meters en dat de mengeling slechts van 0,05 klei en 0,95 zand moet zijn, is het mogelijk de slechtste zandgronden tot vruchtbaar land te herscheppen.'* Het praktisch inzicht waarmee Jaequemyns begiftigd is, blijkt onder andere uit de wijze waarop hij zijn spoorlijntje inzet. *'Dezelfde wagens die de potaarde aanbrengegen, of steenen en pannen aan den kasseiweg voeren, dienen ook tot terugbrenging van zand, dat voor de steenbakkerij dienstig is. Vervolgens moet er kalk en mest opgebracht worden.'* Hieruit valt op te maken dat er zelden lege treintjes over het terrein bewegen.

Gevorderd project

Het treintje brengt het gezelschap nu naar een gebied waar de ontginningen al eerder in gang gezet zijn. De verslaggevers hebben het over: *'...gronden van beteren aard: deze zijn diep gespitt geweest, zorgvuldig vlak gelegd en van afwateringsgreppen voorzien. Zoo zijn ze tot bouwgrond (akkerland) voorbereid en thans zijn deze landen bedekt met alle slach van veldvruchten. Deze ontginningen van den tweeden*

Rogge op de akkers. foto A.v.Tuijl

Hier bloeit boekweit. foto A.v.Tuijl

ring zijn nu door de werklieden van onzen schranderen landbouwkundige met goeden uitslag bebouwd.'

Verspreid tussen de landerijen staan de werknemerswoningen, waarvan Jaequemyns er een veertigtal bouwde. In een volgende aflevering komen we hier op terug. Dan brengt de gastheer zijn gasten naar het deel van het landgoed waar hij kort na 1845 zijn ontginnings- en ontwikkelingsproject begon. *'Er staan twee ruime hofsteden, schrijven de verslaggevers, 'de eene van 50, de andere van 35 hectaren, zijn ingericht in deze landen, die aan eene dorre zandwoestijn ontworpen zijn. De oogst, dien zij dragen is middelmatig, de klavers leveren eene buitengewone hoeveelheid voeder op, de aardappels zijn uitmuntend en beloven eene opbrengst, die de 30.000 kilogrammen per hectare niet zal ten onder blijven.'*

De bezoekers verwonderden zich erover dat alles er zo tot in de puntjes verzorgd uit ziet. Zij zien

het resultaat van het waakzaam oog van de meester en de nauwgezetheid van zijn werknemers. De wagens rollen verder en brengen de bezoekers naar een reeks tenten. Hier delft Jaequemyns de klei die hij nodig heeft voor zijn grondverbetering en voor het bakken van dakpannen, tegels en bakstenen. De kleilagen hebben hier een dikte van 10 tot 12 meter. Hij laat echter niet dieper dan twee meter afgraven. Met die hoeveelheid kan hij zijn doelen bereiken. Bovendien heeft hij geen behoefte aan een aantal diepe waterplassen. Hij legt liever op de ondiep uitgegraven plaatsen weilanden aan. De gastheer legt uit: *'Ik laat de potaarde eenigen tijd op den bovengrond liggen, opdat de ijzerstof die ze bevat de zuurstof der lucht zou opslorpen, waardoor zij geschikter wordt voor hare bestemming.'* In een andere reeks tenten liggen honderdduizend dakpannen te drogen. Wanneer de bezoekers zich afvragen wat er gedaan wordt met de hopen gebroken dakpannen en kromgebakken stenen, dan blijkt de gastheer ook daar een goede bestemming voor te hebben. In gemalen vorm zijn ze zeer dienstig om de gronden te verbeteren. Dit min of meer poreuze

steengruis verhoogt het vermogen van het zand om water vast te houden. De bakovens en de grote schouw maken ook veel indruk.

Verbazing

Het gezelschap begeeft zich nu naar de weidegronden van het landgoed. De verslaggevers laten zich ontvallen: *'Hier zou men zich niet in het Kempenland gelooven, zoo lachend is de aanblik. Voor ons, schoone en grasrijke weiden met weelderig kaphout omringd; achter ons, de nette en uitgestrekte gebouwen der hoeve; zijdedewaarts, dreven van beide kanten met kastanjebomen beplant, die de lanen door hun dicht gebladerte gansch overschaduwten.'* Voor Jaequemyns deze ontginningen begon, was het hier een natte heide met moerassen en vennen.

De werklieden stonden soms tot hun knieën in het water bij het graven van de sloten voor de ontwatering. Juist deze zorgvuldige ontwatering en een uitgekiende bemesting hebben deze goede weidegronden opgeleverd. Bepaalde weiden worden begraaasd door het melkvee, andere zijn bestemd voor vetweiding en weer andere

De aardappels zijn uitmuntend. foto A.v.Tuijl

Weiden met weelderig kaphout. foto A.v.Tuijl

worden gehooïd. De scheikundig zeer onderlegde Jaquemyns past de bemesting aan aan deze doelen. Nu neemt de gastheer zijn gezelschap ook nog mee naar zijn boomgaarden. Hij heeft er twee, waarbij de ene veel weelderiger overkomt dan de andere. Uit zijn toelichting blijkt dat hij hier geëxperimenteerd heeft en dat de ene proef beter slaagde dan de andere. De grond in beide boomgaarden is op dezelfde manier voorbereid en ook de wijze van planten was gelijk. Het verschil zit hem in de keuze van de bomen. Aan de ene kant staan *'...de krachtvolle boomen die op stammen zijn gegriffeld (geënt), gekweekt uit de kernen van wilde vruchten, van de soort waarvan men in Frankrijk appeldrank (cidre) maakt; terwijl de minst groeiende zijn aangekocht in Holland, waar men de*

gewoonte heeft kernen te zaaien van goede appelrassen, die min weelderig groeiende stammen opleveren.' Die tweede keuze raadt hij dus sterk af. Ook het feit dat hij in de tweede boomgaard klaver zaaide in plaats van gras, erkent hij als een foute keuze. Klaver wortelt diep en concurreert dus met de bomen. Dat doet het oppervlakkig wortelende gras niet. Als advies geeft hij ook nog om fruitbomen niet te ver uit elkaar te planten. Hij ziet graag dat de takken elkaar raken. Daarmee houdt het bladerdak de nachtelijke uitstraling van warmte tegen. De rapporteurs schrijven: *'De boomgaarden die wij thans bezichtigen, tellen elk 200 appelaars en zijn met rijen notelaars omringd.*

Hier te lande, zegt onze gastheer, vindt men slechts notelaars in

de nabijheid der huizen, omdat die boomen kalk nodig hebben, welken zij in de opene velden niet vinden. Om hierin te voorzien, heeft Mijnheer Jaquemyns aan iederen boom eene groote hoeveelheid kalk gegeven en het is zichtbaar, dat hij zich in zijne verwachting niet heeft bedrogen, want zij hebben allen eenen weelderigen en sterken groei.' Verbazing maakt zich van het gezelschap meester. Enerzijds over de vele mooie resultaten die zij vandaag gezien hebben, anderzijds ook over de eerlijkheid waarmee hun gastheer vertelt over minder geslaagde delen van zijn project.

Boomgaarden met appelaars. foto A.v.Tuijl

Tenslotte maakt Jaquemyns zij toehoorders ook nog duidelijk hoezeer het van belang is om de zandbodem te voorzien van organisch materiaal. Hij laat het maaisel en krabsel van bermen en uit sloten op het land brengen en onderploegen. De structuur van de grond en het bodemleven zijn daar zeer mee gediend. De grond houdt bovendien veel beter het water, dus ook de voedingsstoffen vast.

Hofstede

De middag vordert al wanneer het gezelschap de hofstede bezoekt. Ook hier, bij zijn Vondelstede,

Natte heiden met moerassen.

oogst Jaequemyns veel bewondering.

Het verslag zegt: *'De gebouwen der hoeve, waarvan het goed onderhoud en de onberispelijke netheid aller oogen treffen, maken evenals de Broederstede een overgroot vierkant uit; links van den ingang heeft men de woning der bestuurders, de kookplaats, de paarden- en wagenstallen; rechts, de schuur met de overdekte mestputten; aan de overzijde van den ingang de veestallen, en aan den tegenkant der schuur de melkkamers en de overdekte voederplaats. De varkenshokken staan achter het huis der bestuurders. Aan den ingang der hoeve staat een wipbrug (bascule), bestemd om op bepaalde tijdstippen het vee te wegen en zoo de aanwinst bestendig na te gaan'.* De hoeve heeft dus een overdekte mestopslag. Uit het verslag kunnen we opmaken dat het een soort potstal moet zijn, waarin kalveren de mest voortdurend *'betrappelen en met hun uitwerpselen vochtig houden'*.

De graanschuur is niet echt groot. Schoven kunnen ook buiten gestapeld worden in mijten. In de schuur staat wel een dorsmachine, die door twee paarden aangedreven, per uur een hectoliter rogge en twee hectoliter haver kan dorsen. Met bewondering noteren de verslaggevers: *'Het koorn komt gekuischt uit de machine, het stroo blijft zoo gespaard dat men op het eerste zicht zou zeggen dat het niet is aangeraakt; geen enkel graankorreltje nogtans is in de aren gebleven'*.

Het verslag vermeldt verder: *'De veestallen zijn omtrent tien me-*

ters breed; de koeien staan met de hoofden naar elkander en in het midden is een gang van omtrent 1,50 meter breed, waarin een ijzeren wegje ligt, langs hetwelk voeder, water en melk beurtelings worden aangebracht of weggevoerd. Het vee staat met het hoofd tusschen houten staken op welke bovenbalken de naam der koe en al de noodzakelijke aantekeningen geschreven staan; alle zijn gebonden met eiken stokken, die gebogen zijn en waarvan de uiteinden met eene koord aan elkander zijn vastgemaakt. Dit is verkiesbaar omdat

maar het belet nog de verdamping van kostelijke vetstoffen. Hij gebruikt er jaarlijks 10.000 kilogrammen van, voor eenen veestapel die bestaat uit 18 trekpaarden, 90 stuks hoornvee en omtrent 100 varkens, verdeeld in beide hoeven'.

Van elke melkkoe wordt zorgvuldig bijgehouden hoeveel melk ze geeft. De emmers hebben aan de binnenkant streepjes waarmee de liters direct af te lezen zijn. In de melkkamer bevindt zich de karnton. Er wordt namelijk ter plaatse boter gemaakt. Die karnton wordt

Deel van de hoevegebouwen van de Vondelstede. foto Johan Cornelissen

men desnoods met eene mes-snede de dieren in vrijheid stellen kan. Teneinde allen reuk uit de stallen te verdrijven, die onaan-genaam is voor de bezoekers, zeer ongezond voor de dieren en schadelijk voor de meststoffen, gebruikt Mijnheer Jaequemyns plaaster (kalk) waarmede hij in den stal het mest bestrooit; dit neemt niet enkel den reuk weg,

bewogen met een rosmolen die echter niet in beweging gehouden wordt door een ros (paard), maar door een koe of een vaars. *'Dat is het profijtigste stelsel volgens Jaequemyns, vermits het dieren zijn welke door dit werk niets lijden en hij niet genoodzaakt is aan andere, tot dit werk bijzonderlijk bestemd, den kost te geven. Eene dienstmeid, gelast*

met het schellen van aardappels of al ander handwerk, kan zonder tijdverlies koe en kern (karnton) in beweging houden. Het kernen moet minstens twee uren aanhouden wil men boter van goede hoedanigheid bekomen'.

Het gezelschap bekijkt ook de kookplaats. Daar wordt voer gekookt voor de varkens. Hierbij krijgt veel tuin- en keukenafval een goede bestemming. De varkenshokken zijn gelijk aan die van de Broederstede. Opvallend zijn de zuiverheid en de netheid. In het vorige artikel werd al gemeld hoeveel belang Jaequemyns hecht aan een goede boekhouding. Hij laat zijn gasten met grote openheid zien hoe hij een zeer uitvoerige en systematische administratie voert. Die bestaat uit wel zeven verschillende boeken, waardoor hij steeds goed zicht heeft op de uitgaven en inkomsten van de verschillende activiteiten op zijn landgoed.

Tenslotte wordt *'een vluchtige oogslag geworpen in het huis en het kabinet van den heer bestuurder, waar de besprokene boeken berusten en dat gansch met eere-diploma's en onderscheidingsbewijzen omhangen is. De tijd dringt. Mijnheer Jaequemyns doet ons zijn kasteel binnentreden, in het midden van eenen schoonen lusthof en dicht aan zijne hoeve gebouwd, De ruime voorzaal, waarin wij ten getalle van een-en-vijftig gasten, met den glimlach der tevredenheid op het gelaat, vereenigd zijn, geeft uitzicht op de groene zoden en de zilveren waterstrepen, die zo lieflijk rond de alleszins gekleurde looverboschjes slingeren van het park, dat zich voor het kasteel verbreidt. De*

Zicht op het kasteel van Jaequemyns. foto A.v.Tuijl

ligging van den grond, opzettelijk uitgedolven om aan het gezicht eenen breeden horizon te openen, laat toe in de verte de rijke oogsten en de mooie beplantingen te beschouwen, die Mijnheer Jaequemyns in het eertijds zoo bedroevend Kempenland gewonnen heeft. Daarachter vertoont zich het prettig torentje der kerk van Meerle, dat, juist in het midden der opening uitkomende, aan den verrukten blik als mikpunt schijnt te dienen'.

Muzikaal afscheid?

Het is hoog tijd om te vertrekken. Dat gaat een beetje hals over kop, want de trein in Breda moet gehaald worden! Het verslag vertelt: *'Op een achthonderdtal meters afstand der hoeve staan onze rijtuigen te wachten, die ons naar de standplaats des spoorwegs te Breda moeten terugvoeren. Daar ontmoeten wij het bestuur en de leden der Fanfaren-Maatschappij*

van Hoogstraten, opzettelijk gekomen om de gasten te begroeten; tot ons spijt, kan dit vermakelijk deel der feest niet plaats hebben; de minuten waren geteld, men moest vertrekken; en na in opgetogen geest eenen warmen handdruk met onzen gastheer gewisseld te hebben, wordt het teeken tot optocht gegeven. De rijtuigen stellen zich in beweging, rollen met dommelend geluid over den kasseiweg heen, en brengen ons vroolijk te Breda aan'.

Volgende keer laten wij de heer Jaequemyns nog eens aan het woord. We ontmoeten hem dan weer als geleerde landbouwpionier. Bovendien gaan we na welke activiteiten hij op Nederlands gebied ontplooidde.

N.B. In het vorige verhaal las u dat Jaequemyns in 1896 iets schreef over de waarde van boomgaarden. Attente lezers merken op dat dit niet goed mogelijk kon zijn, daar de schrijver in 1874 overleed. Het jaartal moet zijn: 1869.

Hoe uniek is Baarle? (10)

HERMAN JANSSEN

Na het bezoek aan vijftientig enclaves in Azië en Oost/Zuid-Europa, hebben we met de tiende aflevering van deze rubriek eindelijk West-Europa bereikt. Toch zijn we niet eens halfweg ons lijstje! We hebben nog negenendertig enclaves te gaan, waarvan dertig in ons eigen Baarle. Ditmaal is onze bestemming het meer van Lugano.

Dat meer ligt ten zuiden van de Alpen, tussen het Lago Maggiore en het Comomeer. Daar bevindt zich, volledig door Zwitsers grondgebied omgeven, het Italiaanse enclavedorp Campione d'Italia. De basis van deze enclave werd al in het jaar 777 n.Chr. gelegd, waarmee de enclavegeschiedenis van Campione nog ruim vier eeuwen ouder is dan die van Baarle. Maar een rijk verleden is geen garantie voor welvaart. Voor de inwoners van Campione was 2018 een absoluut rampjaar. Straks meer hierover.

Ticino in Zwitserland, met in het rood de enclave Campione.

<https://en.wikipedia.org>

Campione d'Italia is een Italiaans dorp uit de provincie Como, behorend tot de regio Lombardije. Het wordt nochtans volledig door grondgebied van het Zwitserse kanton Ticino omringd. Campione wordt door bergtoppen en het meer van Lugano van Italië gescheiden. In vogelvlucht be-

Op de voorgrond Campione d'Italia, met zicht op de stad Lugano.
www.corriere dello sport.it

draagt de kortste afstand tot het vaderland slechts 748 meter. Je moet dan wel de steile helling van de Sighignola trotseren, een Zwitserse berg van 1302 meter hoog. Via de weg bereik je Italië vanuit Campione na een rit van 14 km. Die brengt je naar het Italiaanse dorpje Lanzo d'Intelvi. De afstand naar Como bedraagt 28 km. Het wateroppervlak van het meer bevindt zich op 271 meter hoogte. Het hoogste punt van de enclave bedraagt 595 meter.

De totale enclaveoppervlakte bedraagt 2,6 km². Hiervan bevindt zich 1,7 km² in het water en 0,9 km² op het land. Een gedeelte van de rijksgrens ligt namelijk in het midden van het meer van Lugano. Omdat zoetwatergrenzen gelijkgeschakeld worden met landgrenzen, is er via Italiaanse wateren geen verbinding tussen de enclave en de rest van Italië mogelijk en is Campione derhalve een echte enclave. Bij binnenwaters is er dus geen sprake van territoriale wate-

ren. Alleen bij zoutwatergrenzen.

Van noord naar zuid bedraagt het grondgebied van de enclave in vogelvlucht ongeveer 2,5 kilometer. De totale lengte van de grenslijn is ongeveer 7 km. Ongeveer 3,4 km hiervan bevindt zich op het land. De breedte op het land varieert van een paar meter in het noorden tot circa 650 meter in het zuiden.

De bevolking van Campione neemt gestaag af. Op 1 januari 2018 telde het dorp 1.955 inwoners, waarvan 509 buitenlanders. Campione was in de middeleeuwen een dorp van vissers en vaklieden. Architecten, beeldhouwers en schilders uit Campione werkten aan de kathedraal van Milaan, het kartuizerklooster van Certosa di Pavia, veel Lombardische en Franse kerken en zelfs aan de torens van het Kremlin. Vandaag is Campione een toeristische plaats, gelegen aan het prachtige meer van Lugano en zeker de moeite van een bezoekje waard. Niet

alleen vanwege de enclavesituatie, maar ook voor de mooie wandeling langs grensmarkeringen en andere bezienswaardigheden.

Ticino

Het Zwitserse gebied rondom de enclave heet Ticino en ligt in het Italiaanssprekende zuiden van Zwitserland. Het alpine klimaat is milder dan elders in het land. De zon schijnt er gemiddeld 2.300 uren, tegenover 1.700 uren in de Zwitserse hoofdstad Zurich. Net als in de rest van het land nam de welvaart alsmaar toe. Dankzij de nabijheid van modestad Milaan trekt de regio belangrijke multinationals uit de kledingindustrie aan. Hugo Boss, Gucci en andere merken hebben er een vestiging. Ticino wordt daarom wel eens 'de modevallei' genoemd. Ook drie van de grootste goudraffinerijen ter wereld zijn hier gevestigd. In Ticino wordt zo'n 40% van alle goudelfstoffen verwerkt.

De stad Lugano, gelegen op slechts 7 km van Campione, is het derde grootste financiële centrum in Zwitserland, na Zurich en Genève. In Ticino stelt de bankindustrie 8.400 mensen te werk. Omwille van de gezamenlijke taal en cultuur heeft het bankwezen er nauwe banden met Italië. Dat land is overigens met voorsprong de belangrijkste handelspartner van Ticino. Maar er is een groot onevenwicht. De import vanuit Italië bedraagt 263% van de export ernaartoe.

Van ijertijd tot middeleeuwen

Ticino en Lombardije waren duizend jaar v.Chr. bewoond door Kelten, afkomstig uit Noordwest-

Italiaanse enclave in Zwitserland. www.openstreetmap.org

San Zenokerk, nu een galerij. www.campioneitalia.com

Europa. Vanaf de eerste eeuw v.Chr. werd de regio door vijfduizend Romeinse kolonisten bezet en als de provincie Gallia Cisalpina bij het Romeinse rijk gevoegd. Om Rome tegen invallen van de Helvetii te beschermen, werd in het huidige dorp Campione de garnizoenstad Campilionum opgericht. Na de val van het West-Romeinse rijk werd de streek achtereenvolgens door Hunnen en Ostrogoten geregeerd. In het jaar 569 werd Campione door Longobarden ingenomen. In 774 werden zij door Karel de Grote verslagen en nam het Heilige Roomse Rijk het gebied over.

In deze onzekere tijden zocht een zekere Toto van Campione, een feodale heer afkomstig uit de Longobardische aristocratie en actief tussen 769 en 807, bescherming bij aartsbisschop Thomas van Milaan. Op 8 maart 777 liet Toto zijn bezittingen aan hem na. Naast een religieuze overweging was dit een strategische zet om steun van een prestigieuze beschermheer te verwerven. Het bleek een vooruitziende keuze, gezien de voorkeur van Karel de Grote voor Milaan. De daaropvolgende eeuwen

bouwde Campione een stabiele relatie met de Kerk van Milaan op. De schenking betrof landgoederen, huizen en kerken in Campione. De familiekerk San Zeno was een belangrijk deel van de donatie. Dat heiligdom dateert uit het einde van de 6de of het begin van de 7de eeuw en was aanvankelijk de grafkapel van het gezin. Na een vergroting wordt deze in de achtste eeuw als basiliek vermeld. Opgravingen leidden tot de ontdekking van Longobardengraven. Daarbij werden skeletten, juwelen, munten en kledingresten gevonden.

De aartsbisschop van Milaan gaf

Abdij van Sant'Ambrogio Maggiore in Milaan.

<https://commons.wikimedia.org>

de goederen in leen aan de abten van de abdij van *Sant'Ambrogio Maggiore* in Milaan. Die zouden tot aan de Franse bezetting in 1798 landeigenaar van Campione blijven. Dat is meer dan duizend jaar lang! Het monastieke leengoed Campione bleef al die tijd onaantastbaar voor andere machthebbers.

Ticino, de streek rond Campione, was vanaf 1100 het strijdtoneel tussen de vrije steden Como en Milaan. Campione bleef stevast onder Milaan. In 1512 ontnam paus Julius II het eigendomsrecht van Ticino aan de bisschop van Como om het vervolgens aan Zwitserland te schenken, als dank voor de Zwitserse steun tijdens de oorlogen van de Heilige Liga en voor de oprichting van de Zwitserse Garde. Als eigendom van de abt van de St.-Ambrosiusabdij viel Campione buiten deze overdracht. De soevereiniteit van Campione strekte zich destijds verder uit dan het midden van het meer. Ook gronden rond Capo San Martino aan de overkant ervan hoorden bij de enclave.

Nieuwste geschiedenis

Onder Franse bezetting in 1798 werd Zwitserland de Helvetische Republiek, een gecentraliseerde eenheidsstaat. Ticino voegde zich datzelfde jaar bij die Zwitserse Confederatie. Ofschoon Italiaans sprekend, omschreven de inwoners van Ticino zich als 'vrij en Zwitsers'. Wegens de hechte band met Milaan besloot Campione om bij Lombardije te blijven. Niet zozeer uit religieuze overwegingen, maar omdat het carnaval in Milaan veel langer duurde. In 1800 stelde Ticino tevergeefs voor om

Triomfboog aan de grens in Campione. <https://commons.wikimedia.org>

de enclave te ruilen met Indemini, een Zwitserse grensplaats ten zuiden van het meer van Locarno. Indemini werd vanwege zijn ontoegankelijkheid vanuit het vaderland de 'meest afgelegen stad in Zwitserland' genoemd. In 1814 volgde een referendum en spraken de Campionesi – de inwoners van Campione – zich met een overwelldigende meerderheid uit tegen het opheffen van de enclavesituatie. Daar kregen ze later meermaals spijt van... Na de val van Napoleon werd Lombardije in 1815 tijdens het Congres van Wenen aan Oostenrijk geschonken. In 1848 kende de regio veel chaos en geweld in prille voorbereiding op de Italiaanse eenwording. Campione keurde een petitie voor annexatie bij Zwitserland goed. In Ticino werd al feest gevierd. Maar de Zwitserse federale regering, die graag haar geroemde neutraliteit wilde bewaren, voelde zich verplicht om het aanbod af te wijzen.

In 1861 vond de eenmaking van Italië plaats. Sindsdien maakt Campione van dit land deel uit. De rijksgrenzen van de gemeente werden op 5 oktober 1861 in

een overeenkomst tussen Italië en Zwitserland gedefinieerd. Toen werden tevens veertien grenspalen geplaatst. Vandaag staan er zeventien, vergezeld van een aantal tussenpalen. Bij de grensbepaling werd het land aan de overzijde van het meer, rond Capo San Martino, aan Zwitserland geschonken. Op die manier werd voorkomen dat Zwitserse handelstransporten over Italiaans grondgebied zouden plaatsvinden. De rijksgrens bevindt

zich sindsdien in het midden van het meer. Ter compensatie kreeg Campione vrijhandelsrechten in Zwitserland. Deze overeenkomst leidde tot een toenemend samengaan van de plaatselijke economie met die van Zwitserland.

In 1917, tijdens de Eerste Wereldoorlog, richtte de Italiaanse regering in Campione een casino op met de uitdrukkelijke bedoeling om een 'luisterpost' te zijn. In een ontspannen sfeer werd gevoelige militaire informatie van buitenlandse diplomaten verkregen.

Tijdens het fascistische interbellumregime veranderde Benito Mussolini eind 1933 de naam van de enclavegemeente. Voortaan sprak men van 'Campione d'Italia', om zo de nationaliteit ervan te benadrukken. Mussolini liet dat jaar aan de ingang van het dorp een waardige poort bouwen. Die staat er nog altijd.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog stond Campione d'Italia niet onder

Meer van Lugano met zicht op Campione, eind 19de eeuw. <https://commons.wikimedia.org>

Italiaans maar onder Amerikaans gezag. Zwitserland liet oogluikend toe dat *the US Office of Strategic Services* – de voorloper van de CIA – vanuit de enclave allerlei spionageacties in Italië uitvoerde, zolang die organisatie maar onder de radar bleef. Gedurende de oorlog werden eigen postzegels met het opschrift 'Campione d'Italia' uitgegeven. De waarde ervan stond in Zwitserse franken vermeld. Na de capitulatie van het Koninkrijk Italië in 1943 was in het noorden van Italië een fascistische marionettenstaat gevestigd. Campione d'Italia maakte geen deel daarvan uit en trok daarom veel politieke vluchtelingen aan, vooral Italiaanse royalisten.

Toerisme

Campione d'Italia heeft veel toeristische troeven. Het dorp ligt aan het prachtige meer van Lugano, ook wel Lago Ceresio geheten. Dit is het kleinste van de drie Lombardische meren. Het attractieve dorpje is een populaire badplaats. In het noordoosten bevindt zich een haven die in 2009 is ingehuldigd. Met zijn 252 ligplaatsen en 410 meter lange pieren is het de belangrijkste haven aan het meer van Lugano. Het Lido is een klein pittoresk strand met een beachvolleybalveld en een bar.

Ook op cultureel gebied heeft Campione heel wat te bieden. De pelgrimskerk van Santa Maria dei Ghirli, met zijn prachtige fresco's en een terras dat op de oevers van het meer uitkijkt, is een van Campione's belangrijkste toeristische trekpleisters. Andere bouwwerken hebben eveneens een grote erfgoedwaarde, zoals het oratorium van San Pietro met zijn fresco's,

Fresco's in de Santa Maria dei Ghirli kerk. www.campioneitalia.com

de voormalige San Zenokerk (nu de Civic Gallery), de huidige San Zenokerk (met werken van hedendaagse kunstenaars), het Parish museum (dat de geschiedenis van Campione vertelt), de toegangsboog tot het dorp, de Piazza Roma (met een fontein en een stenen bank) en de middeleeuwse mozaïeken van het Piazzale Maestri Campionesi. In het centrum van Campione zijn de straten in Lombardische stijl geplaveid.

De bijzondere enclavesituatie ervaar je door te wandelen langs grensmarkeringen, voor veel toeristen een primaire bezienswaardigheid. De enclave speelt maar al te graag zijn 'Zwitserse troeven' uit. Denk daarbij aan de politieke, sociale en economische stabiliteit. Aan de eerste klas Zwitserse infrastructuur. De efficiënte en betrouwbare openbare diensten. De aantrekkelijke levensstijl in een stille, mooie omgeving. En... aan het Zwitserse bankgeheim! Daar-

Conferentie met de toenmalige burgemeesters uit Baarle en Campione.

foto Trees Van Geluwe

naast is er een casino, wellicht de grootste publiekstrekker.

Van beide walletjes

Op 23 oktober 2009 organiseerde Campione d'Italia een conferentie voor West-Europese enclaves. De kern van het evenement was een bijeenkomst van de burgemeesters Maria Paola Mangili in Piccaluga (Campione), Jan Van Leuven (Baarle-Hertog), Jan Hendriks (Baarle-Nassau), Gunnar Lang (Büdingen) en Josep Pous i Rodríguez (Livvia). Hun ervaringen op het vlak van juridische probleemoplossing en grensoverschrijdende samenwerking gericht op de behoeften van de burger, stonden centraal. Hoewel Campione bij Italië hoort, is dat dorp administratief en economisch verregaand met Zwitserland verbonden. Het is ervan afhankelijk voor zijn essentiële behoeften zoals leveringen, transport, telecommunicatie, gezondheids- en financiële diensten. De enclave is van nature op grensoverschrijdende samenwerking gericht. Juridische, sociale of ambtelijke kwesties worden stap voor stap met de administraties van de twee landen opgelost.

Vanwege de enclavestatus is de Zwitserse frank het wettige betaalmiddel, maar ook de euro wordt aanvaard. De prijzen zijn vergelijkbaar met die in Zwitserland. Campionesi genieten van het goedkope Zwitserse breedband internet. Alle sportteams uit Campione zijn door Zwitserland geadopteerd. AP Campionesi 1978, de plaatselijke voetbalploeg, speelt in de Zwitserse vierde liga. Swisscom verzorgt het telefoonverkeer. Voor een telefoontje naar Campione d'Italia

draai je dus het Zwitserse landnummer (+41), gevolgd door het netnummer voor de zone Ticino (91). Maar wil je het gemeentehuis van Campione bellen, dan draai je een Italiaans nummer! Elektriciteit komt rechtstreeks uit Italië, maar de energiefactuur wordt in het postkantoor met Zwitserse franken betaald. Auto's hebben een Zwitsers kenteken.

Campione heeft één postkantoor en twee postcodes: een Zwitserse en een Italiaanse. Brieven voor Campione worden vanuit Zwitserland met de Zwitserse postcode verzonden en vanuit Italië met de Italiaanse. Wie vanuit een ander land een brief verzend, kiest vrij uit de twee postcodes. Uitgaande post vertrekt uit Campione met een Zwitserse postzegel voor een brief naar Zwitserland en een Italiaanse voor een brief naar Italië. Wie vanuit Campione een brief naar een ander land stuurt, kleeft daarop een postzegel naar eigen keuze.

De politie is Italiaans en het korps telt maar liefst 43 agenten voor minder dan 2.000 inwoners! De dienst bestaat deels uit lokale po-

Alfa-Romeo van de Campionesi politie. Let op de Zwitserse nummerplaat!

<http://beta.edmforli.it>

litie en anderzijds uit *carabinieri* (militaire politie). Over land is de rijksgrens open zonder grenscontroles, barrières en/of douanekantoren. Zwitserland heeft nooit de doorgang van Italiaanse burgerlijke ambtenaren belemmerd, maar heeft zich altijd verzet tegen de vrije doortocht van politieagenten, douanebeambten en soldaten. Zo moest in 1866 door Italië nadrukkelijk toestemming worden gevraagd om in Campione vervalsters te gaan arresteren die zich daar hadden gevestigd.

De passage over water wordt door een bilateraal verdrag uit 1923 geregeld. Dat bepaalt dat geen van beide landen in het meer van Lugano het verkeer mag regelen, wat in de praktijk betekent dat zowel Campionesi als hun bezoekers over water altijd vrije toegang tot Campione hebben. Dit recht geldt echter niet voor de Italiaanse politie. Die mag samen met de Zwitserse politie langs de oevers van het meer patrouilleren, maar mag in Campione slechts aanmeren na voorafgaande toestemming van de Zwitserse overheid. Het Italiaanse leger krijgt nooit de toestemming om naar Campione te reizen.

Campione anno 1946.

www.e-pics.ethz.ch

Het contact en de dienstverlening tussen thuisland Italië en de enclave Campione wordt bemoeilijkt door het feit dat Zwitserland geen lid van de Europese Unie is. Maar op basis van een bilaterale overeenkomst uit 1998 geniet Campione van diensten en faciliteiten op het Zwitserse grondgebied. Zo worden branden door een Zwitsers brandweerkorps bestreden. Jongeren uit Campione volgen middelbaar en universitair onderwijs in Zwitserland. Rijbewijzen, jacht- en visvergunningen worden door de Zwitserse overheid afgeleverd. Indien nodig kan de Zwitserse Raad van State op initiatief van de burgemeester van Campione nooddiensten voor de civiele bescherming detacheren. De stad Lugano verleent diensten aan de enclave met betrekking tot riolering en inzameling van vast stedelijk afval. Alle afval van het containerpark in Campione wordt naar Zwitserland gevoerd. Ook het openbaar vervoer in de enclave wordt door Zwitserland georganiseerd. Elk uur vertrekt een bus vanuit Campione

Recente luchtfoto. www.laregione.ch

naar Lugano. En in de lente, zomer en herfst is er een veerdienst naar de overzijde van het meer.

Italianen die in Campione wonen, genieten van de Zwitserse ziekenhuiszorg. Een Zwitserse ambulancedienst brengt hen naar een Zwitsers ziekenhuis. De gezondheidszorg is via een aanbesteding, georganiseerd door de regio Lombardije, aan het Zwitserse ziekteverzekeringsfonds Supra toevertrouwd. Alle ziektekosten voor onderzoek, behandeling en revalidatie – ook die van de twee door de overheid erkende huisartsen in Campione – worden aan Supra gefactureerd.

Voor al deze diensten betaalt Campione jaarlijks bijna 4 miljoen euro aan Ticino. Ook is overeengekomen dat 50% van de kosten voor studie, aanleg en onderhoud van het wegennet tussen knooppunt Bissone en de enclavengrens voor rekening van Campione komt.

Salarissen

Van de 1.955 inwoners werken er 140 voor de gemeente. Zij worden op een heel speciale manier betaald omdat ze, gezien de ligging in Zwitserland, een duurder leven hebben. Die meerkosten bedragen ongeveer 25%. Gemeentewerklieden hebben bovenop

Toren van de moderne San Zenker en zicht op de Zwitserse weg over het meer. <https://commons.wikimedia.org>

hun normale salaris recht op een 'productiepremie' van circa 1.033 euro en een zogenaamde 'exclavecheque' van ongeveer 2.065 euro. Staatswerknemers, *carabinieri* en leraren hebben maandelijks recht op 3.100 euro extra bovenop hun normale salaris. Deze 'grensvergoeding' is dezelfde als die van diplomaten. Gepensioneerde werknemers van de gemeente ontvangen 5.164 euro per maand. Gepensioneerde werknemers van het casino verdienen maandelijks 1.911 euro. Alle andere gepensioneerden krijgen een maandelijks integratiepremie naast het Italiaanse pensioen, opdat ook zij in Campione kunnen blijven. Alle vermelde toeslagen worden uit de gemeentekas van Campione betaald.

Voor de lonen en pensioenen in Campione hanteert de Italiaanse staat een gefaciliteerde omrekening, eveneens omwille van de duurdere prijzen in Zwitserland. Werknemers van de gemeente, het postkantoor, het casino, de openbare scholen en de politie krijgen hun salarissen in Zwitserse frank tegen een uiterst gunstige koers uitbetaald. Die is veel lager dan de reguliere marktnoteringen. Ook het pensioen van de gepensioneerden valt onder deze gunstmaatregel.

Belastingparadijs

Campione d'Italia is een belastingparadijs dat belastingtechnisch bij Italië hoort. De enclave is interessanter dan Monaco omdat het leven in Campione goedkoper is. De levenskosten zijn vergelijkbaar met die in Andorra, maar het klimaat in Campione is aangenamer. Campione int geen gemeentebelasting. Er wordt alleen betaald

Recente luchtfoto. www.laregione.ch

voor het containerpark. Het hiervoor verschuldigde bedrag hangt af van de woningoppervlakte en varieert per dag van vijftig cent tot drie euro.

Voor de meeste Campionesi is er een zeer voordelige manier om het belastbaar inkomen te berekenen. Alle loontoeslagen zijn immers belastingvrij. Enclavebewoners met de Italiaanse nationaliteit betalen ongeveer 51% minder belasting dan hun landgenoten in het thuisland. Campionesi die in Zwitserland werken, betalen

belastingen waar ze werken. Zwitserland draagt een deel van deze gelden aan Italië af.

Vreemdelingen die in Campione wonen, betalen geen inkomensbelasting noch successie- of schenkingsrechten. Deze speciale belastingstatus trekt veel belastingvluchtelingen uit het buitenland aan. Om een verblijfsvergunning te krijgen en inwoner van Campione te worden, volstaat het om een appartement of een huis te kopen. Huren mag ook, maar er staan weinig woningen te huur.

Vooraan v.l.n.r.: casino, gemeentehuis en oude San Zenokerk. www.fotocommunity.de

Er is geen belasting op onroerend goed als dat in persoonlijke naam wordt verworven. Al deze fiscale voordelen zijn slechts van toepassing op privépersonen die in Campione wonen en niet op bedrijven die er gevestigd zijn of daar beheerd worden. Maar een gunstige btw-regeling voor de enclave heeft ook veel bedrijven gestimuleerd om hun zetel hier te vestigen. En gespecialiseerde firma's en advocaten geven tegen betaling advies over allerlei achterpoortjes in de wet, interessant voor offshore-investeringen.

Douane-unie

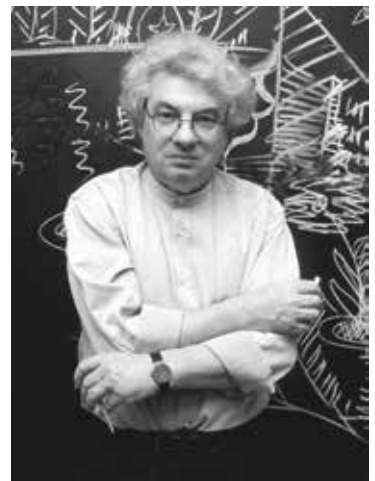
Tot 31 december 2018 zat Campione de facto in een douane-unie met Zwitserland. De enclave viel buiten de Europese regelgeving over btw en accijnzen. Niet de Italiaanse maar de Zwitserse btw werd daarom aangerekend. Die bedroeg slechts 2,5% voor gewone goederen en 7,7% voor luxe artikelen. Op 1 januari 2019 werd Campione in het douanegebied van de EU opgenomen. Dat gebeurde uit schrik dat Zwitserland

de enclave van rechtswege in zijn douanegebied zou opnemen. De burgemeester van Campione was vragende partij want door financiële problemen (verderop meer hierover) moest de gemeente opnieuw worden gelanceerd. Ter bescherming van lokale economische activiteiten en ter ondersteuning van de bewoners kon de bijzondere btw-regeling worden gehandhaafd. Dit was van belang om gelijke concurrentievoorwaarden met nabijgelegen Zwitserse bedrijven te garanderen.

Gemeentelijk casino

In Italië zijn vier casino's, namelijk in Saint Vincent, San Remo, Venetië en Campione. Zij opereren als een uitzondering op het strafwetboek, dat gokken in Italië verbiedt. De opbrengsten moeten de gemeentebegroting dekken. Campione d'Italia genereert genoeg al haar inkomsten uit de exploitatie van het grootste casino ter wereld, wat de hoofdreden is waarom de inwoners van Campione zoveel belastingvoordelen genieten. Gezien de geringe om-

vang van de gemeente en de zeer hoge opbrengsten, bleef tot 1973 slechts 20% van de winst in Campione. De overige 80% ging naar het Ministerie van Binnenlandse Zaken, waar dat geld als zwarte fondsen werden gebruikt ter betaling van o.a. vertrouwenspersonen en geheime diensten. Sinds 1973 werden de casino-inkomsten van Campione verdeeld tussen de gemeente (40%), de provincie Como, Lecco en het Ministerie van Binnenlandse Zaken, dat de fond-

Architect Mario Botta.
www.franco.tettamanti.com

sen aan door rampen getroffen gemeenten kon toewijzen.

Het eerste casino van Campione was maar korte tijd geopend, van 1917 tot 1919. In 1933 werd het door de gemeente heropend om tegemoet te komen aan de vraag van Mussolini om het Italiaanse karakter van de enclave te onderstrepen. In Zwitserland was het gokken immers streng verboden. Daarnaast moest de instroom van toeristen uit nabijgelegen landen de plaatselijke economie stimuleren. Vier maanden na de bevrijding door de geallieerden, op 27 april 1945, heropende de gemeente Campione haar casino. Zwitserse autoriteiten vreesden echter dat een groot aantal Zwitserse spelers zou worden aange trokken. Op 15 augustus 1947 werd in Luzern een in der minne regeling bereikt. Er werden aparte ruimten opgezet voor spelen die verboden waren voor Zwitsers en een gemeenschappelijke ruimte voor de enige toegestane roulette, met een maximale inzet van vijf Zwitserse frank (4,45 euro).

In de jaren vijftig van de vorige eeuw ontwierp architect Rainer Adami een nieuw casino. Dat werd in mei 2007 vervangen door het huidige gebouw, ontworpen door de Zwitserse architect Mario Botta. Het telt dertien verdiepingen en is het grootste casino van Europa. Er is speelcapaciteit voor 3.100 gokkers. De totale kosten van de werken waren begroot op 82 miljoen euro. In werkelijkheid bedroegen ze 193 miljoen. Het veel te grote gebouw deed de kosten van de uitbating stijgen. Door een roekeloos beleid slaagde het casino er niet in om de schulden

Europees gokautomaatkampioenschap in Campione (2014).
www.adnkronos.com

af te betalen. Een buitensporig aantal werknemers joeg de werkingskosten verder de hoogte in, net als de extreme lonen. In de gouden dagen verdiende een croupier, inclusief drinkgeld, tot 8.900 euro per maand. Verder was er de ongunstige wisselkoers van de euro tegenover de Zwitserse frank (de inkomsten waren in euro's, de kosten in Zwitserse frank). En in Italië leidde de liberalisering tot een wildgroei aan concurrentie van kraskaartjes en gokhallen tot het wijdverbreide online gokken. Ook vanuit Zwitserland kwam er concurrentie bij. In Lugano en

Burgemeester Roberto Salmoiraghi.
www.tio.ch

Mendrisio, beide in Ticino, werden casino's opgericht die klanten uit Campione weghaalden.

Kwalijke reputatie

In het management van het casino zijn tal van onregelmatigheden vastgesteld. Op 11 november 1983 werd het casino door de politie gesloten wegens het witwassen van geld.

Sinds 1993 werd het casino bestuurd door regeringscommissarissen die door het ministerie van Binnenlandse Zaken waren gestuurd. Dit was zeer tegen de zin van de gemeentelijke functionarissen, die zelf een bedrijf oprichtten om de uitbating van het casino te controleren. De regeringscommissarissen constateerden allerlei misbruiken. Zo waren er voor enkele miljoenen euro's uitgaven voor werklunches in het casino-restaurant. Roberto Salmoiraghi – burgemeester van 1994 tot 2002, 2004 tot 2006 en 2017 tot 2018 – werd wegens fraude tot zes maanden cel veroordeeld. De toenmalige commissaris was na zijn klachten uit het ambt ontheven. Parlements vragen omtrent dit ontslag bleven onbeantwoord. Net als vragen over de verwijdering van de politiepost uit het casino en de aanwezigheid van de maffia.

De minister van Volksgezondheid vroeg zich af waarom de gezondheid van een burger uit Campione gemiddeld vier keer meer kostte dan die van een inwoner uit een andere gemeente. En waarom de keuze beperkt werd tot twee artsen, van wie één de burgemeester was. Elders in Italië waren deze functies onvereenigbaar. De burgemeester factureerde maar liefst

Italiaanse kroonprins.
www.amazon.com

568.106 euro per jaar als huisarts. Als gedelegeerd bestuurder van het casino stond hij centraal bij gerechtelijke onderzoeken. Zo werd in 2004 een klacht tegen hem ingediend nadat een anonieme omslag met voor tienduizenden euro's omstreden creditcardafschriften was ontvangen. Hij had openbaar geld gebruikt voor privé-uitgaven zoals sieraden, damesondergoed, speelgoed, schoenen en tassen. Het onderzoek naar de graaicultuur belichtte verontrustende vriendschappen met maffialeden. Opnieuw moest een onderzoek naar het witwassen van drugsgeld worden ingesteld.

Begin 2005 werd Salmoiraghi schuldig bevonden aan smaad en tot acht maanden effectieve gevangenisstraf veroordeeld. Datzelfde jaar werd hij door de procureur-generaal van Reggio Calabria van contacten met de maffia verdacht. De centrale figuur in dat onderzoek was een ondernemer uit het Siciliaanse Messina, die vanuit het niets een economisch imperium in de Nederlandse Antillen had opge-

bouwd. In 2006 werd burgemeester Salmoiraghi opnieuw wegens fraude veroordeeld, ditmaal tot een jaar en acht maanden celstraf.

Nog in 2016 bleek dat prins Victor Emmanuel van Savoy, zoon van de laatste koning van Italië, meisjes in het casino tot prostitutie dwong.

Rampjaar

Campione d'Italia beleefde in 2018 het meest dramatische moment uit zijn geschiedenis.

Op 26 juli gebeurde het ondenkbare: het gemeentelijk casino – de 'geldfabriek' van de gemeente en al meer dan veertig jaar het vlaggenschip van alle Europese gokhuizen – werd door de rechtbank van Como failliet verklaard. Nooit eerder in de wereldgeschiedenis werd het faillissement van een casino uitgesproken. Casino's werken immers altijd met winst. Maar de winst in Campione werd jaarlijks

door allerlei instanties afgeroomd, ook door de gemeente. De voorbije jaren ontving de enclavegemeente jaarlijks een vast bedrag van ongeveer 25 miljoen euro, waardoor de schulden van het casino niet afbetaald geraakten. De schuldenberg bedraagt 132 miljoen euro, waarvan 44 miljoen aan de gemeente en 32 miljoen aan de Banca Popolare di Sondrio. De schuldenlast is groter dan de jaarlijkse omzet van ruim 92 miljoen euro. In 2017 werd tevergeefs een terugbetalingsplan over een periode van vijf jaar voorgesteld.

Het casino werd gesloten. De uitbater, de gemeente en de bank gingen in beroep tegen het faillissement, maar intussen zaten de 482 werknemers zonder inkomen. De meesten van hen woonden in Campione, wat enorme gevolgen voor deze gemeente van minder dan 2.000 inwoners had. Campionesi hadden geen recht op een werkloosheidsuitkering zolang

Maandenlang zonder wedde. www.laregione.ch.

Werknemers protesteren voor het gemeentehuis. www.laregione.ch

de faillissementsprocedure liep. Werknemers die in Zwitserland woonden, hadden dat wel. Pas op oudejaarsavond, na een uitspraak van de beroepsrechtbank in Milaan en na het afspringen van de onderhandelingen tussen curatoren en vakbonden, volgde het collectieve ontslag en was iedereen officieel werkloos. Vanaf dat moment werden de ex-werknemers van het casino niet meer door de Zwitserse ziekteverzekering gedekt. Die geldt namelijk alleen voor wie beroepsmatig actief is.

Faillissement van de gemeente

Voor de gemeente betekende het einde van het casino een brute economische dood. Midden september 2018 namen burgemeester Salmoiraghi en zijn raadsleden ontslag wegens de financiële nood van de gemeente. Kort daarna werd Giorgio Zanzi tot commissaris van Campione d'Italia benoemd. Tot aan de gemeenteraadsverkiezingen in de lente van 2019 leidt hij de gemeente.

De falingsprocedure werd in gang gezet en de gemeente moest aan de rehabilitatie bijdragen. De eerste concrete stap was de vermindering van het personeel. Van de 102 gemeentewerknemers moesten er 86 opstappen. Hiertegen werd beroep aangetekend bij de rechtbank. De aanvragers meenden dat er geen rekening werd gehouden met de enclavesituatie en dat de gemeente niet meer in staat zou zijn haar taak uit te voeren. De ontslagprocedure werd door de rechtbank tot 26 februari 2019 opgeschort.

Na februari 2018 ontvingen de werknemers geen loon meer. Er is nog altijd niet geweten wie ontslag zal krijgen. Velen werken uit plichtsbesef, ook zonder salaris. Tien werknemers zijn omwille van de onzekere toekomst vertrokken.

Naast de inkrimping van het personeelsbestand moest de gemeente alle activa ter beschikking stellen die niet strikt voor de uitoefening van institutionele functies noodzakelijk waren. Het havengebied, het Lido, ongeveer

zestig gebouwen, meer dan honderd appartementen en een groot aantal bouwgronden werden te koop aangeboden om de schulden af te betalen. De lijst van gemeentelijke eigendommen had een waarde van ongeveer 40 miljoen euro. Door het grote aanbod op de markt daalde de prijs van het onroerend goed met 20%. Vooral rijke Russen profiteerden hiervan. Zij kochten massaal eigendommen op.

Begin september 2018 werden de kleuterschool en de lagere school gesloten. De leerlingen werden in de Zwitserse dorpen Melano en Bissone opgevangen. De gemeentepolitie behield slechts twee van de tweeëntwintig agenten. Het VVV-kantoor werd gesloten. Salarissen en toeslagen werden niet meer uitbetaald. Veel mensen verlieten het dorp bij gebrek aan geld. Er was sprake van wanorde en beroering. Enel Energia verbrak hier en daar de levering van elektriciteit omdat rekeningen niet betaald werden. Ook verzekeringsmaatschappijen keerden Campione de rug toe. Er was maar

weinig medeleven met het lot van de Campionesi. De Italianen zagen hen als Zwitsers en voor de Zwitsers waren zij Italianen. Door velen was Campione jarenlang als een rijk en bevoorrecht dorp benijd. Ook het wanbeheer van het casino zorgde ervoor dat het mededogen maar moeizaam werd opgewekt. Maar ondanks de groeiende schuldenberg aan Ticino bleven de Zwitsers hun diensten aanbieden. Denk daarbij o.a. aan afvalinzameling, riolering, openbaar vervoer, rusthuizen, scholen en brandweer. Eind september 2018 rees zelfs de vraag of Campione aan Zwitserland kon worden verkocht. In de enclave verza- melden tientallen inwoners handtekeningen ten gunste van een annexatie. De Zwitserse minister van Buitenlandse Zaken vond dit 'een aanneembaar voorstel', maar vanuit Italië kwam een bitsig antwoord: "Campione is Italiaans grondgebied. Punt, andere lijn."

Houding van Italië

De woede van de Campionesi richtte zich maandenlang tot de Italiaanse staat, omdat die het casino gesloten en daardoor het dorp 'vermoord' had. Het was lang wachten op een signaal uit Rome dat de hoop op zijn minst gedeeltelijk deed herleven. Twee nieuwe wetten maakten de heropleving van de enclave terug mogelijk. Eind 2018 werd een belastingwet gestemd die voorziet in een vermindering van 30% op de personenbelasting voor alle Campionesi inwoners, werkkrachten en bedrijven. Omstreeks diezelfde periode werd bovendien een stabiliteitswet goedgekeurd, waardoor het casino heropend zal kunnen worden. Dit is een noodzakelijke stap om het

De slak in het wapenschild symboliseert het kalme leven in Campione. <https://et.wikipedia.org>

financieringsmechanisme van de gemeente opnieuw op te starten.

Op het moment dat dit artikel wordt geschreven – 18 januari 2019 – is de toekomst van Campione d'Italia allesbehalve duidelijk. Om te beginnen zijn het casino en de gemeente in een gerechtelijk kluwen met een paar honderd schuldeisers verwickeld.

Dit voorjaar zal een commissaris aangesteld worden om een exploitant voor het casino te vinden en een duurzaam beheerplan op te stellen. Mogelijk zal hij het personeelsbestand en de lonen – zeer tegen de zin van de vakbonden – drastisch verminderen. Eén ding lijkt zeker: de nieuwe beheermaatschappij van het casino komt volgens betrokkenen volledig in handen van de staat.

Bronnen:

<http://geosite.jankrogh.com>
<https://verhaal140.wordpress.com>
<https://qwealthreport.com>
<https://en.wikipedia.org>
<https://www.hiddeneurope.co.uk>
<http://www.exclave.eu>
<https://www.comune.campione-d-italia.co.it>
<https://www.corrieredicomo.it>
<https://quifinanza.it>
<https://www.ilgiorno.it>
<https://www.quicomo.it>
<https://www.rsi.ch>
<https://www.tio.ch>
<https://www.laregione.ch>

'Wij redden Campione'. www.tio.ch

Ontmoetingen in een andere wereld (9)

ANTOON VAN TUIJL

In aflevering drie van deze dagboekreeks schreef ik over het kleine pygmeemeisje dat na de kennismaking met de dorpsbewoners van Menzo, naast me kwam zitten en me met grote donkere ogen aan bleef kijken. Een ontroerend moment! In mijn dagboek zette ik toen zwart op wit: 'Als ik ooit iets voor jou kan doen, reken maar dat ik het zal doen...!' Die kans deed zich amper twee jaar later voor.

Korte tijd na mijn verblijf in Kameroen is broeder Frits Huysmans – verantwoordelijke voor het

'Als ik ooit iets voor jou kan doen...'

ontwikkelingsproject van de Pygmeeën – om gezondheidsredenen teruggekeerd naar Nederland. Het vochtige oerwoudklimaat werd voor hem met zijn zwakke longen ondraaglijk. Al vrij snel daarna nam broeder Bonifatius (Ton)

Huysmans zijn taak over. Broeder Ton heeft zich snel en goed verdiept in de levenssituatie van de Pygmeeën en in de aard van het ontwikkelingswerk voor deze mensen. Als ras-onderwijzer gaat hij al gauw op zoek naar mogelijkheden om het nog zo prille onderwijs goed gestructureerd op poten te zetten. Meerdere missionarissen zijn tot de conclusie gekomen dat dit wel zeer noodzakelijk is. In grijs raster

Wonen aan de weg

Rond 1970 trekken enkele missiemensen zich het veranderende lot van de Pygmeeën aan. Ze weten bij de overheden gedaan te krijgen dat dit volk zekere grondrechten krijgt. Nu kunnen ze eigen plantages aanleggen en daarmee in hun

Broeder Bonifatius (Ton) Huysmans wordt geboren op 24 juli 1931 in Bennebroek. Hij volgt het voorbeeld van zijn oom, broeder Frits, en komt in 1943 naar Baarle om ook broeder te worden. Op 16 juli 1953 slaagt hij als bevoegd onderwijzer. Zijn loopbaan begint in Heesch. In de schooljaren 1960 tot 1963 geeft hij les aan de Muloschool in Baarle en is een tijd hoofd van deze school. Naar de geest van de Franse priester-arbeiders, werkt hij daarna enige jaren in het Rotterdamse havengebied. Bij hem leeft de sterke behoefte om zich in te zetten voor onderdrukte mensen en voor hen die in diepe armoede leven. Die kans krijgt hij als hij in 1978 uitgezonden wordt naar de Filipijnen. Hij stimuleert en begeleidt er coöperaties en vak-

bonden onder de plattelandsbevolking. De groeiende mondigheid is het toenmalige bewind niet welgevallig. Wanneer hij vreest op een dodenlijst te staan, vertrekt hij om na de nodige voorbereiding het werk van zijn oom bij de Bakapygmeeën over te nemen. Broeder Ton concentreert zich heel sterk op het onderwijs voor deze mensen en de vorming en begeleiding van de onderwijzers. Hij bedenkt de basis voor een onderwijsmethode die specifiek is voor de Pygmeeën. Het zware tropische oerwoudklimaat tast ook zijn gezondheid aan. Bovendien wordt hij geplaagd door een hinderlijke oogkwaal. Hij keert in 2004 terug naar Nederland om in een welverdiende rust te leven in een kloosterbejaardenoord te Voorhout.

eigen voedselbehoefte voorzien. Het eindeloze oerwoud, waarin ze al eeuwen rondgezworven hebben, wordt steeds meer aangetast en ontsloten. De houtkappers leggen stelselmatig nieuwe wegen aan. Het jachtgebied van deze oorspronkelijke jager-verzamelaars raakt verstoord. Mogelijk is daarom wonen aan de weg met eigen plantages in de buurt een oplossing.

Traditionele bladerhutjes.

Zoals we in eerdere afleveringen zagen, bouwen de Pygmeeën langs die wegen kleine dorpjes die bestaan uit hun traditionele mungulu's (bladerhutjes) en potto-potto-hutten zoals de Bantoebevolking die ook bouwt. Wonen aan de weg houdt natuurlijk ook in dat deze mensen steeds meer in contact komen met allerlei passanten die hun dorpjes passeren. Wie niet kan lezen, schrijven en rekenen, loopt groot gevaar belazerd te worden door reizigers die hun eigen voordeel meer najagen dan dat van de bewoners. Ze zijn immers bij niemand in tel! Reden genoeg om voor deze mensen – die nog

maar juist het stenen tijdperk en hun nomadisch bestaan hebben verlaten - een vorm van onderwijs aan te bieden. Broeder Frits Huysmans heeft in een aantal dorpjes al klaslokalen gebouwd. Dat zijn heel eenvoudige bouwseltjes met muren van betonblokken of potto-potto-wanden. Ze hebben raamen en deuropeningen en een dak van metalen golfplaten. Er staat een zwart schoolbord in en enkele rijen houten zitbanken. Simpelers kan het niet maar het is een begin.

ORA-methode

Belangrijker dan een leslokaal is een onderwijsmethode. Daar gaat broeder Ton Huysmans eens goed voor zitten. Hij ontwikkelt op creatieve manier zijn methode ORA. Die afkorting staat voor Observer (*observeren*), Réfléchir (*nadenken*), Agir (*doen*). De voertaal in dit deel van Kameroen is Frans. Het observeren begint altijd in de eigen wereld van de leerlingen. In eerste instantie denkt hij aan drie

De allereerste onderwijsboekjes voor Pygmeeën.

Vertelplaat uit het eerste 'lees'boekje.

boekjes die de kinderen moeten voorbereiden op lezen, schrijven en rekenen. Later moeten er beslist nog vervolgdelen komen. De hele methode zal er op gericht zijn de kinderen goed voor te bereiden op het reguliere basisonderwijs van de Bantoe dorpen in de omgeving.

Broeder Ton weet dat ik tijdens mijn verblijf in Kameroen heel goed rondgekeken heb. Ik maakte er namelijk een uitgebreide diaserie over en vertoonde die eens voor de Nederlandse broeders toen die voor een congres bijeen waren. Hij zoekt contact en legt me de vraag voor of ik de allereerste lesboekjes voor het allereerste onderwijs bij de Pygmeeën zou willen tekenen. Meteen borrelde bij mij het beeld boven van dat Pygmeemeisje met de grote zwarte ogen: 'Als ik ooit iets voor jou kan doen....' Ik zeg dus volmondig ja!

Wij hebben een paar keer vruchtbare werkbijeenkomsten, waarin broeder Ton zijn opzet en bedoelingen uitvoerig uitlegt en ik een

eerste invulling probeer te geven van wat en hoe zijn ideeën uitgebeeld kunnen worden.

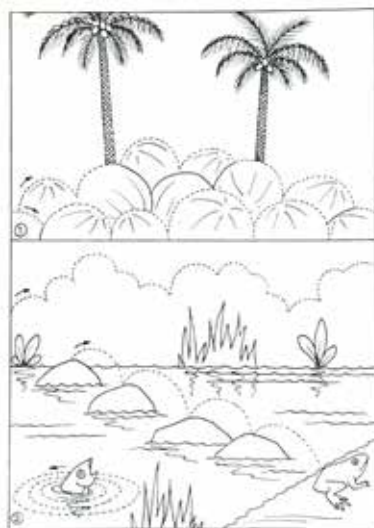
Dan is het grote vakantie 1985. Ik trek me, toegerust met een stapel tekenpapier, een potlood en een gum een week terug in een Vlaams broederhuis. Daar geniet ik grote gastvrijheid. Ik kan er in alle rust een aantal uren per dag werken aan de methode. In de namiddag zwerf ik door de omringende natuur. De Kalmthoutse Heide ligt bijna naast de deur! De contacten met de broeders bij de maaltijden en in de avonduren doen ook goed. Aan het eind van de week zijn de potloodschetsen voor alle drie de boekjes klaar. Die bespreek ik met broeder Ton. Daarop volgen hier en daar wat aanpassingen en aanvullingen, waarna ik al die pagina's in inkt kan uitwerken.

De tekeningen moeten heel eenvoudige lijnprenten zijn omdat ze met een inbrandapparaat op stencils gezet moeten worden. Wat ik heel spannend vind, is de vraag of deze kinderen, die nóóit

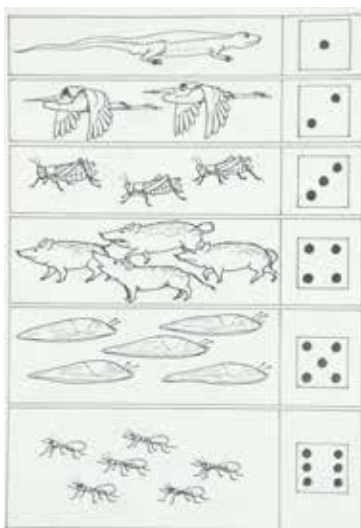
afbeeldingen op papier in handen gehad hebben, de getekende situaties wel zullen herkennen. De prik op de voorgrond is groter dan de mensen in de achtergrond. Zullen ze zien dat hun leefwereld in perspectief weergegeven is? Op hoop van zegen!

Drie boekjes

Wij ontwikkelen samen drie boekjes. LECTURE bereidt de kinderen voor op lezen. Letters, woorden en zinnen zijn voorlopig nog niet aan de orde. De bedoeling is dat de kinderen aan de hand van afbeeldingen uit hun leefwereld aan de praat raken. Laat ze maar vertellen, gewoon in de eigen taal. Goed leren kijken is ook een doelstelling. En begrippen bijbrengen, zoals groter – kleiner, langer – korter, boven – onder, voor – na, hoog – laag, enz. Pas op het einde komen er oefeningen in beeld om lettertekens te leren herkennen. ECRITURE geeft oefeningen om schrijfbewegingen aan te leren. De kinderen tekenen figuren om het potlood te leren hanteren en waarin uiteindelijk ook letters geschreven worden. CALCUL is het boekje dat de kinderen op weg helpt naar het rekenen. Het begint met een reeks teloefeningen. Dominostenen helpen bij het aanbrengen van getalsbegrip. Hier zit een addertje onder het gras. Pygmeeën tellen niet veel. Zij kennen een, twee, drie, vier, vijf en veel. Verder dan de vingers van één hand komen ze niet. Met die dominostenen hopen wij ze over de zes-grens heen te helpen. Verderop in het boekje worden cijfers geoefend en ingeprent.

Blad om schrijfbewegingen te oefenen.

Tellen met beelden uit hun leefwereld en met dominostenen.

Broeder Ton werkt gestaag door en

Teloefeningen met zang en dans.

ik blijf zijn ideeën uitwerken. Zo ontstaan er in de loop van vijf jaar voor elk schoolvak drie deeltjes. Wanneer een pygmeënkid al deze boekjes stelselmatig verwerkt heeft, kan het goed voorbereid aan de basisschool beginnen. Waarschijnlijk heeft het dan zelfs een voorsprong op de kinderen uit het Bantoeoord.

Praktijk

Je kunt wel goed opgezette lesboekjes hebben, dat garandeert nog geen goed onderwijs. Er zijn ook onderwijzers nodig. Broeder Ton staat voor de taak om voor elke nederzetting iemand op te leiden om de onderwijzerstaak uit

te kunnen voeren. De kandidaten hebben zelf nauwelijks de basisschool doorlopen. Toch lukt het hem. Hij schrijft voor elk lesboekje een handleiding en organiseert met regelmaat bijeenkomsten met zijn onderwijzers voor didactische instructie. Het is bepaald geen Pedagogische Academie die hij hen bieden kan, maar het werkt wel. Ze leren stelselmatig de ORA-methodes te volgen. Hij leert hen bovendien speelse leermethodes. Zo gaan ze bijvoorbeeld regelmatig met de kinderen naar buiten om zingend en dansend tel- en rekenoefeningen te doen. Ritme hoef je deze kinderen niet aan te leren! Overigens; de schooldag begint met het hijsen van de nationale

vlag en het zingen van het volkslied. Broeder Ton beoogt hiermee het zelfbewustzijn van dit volkje te verhogen. Hij wenst ze het gevoel te geven dat zij er volledig bij horen.

Leermiddelen verkrijgen zou zo diep in het oerwoud een ander probleem kunnen vormen. Hier heeft broeder Ton het voordeel dat zijn medebroeders in Diang een technische school leiden die een afdeling houtbewerking heeft. Daar maken de leerlingen van stukken. afvalhout keurige grote dominostenen en handige telramen.

Het sterke punt van de ORA-methode ligt in het gegeven dat de lesthema's altijd uitgaan van de belevingswereld van de kinderen. Die blijft het vertrekpunt van alle lessen. Wanneer broeder Ton – hij heeft een echt missionarissenhart! – besluit om ook een catecheseboekje te maken, vraagt hij mij om voor elk levensthema eerst een Pygmeëntafereel te tekenen en daar een vergelijkbaar Bijbelse situatie naast te zetten.

Hoe het gelopen is, weet ik niet,

Rekenoefeningen met telramen.

De vlagceremonie aan het begin van de schooldag.

Een werkblad van 'mijn' Pygmeemeisje.

maar van wijd en zijd ontving Broeder Ton positieve kritieken over de opzet van onze methode. Zelfs een professor pedagogiek van een Amerikaanse universiteit beoordeelde ORA als zeer goed!

Over de grens

Onder de zeer bezielende leiding van broeder Ton Huysmans gaan de schooltjes steeds beter draaien. Alle Pygmeekinderen van het Bakavolk in zuidelijk Kameroen krijgen vanaf 1985-1986 onderwijs. Dit is een totaal nieuw element in het eeuwenlange bestaan van deze oerwoudmensen. Natuurlijk horen andere ontwikkelingswerkers van dit schooltjesproject. Er wordt geïnformeerd, overlegd en overgenomen. Een paar jaar na de start die wij in Kameroen maakten, worden er ook ORA-boekjes gedrukt voor de Pygmeekinderen van het Aka-volk in de Centraal-Afrikaanse Republiek en voor die van het Mboetievolk in Congo. Op een bepaald moment zijn er ruim 30.000 boekjes nodig.

Altijd vertrekken vanuit hun leefwereld.

Broeder Ton heeft me voortdurend op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen en de resultaten. Ik kon de hele voortgang goed volgen. Maar ook voor hem komt de tijd om naar Nederland terug te keren vanwege leeftijd en gezondheid. Na zijn vertrek wordt de informatiestroom minder. Van tijd tot tijd echter vang ik nog een bericht op over het on-

derwijsproject. Daarin lees ik dat er inmiddels al enkele Pygmeekinderen bezig zijn hogere studies te doen. Het doet me goed te beseffen, dat zij ooit begonnen zijn met mijn eenvoudige tekeningen.

'Als ik ooit iets voor jou kan doen...!' Ik blijf broeder Ton dankbaar dat hij me de kans bood deze belofte waar te maken.

Onderwijs voor alle Pygmeekinderen.

'Het was toch te gek, dat zo'n meisje nog niet eens met haar vrijer over straat mocht wandelen 's avonds'

Het Baarle van toen ...

LEO VOETEN

In 1978 schreef journaliste mevrouw A. van den Dries artikelen in het toenmalige Nieuwsblad van het Zuiden over het leven zoals oude of zelfs de oudste personen in de dorpen van Midden- en Oost-Brabant het hadden ervaren en hoe het leven zich afspeelde. Voor Baarle had mevrouw Van den Dries mijn grootvader uitgenodigd om hieraan een bijdrage te leveren. In onderstaand artikel worden de gesprekken weergegeven die mevrouw Van den Dries optekende uit de mond van mijn grootvader. Het geeft mij een aantal mooie herinneringen maar ik meen ook dat het na zoveel jaren een mooie inblik geeft in het Baarle van toen.

BAARLE-NASSAU – De meest bijzondere gemeente van Nederland: Baarle-Nassau – met 34* stukken Belgisch tussen Nederlands grondgebied – blijkt voor de eigen inwoners net zo'n gewoon dorp geweest te zijn als alle andere. De mensen van Baal waren er zo aan gewend om alles dubbel te hebben: twee kerken, twee raad-

huizen, twee burgemeesters, twee kermissen en twee nationaliteiten, dat ze er nauwelijks nog erg in hadden.

Jaon Voeten (93) is de verteller over Baarle-Nassau rond de eeuwwisseling (19e/20e eeuw). En met Jaon hebben we meteen met twee nationaliteiten te maken. Zijn

vader kwam van Meerle (B) en zijn moeder van Poppel (B) en hij had dus Belgische ouders. Hijzelf en zijn oudere broer Harrie werden op de Tommel in Baarle-Hertog geboren en zij waren ook 'Bels'. Maar toen Jaon twee maanden was verhuisde het gezin naar Eikelenbosch (naar de boerderij waar de Voetens meer dan honderd jaar gewoond hebben), dat Nederlands gebied is.

De boerderij op de Eikelenbosch in ca. 1960.

De daar geboren kinderen (Marie, Louis, Fien en Kee) werden op het 'Hollands' raadhuis aangegeven en werden zo Nederlanders. Broer Harrie hoefde niet in (Belgische) militaire dienst omdat hij de oudste zoon was en Jaon hoefde niet omdat ze bij de keuring in Hoogstraten bij vier man vóór hem genoeg soldaten voor die keer hadden. Hun broer Louis moest in Nederlandse dienst en hij werd tijdens de Hollandse mobilisatie van 1914-1918 opgeroepen. En om

Jaon (Adrianus) Voeten,

de verteller van Baarle-Nassau (en Baarle-Hertog) werd op 8 oktober 1885 geboren op de Tommel in Baarle-Hertog. Hij is officieel Belg, maar hij voelt zich op en top Nederlander. Hij was landbouwer, jarenlang bestuurslid van de 'Vleesbond', mede-oprichter van de Stoomzuivelfabriek en medewerker van het plaatselijk comité, dat gelden ophaalde voor de Kaholieke (Nederlandse) Universiteit. De heer Voeten woont in huize Sint Janshove in Baarle-Nassau.

de zaak nog ingewikkelder te maken: Belgische Jaon Voeten voelt zich helemaal Nederlands.

Met de scholen was het ook al zo gemakkelijk. Je kon kiezen tussen de Hollandse en de Belze. Jaon werd naar de Belgische school gestuurd, waar meester Stuyck en zijn dochter les gaven. De Belgische school kreeg van meer ouders de voorkeur "omdat de meesters van de Hollandse school te veel dronken", aldus verklaart Jaon. De Hollandse pastoor zag toch blijkbaar die trek naar de Belgische school niet graag en riep een keer van de preekstoel af "dat de jongens, die op de Belze school waren, hun communie niet konden doen". In de toen ontstane consternatie merkte een buurman van de familie Voeten rustig op: "Laat ze maar betijen, het komt wel goed". Hij had het inderdaad goed gezien.

Er was ook een Belgische meisjes- en kleuterschool, wat de reden was dat vooral ook veel Nederlandse meisjes naar de Belgische school gingen.

De school aan de Stationsstraat; ongeveer waar nu de Aldi is. coll. A.Kuijpers

Beide scholen stonden aan de Kerkstraat met tussen hen in de winkeltjes van Treeske Slockers en Stanske Schuurmans. De Hollandse openbare (en gemengde) school stond aan de Stationsstraat. Pas vanaf 1917 was er een aparte Nederlandse meisjesschool onder leiding van de Zusters Dominicanessen.

In die oude tijd waren alle wegen van Baal - behalve de grote weg - nog zandwegen, die 's winters dikwijls onder water stonden. De grote weg van Alphen naar Turnhout, die dwars door Baal gaat, heeft Jaon nooit anders gekend dan belegd met grote keien.

Centrum

Behalve het centrum had je, wat Baarle-Nassau betreft, de 'uitkanten' Eikelenbosch, Gorpeind, Hoogeind, Reuth, Heeschboom en (gedeeltelijk) Loveren. Het Gorpeind hoorde wat begrafenissen betreft bij Eikelenbosch. Want ook in Baarle-Nassau gebeurde bij begrafenissen toen alles thuis, behalve natuurlijk de mis en de begrafenis zelf. En de mensen van Eikelenbosch en Gorpeind hielpen dus daarbij elkaar. Ulicoten hoorde toen ook al bij Baarle-Nassau, maar het had al een eigen kerk en was dus 'een zelfstandig dorp'. Jaon Voeten, die nu tien jaar in Sint Janshove woont, vertelt dat er vroeger in de wijde omgeving van zijn tegenwoordige tehuis maar één huis stond: op de hoek van de binnenweg naar Breda (opm. LV: huidige hoek Rect.v.d.Broekstraat - Gen.Maczeklaan). "Sinds die tijd is Baarle-Nassau wel méér dan eens zo groot geworden", zegt hij.

Jaon vindt dat de ouwe tijd niet zo best was. "Vooral oude mensen hadden het niet goed. Tegenwoordig heb je van die bejaardenhuizen net als dit hier, waar je helemaal op je eigen bent. Maar vroeger moesten ze ergens bij de kinderen wonen", zegt hij. "Ze moesten daar verslijten en altijd

De Nieuwstraat was een van de hoofdstraten die verhard was; met keien. coll. A.Kuijpers

Janshove in de jaren zestig. Jaon heeft er 14 jaren gewoond. coll. A. Kuijpers

op een ander zijn". Hij vertelt van zijn moeder, die dan eens hier een paar maanden, en dan eens dáár anderhalf jaar bleef en dan weer verder trok, en hij vindt dat maar niets.

Hij heeft ook te doen met de meisjes van vroeger die 'niets mochten', maar die niet beter wisten en toch 'content' waren. Zelfs 'vaste stellen' mochten in het donker niet samen op straat: "Je mocht met geen meisike buiten komen 's avonds", vertelt Jaon. "Ik heb vier jaar kennis gehad en ik ben al die tijd één keer 's avonds met haar aangekomen en daar heb ik 'veel grommens' voor gehad."

"Ik vond dat de meisjes toen gewoon slaven waren", zegt Jaon. Het was toch te gek, dat zo'n meisje nog niet eens met haar vrijer over straat mocht wandelen 's avonds. Ik heb dat toen ook tegen de pastoor gezegd, maar er waren toen nog een hoop mensen die het zo wel goed vonden. En aan de meisjes werd niets gevraagd: die hadden niks te zeggen. Het enige wat meisjes mochten, was een beetje vrijen in de stal -

bij het fornuis - als ze de jongen uitlieten. Als meisjes toch uit waren geweest dan kwam in de week de pastoor daar thuis over praten. En als de jongens op een boerderij zaten te buurten en op het idee kwamen om te dansen dan sprong de moeder omhoog en zei: "Hier wordt niet gedansen".

Voor het buurten gingen de jonge mannen van Baarle-Nassau niet ver: ze gingen voornamelijk naar de 'uitkanten', oftewel de gehuchten rond het eigenlijke dorp. Het niet mogen dansen duurde wel

Beeld van wat nu de Generaal Maczeklaan is. De woning werd 'Martens in d'akker' genoemd vanwege afelegen locatie. Nu is het ongeveer het centrum van Baarle. coll. A. Kuijpers

tot in de jaren dertig. Toen Jaon zelf vader was van kinderen op de dansleeftijd mocht er van hem gerust gedanst worden. Zelfs de kinderen van een broer van hem kwamen dansen leren: bij hen thuis kon het niet want hun vader werkte bij de pastoor.

Geestelijken

"De geestelijken waren vroeger baas", zegt Jaon. "Maar de pastoors waren natuurlijk wel allemaal verschillend. Pastoor Rombouts zou nog geen vrouw een hand gegeven hebben." Belgische pastoors waren trouwens weer anders. Jaon vertelt dat hij wegens ziekte van zijn vrouw, waar de dokters geen raad mee wisten, daarover wel eens naar 'de wonderdokter van Beerse' ging. Hij werd daarover door zijn eigen pastoor zwaar onderhouden, maar toen hij weer eens in Beerse was sprak de (Belgische) pastoor van Baarle-Hertog hem aan en zei: "Het staat niet goed voor een pastoor om naar een wonderdokter te gaan. Wil jij misschien voortaan mijn medicijnen meebrengen?" En aldus geschiedde.

In zijn lange leven heeft Jaon zes (Hollandse) pastoors meegemaakt. Bij pastoor Keij deed hij zijn communie, maar pastoor Rombouts heeft hem 'opgelaaid' (=opgeleid). Dat zat zo: na de communie moest je nog verder leren in de catechismus en als je daarmee klaar was deed je weer communie. Die was hetzelfde als de eerste, behalve dat dan de communicanten tussen de 'oplaaiers' liepen. Na pastoor Rombouts kwam pastoor Peeters, die Jaon en zijn vrouw trouwde. Daarna kwam pastoor Lazerums, die hun kinderen doop-

Een aantal van de pastoors die Jaon heeft meegemaakt. V.l.n.r. Keij, Larerums, Vekemans, Koenraad, van Beek.

te, weer later pastoor Vekemans, die niet minder dan tweeëndertig jaar pastoor van Baarle-Nassau was, en pastoor Koenraad. En dan de huidige pastoor Van Beek. De naam van pastoor (Keij) werd kennelijk als “Kaai” uitgesproken, want Jaon vertelt dat men destijds zei: “we hebben ne ‘kaaie’ pastoor en ne kreupele koster. “De pastoors van de oude tijd waren erg uit op grote gezinnen. Wij hadden zes kinderen in tien jaar tijd en dat was eigenlijk al niet genoeg”, vertelt Jaon.

Voordat Baarle-Nassau zijn eerste stenen kerk kreeg moet het - zoals Jaon van zijn vader hoorde - een ‘planken’ kerk hebben gehad.

In die oude tijd was er in Baarle-Nassau ‘niks te verdienen’. Jaon

vertelt, dat hij in 1918 als pasgetrouwd man thuis op de boerderij werkte en toen één gulden per dag verdiende. En dat was werken tot ‘s avonds tien uur in die tijd. Toen het eerste kind op komst was kreeg hij een enorme opslag: hij kreeg toen twee gulden per dag. Jongens kregen in die tijd ‘s zondags vijfendertig cent ‘pré’ (=tractement) (*zakgeld*), en volwassen zonen kregen twee kwartjes. De mensen trouwden in die tijd veel later dan tegenwoordig. Jaon denkt niet dat daar een speciale reden voor was en dat het gewoon kwam omdat de meisjes immers altijd thuis zaten en de jonge mensen elkaar gewoon niet zo gemakkelijk tegen het lijf liepen.

Van de grote huishoudens van die

tijd gingen er altijd wel een paar kinderen ‘dienen’ (kinderen werden ‘verhuurd’/werden elders te werk gesteld). Jaon’s eerste salaris bedroeg tweehonderd twaalfen-eenhalve gulden per jaár. De ‘drinkpenning’, die eenmaal per jaar werd gegeven, was daarbij inbegrepen. Later verdiende hij in Ulicoten honderdvijfentachtig gulden en “dat was de grootste huur (=loon) van heel Ulicoten”.

Boeren

De boeren van Baal hadden zo’n zes à zeven koeien en ze konden dan “een klein meidje en een kleine knecht houden”. Die verdienden dan vijftig of zestig cent per dag. “Dat was maar een beetje”, zegt Jaon, “maar ge verdiende geen van alle nie veul: er was geen geld toen”. En alles was navenant: “Mijn grootvader en mijn vader moesten destijds voor de boerderij met veertien hectaren grond tweehonderd vijftig gulden huur per jaar betalen. Er kwam toen ook een boerderij te koop van zestien hectaren en die bracht achtentwintighonderd gulden op. Mijn vader - en ook anderen - waren erop uit geweest, maar die wilden ze niet voor dat geld: ze was te slecht.” Nog in de jaren twintig bracht een vet varken van honderd kilo maar achttien gulden op.

Het was in die oude tijd ook niet zo gemakkelijk om varkens vet te krijgen: er was bijna geen meel en meer graan laten groeien ging ook zomaar niet, want er was bijna ook geen kunstmest. Mensen, die geen eigen varken hadden, aten ‘Amerikaans spek’ van achttien cent de kilo, dat “een beetje een vreemde smaak had maar verder

Pastoor Keij bouwde in 1877 de eerste stenen kerk, bestaande uit een middenbeuk en twee zijbeukjes. Dat was noodzakelijk geworden doordat een Nieuwjaars storm het eerdere houten kerkje ontwrichtte. coll. A.Kuijpers

toch wel goed was". Mensen, die wèl spek hadden, "waren de duvel te rijk". Vroeger werd er in Baarle-Nassau ook veel boekweit geteeld en Jaon vond de dikke pap ("de pan op een stoel en wij er rond") best lekker.

Veel koeien werden er in Baal niet gehouden, maar er waren veel kalvermesters. Jaon's vader bracht jarenlang kalveren van Baal naar Antwerpen: op de laagkar met een bak achterop. Onderweg kostte een borreltje tweeënehalve Belgische centiem. Vader moest het wel ineens opdrinken want het glaasje was rond vanonder en kon dus niet even weggezet worden. 's Zondags kon vader Voeten bij café Van Hoek (achter de Belgische kerk) gaan informeren of de kalverkoopman die week beesten nodig had. Vanaf Antwerpen bracht hij altijd een zak 'guano' (Zuid-Amerikaanse vogelmest) plus het gebeurde geld mee terug. Op een keer werd hij overvallen, maar door zijn haks (bijl) rond te slingeren kon hij de aanvallers doen afdruipe. Sinds die tijd had hij geen geld meer bij zich. Er waren ook de 'Londense kalveren', die via Max van Tilborg (de kastelein

De fabriek van de Coöperatieve Stoomzuivelfabriek 'de Hoop' in aanbouw.

van het tegenwoordige 'De Engel', wiens schoonzoon Nellis Verheijen later dat café overnam) geleverd werden en die geslacht en wel naar Engeland werden vervoerd.

De melkfabriek en de eierbond werden in 1904 opgericht. De ondermelk werd gebruikt voor de kalvermesterij. De Boerenbond moet er al eerder geweest zijn en je kon daar maandelijks je bestellingen aan kunstmest en dergelijke opgeven.

Echt grote boeren had je in Baal

niet. Iemand zei eens: "De beste boerenzonen brengen vierduizend gulden 'voor hun part' (= *huwelijkschat*) mee."

Tijdens de eerste wereldoorlog waren er Belgische vluchtelingen in Baal. Bij Voeten op de boerderij hadden ze er ook een: een 'verver' uit Turnhout. Toen hij een keer thuis ging eten werd hij opgepakt en naar Duitsland gestuurd. Van zijn baas hoorden de Voetens later, dat hij zou vluchten en met de boot via Hoek van Holland naar Nederland zou komen. Ze hebben hem daar per fiets opgehaald en de man bleef verder ongestoord bij Jaon thuis werken. Er waren tijdens de mobilisatie wel veel soldaten in Baarle-Nassau ingekwartierd. Het was vooral 'paardenvolk' en bij Jaon op de boerderij waren er wel dertig.

België

Tussen Baarle-Nassau en het zo dichtbij gelegen België waren altijd wel contacten, maar een echt

Beeld - van de hand van Constant Grooten- van de veehandel. Geplaatst door de familie Verheijen bij De Engel ter gelegenheid van het 100 jarig bestaan van het bedrijf van de familie van Tilborg-Verheijen. Naast herberg werd er een veehandel gedreven en was er een exportslachterij.

Soldaten bij Jaon Voeten op het erf tijdens WO I. Jaon is 4e van links boven.

druk grensverkeer moet er toch niet geweest zijn. De mensen van Baal gingen wel geregeld naar de Alphense markt. Die stond langs de straat in het centrum van dat dorp en er was van alles te krijgen. Ook gingen de boeren van Baal wel naar de Rijense beestenmarkt. De markten van Tilburg hadden blijkbaar geen aantrekkingskracht op de mensen van Baal: "Tilburg was ook veel te ver." Ook Breda speelt in Jaon's verhaal geen rol, behalve dat zijn moeder destijds "met een gerij" (*rijtuigje*) naar het ziekenhuis van Breda ging, waar zij aan haar oog behandeld moest worden.

Aan de kermis konden de mensen

Adrien Govaerts.

van Baal in de eigen plaats tweemaal per jaar hun hart ophalen. De kermissen waren in juni en oktober en zij waren een gezamenlijk Belgisch-Nederlands vertier. Jaon meent wel, dat de meeste kermis-exploitanten uit Holland kwamen en de kermissen stonden ook op 't 'Hollands': op de Singel. De kinderen kregen nooit veel geld mee naar de kermis. Er waren altijd een malle molen, een Kop van Jut, schommels en snoepkramen.

Voor een dokter hoefden de men-

Dokter Adrien Govaerts bediende bij huisbezoeken zijn patiënten met de fiets in een groot werkgebied: Alphen, Riel, Baarle-Hertog, Baarle-Nassau, Ulicoten.

sen van Baal ook al niet ver: zij hadden immers dokter Govaerts van Baarle-Hertog. Die was de zoon van een kommies (=douwaniër) uit Poppel en hij had zelf ook weer een zoon, die later dokter werd in Baal. In die tijd was longontsteking nog een levensgevaarlijke ziekte en Jaon herinnert zich, dat je daartegen "natte doeken om het lijf" kreeg voorgeschreven.

De eerste fiets van Baal was die van Harrie van Summeren, die een looierij had aan de Alphenseweg. De fiets had vóór een heel groot en achter een klein wiel en "er kon niet wijd (=ver) mee gereden worden". De burgemeester van Baarle-Nassau was nog niet bereiden: hij woonde in Ulicoten en wandelde elke morgen een uur naar zijn werk en 's avonds weer een uur naar huis terug. Dat was burgemeester Verheijen, die geboren 'Ulicootse' was. De familie Voeten schafte later ook een fiets aan en daar moesten de drie zonen samen van doen: om de drie zondagen kon er eentje mee uit.

Jos Govaerts; in het dorp 'de jonge dokter' genoemd, bij zijn afscheid als huisarts in 1964.

De Chaamseweg met links en rechts een leerlooierij. coll. A.Kuijpers

De gebroeders hebben dikwijls op de Chaamseweg geprobeerd hun vader te leren rijden, maar dat zat er niet meer in.

De burgemeester van Baarle-Hertog was Van Gilse, die op het kasteel op Loveren woonde. Hij was bevriend met de heer Kimenai, die waarschijnlijk ook 'een Bels' was en van zeer deftig volk. Samen bezochten zij geregeld de staminee van Mieke ('Pauwe') Olislaegers, opzij van de Belgische kerk. Burgemeester Van Gilse was de pachtheer van de Voetens. "Je kon op de boerderij doen wat

je wilde", aldus Jaon, "Hij was erg gemakkelijk daarmee". De burgervader had meer van deze pachtboerderijen, evenals dokter Govaerts.

Bedrijven

Behalve looier Van Summeren was er Michielsens, die een looierij had aan de Chaamseweg. Op de hoek van de Molenbaan was ook nog een looierij. Verder waren er de schoenmakerijen van Brouwers en van Gulickx ("aan de statie"), en de sigarenmakerijen van Paul de

Leerlooierij van De la Haut in de Roosakkerstraat.

la Haut en van Leon Verharen.

De nu zo grote limonadefabrieken van Verheyen waren toen nog niets anders dan een herbergske aan de Chaamseweg, van waaruit met een hondekarreke, een kruiwagen of een "fiets met zak" de boeren werd langsgereden met (toch al wel) limonade. Het herbergske had een biljart, waarop Jaon het biljarten geleerd heeft.

Baal had destijds drie molens: die van Loots op de Turnhoutseweg, die van Theeuwes op het Molenheike en die van Van de Burgt op de Alphenseweg.

Café's had Baal ook ruim voldoende. Behalve die van Olislaegers, Max van Tilborg en Van Hoek, had je o.a. ook die van Loots en Celien (van der Flaas), allebei achter de Belgische kerk, en verderop op de Turnhoutseweg Jantje Wijgerde en (enigszins later) Jaoneke Adriaanse. Dit café had een grote zaal 'waar van alles te doen was: bruiloften en begrafenissen (koffiemaaltijden) en zo.'

Midden op de Singel had je al de pomp, maar volgens Jaon werd die zelden of nooit gebruikt. Sa-

Aan de Chaamseweg was de limonadefabriek van Frans Verheijen gevestigd sinds 1901. Met paard en wagen werden de producten naar de klanten uitgereden. coll. A.Kuijpers

menvattend zegt Jaon van het destijds Baal: “Het was net lijk nou, maar allemaal in ‘t klein.” En bovendien alles Hollands met alleen maar wat Belze hoeken erin. Plezier moesten de mensen zelf maken”, zegt Jaon, “maar er werd meer gevochten dan tegenwoordig. Dat vechten gebeurde in de cafés. Als ze half zat waren en als er een bietje ‘wrog’ (spanning) in zat, dan sloegen ze erop”, aldus beschrijft Jaon de situatie. De ruzies gingen altijd over meisjes. In het oude Baal deden de Hollanders en de Belzen ook altijd al alles samen. Maar toch proef je uit het verhaal van Jaon iets als ongenoegen van de Hollanders tegenover de Belzen. “Het moest altijd naar Bels toe”, zegt Jaon.

“Als de Belzen iets deden dan lieten ze zich goed betalen, maar als ze wilden dat de Hollanders iets deden, dan moest het bijna voor niks gebeuren.”

Smokkelen

Als de lezers van Jaon Voeten opwindende smokkelverhalen verwacht hebben dan komen ze bedrogen uit: Jaon voelde zelf niks voor smokkelen. “Er werd altijd gesmokkeld natuurlijk”, zegt Jaon. “In mijn jonge tijd werd er ook niet zo streng op gelet, maar later moest je oppassen. Als ze je pakten ging je ‘de bak’ in. Niet alleman durfde dan ook te smokkelen. Voor het ‘deurdragen’ moest

Er waren in het Baarle van toen drie molens in Baarle: op de Heimolens, aan de Alphenseweg en in de Molenstraat.

je ‘astrant’ genoeg zijn (=lef hebben), of ge moest “rappe kender” (=snelle kinderen) hebben die het durfden. “Smokkelen werd daarentegen niet door de kerkelijke autoriteiten verboden: de pastoor heeft er nooit iets van gezegd”, zegt Jaon.

Van oudsher ging er ‘winkelwaar’, spek, tabak en varkens over de grens. Bij de Baarle-Nassauers bekende mensen uit Zondereigen en Weld (‘uitkanten’ van Baarle) lieten weten wat ze wilden hebben. Maar er gingen omgekeerd onder andere ook ‘perdjies’ naar Tilburg, die vanaf Baal via binnenpaadjes

Café Hof van Holland van de familie Olislaegers op de Singel, waar nu het gemeentehuis staat. Het café werd met de bevrijding in oktober 1944 beschadigd en is later afgebroken. coll. A. Kuijpers

Café-herberg De Engel van vóór 1910. De Engel had nog maar een ‘woonlaag’. coll. A. Kuijpers

verderop moesten worden geleid, met alle risico's van dien.

Hoe dichter de mensen bij de grens woonden hoe gemakkelijker het smokkelen was. Tijdens de eerste wereldoorlog vonden de Duitsers, die België bezetten, het best als er weer spullen uit Holland kwamen, en eenmaal over de grens konden de smokkelaars dan ook gerust eens wat 'aansmoren' (er rustig bij gaan zitten) op hun tocht. In het begin zetten sommige smokkelaars de zojuist verdiende frankskes om in Marken, denkend daar een goede slag mee te slaan. Maar in Nederland terug bleken ze er niets mee te kunnen doen, zodat ze er op toegaven.

Bij het beesten smokkelen, zoals bij voorbeeld naar Ravels, vermeden de smokkelaars met hun kudde natuurlijk liever een tocht over de brug. Ze hadden dan 'pekzakken' bij zich, waarmee ze zich in het water drijvend konden houden. De touwen, waar de koeien aan vastzaten, hielden ze bij de oversteek in de hand en aan de overkant gekomen trokken ze de koeien over het riviertje: de beesten konden wél zwemmen. Bij een dergelijke overtocht werden de smokkelaars een keer gesnapt en werden er enkele kommiezen (= *douaniers*) doodgeschoten.

Waarschijnlijk hebben ook bij het smokkelen de Belzen het meest verdiend, denkt Jaon. En van de Baalse smokkelaars zijn sommige er wel rijk van geworden, maar de meeste hebben het geld meteen opgemaakt.

Baarle-Nassau had rond 1900 2191 inwoners (inclusief Ulicoten en Castléré) en burgemeester was van 1875-1904 Christiaan Verheyen.

Burgemeester P. van Gilse van Baarle-Hertog.

Burgemeester Chr. Verheijen van Baarle-Nassau.

Burgemeesters Hogenbosch (I) en Leestmans bij de inhuldiging van de grensmaal.

Baarle-Hertog had toen 1028 inwoners. Petrus Jacobus van Gilse was burgemeester.

Per 1 januari 1978 had Baarle-Nassau 4640 inwoners, tegen een totaal voor de hele gemeente van 5725. Burgemeester was A.H.P. Hoogenbosch.

Baarle-Hertog had 2137 inwoners. Burgemeester was Alphons Leestmans.

Bovenstaande tekst stond in 1978 afgedrukt in het Nieuwsblad van het Zuiden. De foto's zijn voor dit artikel toegevoegd.

*) De auteur gaat uit van 34 enclaves. Dit is feitelijk onjuist. Dit moet zijn:
- voor Baarle-Hertog: 23 gebiedsdelen, waarvan 22 enclaves
- voor Baarle-Nassau: 9 gebiedsdelen, waarvan 1+7 enclaves en 1 esclave.

Wat is dat toch met Boskobe?

Merkwaardigheden (94)

ANTOON VAN TUIJL

De gemeente Baarle-Nassau heeft vorig jaar een aardig idee gelanceerd, toen inwoners van Baarle uitgenodigd werden om namen te bedenken voor van de nieuwe randweg. Tweé namen was de vraag. Een voor het deel Bredaseweg – Alphenseweg en een voor het deel Alphenseweg – Turnhoutseweg. Er kwam een flinke stapel voorstellen binnen. Een werkgroepje van Amalia werd gevraagd om daaruit een naam te kiezen en als voorstel in te dienen.

Eind oktober van het vorige jaar werd het eerste deel van de randweg om Baarle geopend. Een van de openingshandelingen was het onthullen van het straatnaambord. Toen de nieuwe naam tevoorschijn kwam, ontstond er enige consternatie binnen het veeltallige publiek. Die nieuwe naam bleek BOSHOVENRING te zijn.... Ja maar dát kan niet! Waar is de C? Het moet toch BOSCHOVEN zijn? Kortom: men miste de oude verouderde taalfout!!

Hardnekkig

Bij meerdere gelegenheden heeft de heemkundekring melding gemaakt van deze taalkundige misser. In het jubileumjaar '1000 jaar Baarle' wordt deze kwestie al beschreven in ons jubileumboek 'Baarle in Stukken'. Toen wij 'Boschoven in de schijnwerper' organiseerden, is het aan de orde geweest. Het boek 'Straten met een verhaal' legt de zaak uit. Het staat uitvoerig uitgelegd in ons

project 'Geen nummers maar namen'. Daar heeft een werkgroep van Amalia ongeveer honderd namen teruggevonden en bedacht voor de (zand)wegen van de gemeente. Dat project werd met complimenten ontvangen en door de gemeenteraad aangenomen. Maar de taalfout bleef gehandhaafd. In ons toponiemenboek 'Baarle op de kaart gezet' kaartten we de zaak opnieuw aan. Voor kennisgeving aangenomen. Nu kwam er een nieuwe kans toen er uit de stapel naamvoorstellen de naam Boshovenring – bedacht door Jurgen Schaerlaeckens - winnend uit de bus kwam. Amalia maakte er de gemeente op attent dat deze naam taalkundig wel juist is, maar geschiedkundig niet. En dat hebben we nog maar eens netjes uitgelegd...

'Hoven'- nederzettingen

Laten we dat nog maar eens proberen. Tot even na de Tweede Wereld-

oorlog schreef men de letterklank **s** vaak als **sch**. Je kon lezen over visschen, menschen en bosschen. Dit gegeven kan een rol spelen bij de naamgeving waar het hier om gaat.

In de Middeleeuwen ontstaan er veel buurtschappen en dorpen. Vooral in de Noord-Brabantse en de Belgische Kempen zijn dat vaak groepjes boerderijen of hoeven, of nog beter, in de taal van toen, 'hoven'. De hoven aan het eind van de wildernis worden bijvoorbeeld 'Eindhoven' genoemd. De hoven dicht bij de zandverstuivingen gaan 'Zandhoven' heten. Een beetje speurend op kaarten vinden we ook Bokhoven, Riethoven, Veldhoven, Meerveldhoven, Westerhoven, Ginhoven, Nerhoven, Zonhoven, Kerkhoven en Vrikhoven. De nieuwe hoven die in de buurt van een oudere nederzetting werden gebouwd, heten dus Nijhoven.

Valt het u ook op dat al deze namen te splitsen zijn in twee woorden. Je krijgt eerst het hoe-wat-waar-woord als zon, zand, kerk of veld, dan een streepje en dan het woord hoven. Dus Gin-hoven en Nij-hoven. Maar wat doen we in Baarle? Daar maken we er zomaar Bosch-oven van. Merkwaaardig toch! Vanwaar deze uitzondering? Het wordt taalkundig pas juist als je er Bosch-hoven (oude schrijfwijze) van maakt. Een buurtschap in de omgeving van Leende heet zo. In hedendaags Nederlands

wordt het dan Bos-hoven. In Alpen hebben ze gelijk. Jurgen heeft dat ook.

Historisch

Ons Baarlese Boschoven heeft het toch wel zwaar te verduren, wat de naam betreft. Op de Cultuurhistorische kaarten uit 1836-1843 tref ik de naam aan als Bosschoven, met een volkomen overbodige s. Op een oude kadastrerkaart zag ik eens de schrijfwijze Boschkoven. In onze zoektocht naar de toponiemen van Baarle hebben we goed geluisterd. Het viel mij altijd op dat oude dialect sprekende Baarlenaren consequent spreken van 'Boskobe'. Om een voorbeeld te geven. Ons lid Marcel Gulickx is een geboren en getogen Baarlenaar die het oude dialect nog zuiver beheerst. Van hem heb ik nooit anders gehoord dan Boskobe. Terwijl hij nooit Nijkobe zal zeggen.

Hier hebben we namelijk niet van doen met een zogenaamd 'hoven-dorp'? In ons 1000 jaar Baarleboek 'Baarle in Stukken' doet Antoon Koyen, toponiemeneskundige, een en ander uit de doeken. Hij schrijft het volgende: *'In de veronderstelling dat de stem des volks het juist voor heeft, komen we met Boskobe aan een unieke oude benaming, die in zijn oeroude vorm zeldzaam is geworden. HOVA of KOBA is namelijk de Latijnse benaming voor wat later HOEVE is geworden en dan 'hoeve' niet in de betekenis van een gebouw of boerderij, maar in de betekenis van een landbouwuitbating, zonder dat daarbij noodzakelijkerwijze een bijbehorend woonhuis staat'.* Hiermee is

duidelijk dat de naam Boskobe veel ouder is dan de namen van de vele hovendorpen en -buurtschappen.

De naam Boschoven, zoals die in Baarle ingeburgerd is, blijkt dus én taalkundig én historisch absoluut niet juist te zijn. Wordt aan de heemkundekring gevraagd om namen voor straten voor te stellen, dan kan men onmogelijk verlangen dat we onjuiste voorstellen doen of goedkeuring geven aan bestaande taalfouten.

Babylonisch

De kwestie Boskobe is niet het

enige betwistbare punt in de gemeentelijke naamgeving. We halen een paar voorbeelden aan. In allerlei kaartmateriaal en literatuur zien we Castelré staan mét een accentteken op de laatste letter. Waarom laat de gemeente dat accentteken weg? Ander voorbeeld. De verbindingsweg tussen de Heikant en de Veldbraak in oostelijk Baarle is na de verhanding ervan Tientstaat (met een t in het midden) genoemd. Is deze naam niet afgeleid van het oude begrip 'tienden' en zou er daardoor niet 'Tienstraat' (met een d in het midden) moeten staan?

Nog een foutje? Op een bepaald moment moest er een adresnaam gevonden worden voor de mensen die in het bosgebied langs de Oude Bredasebaan wonen. Toen is gekozen voor 'Het Goordonk'. Sorry, maar deze naam is taalkundig onjuist. Het woord donk is mannelijk. Je schrijft dus DE donk. Welke donk? Die in het Goor. Oh, DE GOORDONK dus.

Is dat nu allemaal zo erg? Dat ligt er maar net aan hoe je de zaken ziet. Merkwaardig is het echt wel. Mijn motto als heemman is: onderzoek en respecteer je verleden, zodat je weet wat je heden te doen staat, met het oog op de toekomst!

In memoriam

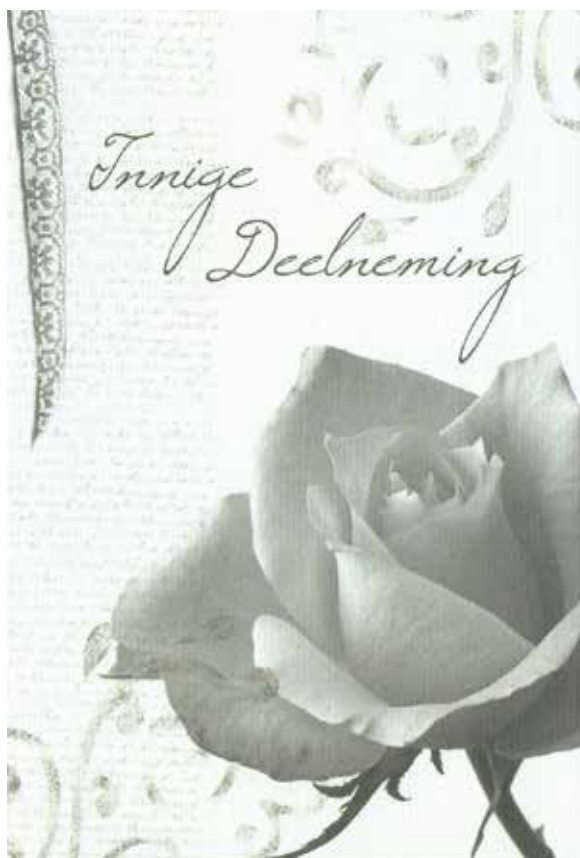
*Helaas hebben wij in de afgelopen periode
afscheid moeten nemen van twee leden.*

Wij gedenken:

Dhr. F.A. Schoenmakers
Mevr. R. Boeren v.d. Abeelen

Namens bestuur en leden van Amalia wensen
wij de nabestaanden heel veel sterkte toe.

Om er zeker van te zijn dat we niemand in deze
rubriek vergeten te vermelden, doen wij een
vriendelijk verzoek aan nabestaanden om een
overlijdensbericht te sturen aan:
Heemkundekring Amalia van Solms,
Postbus 225, 5110 AE Baarle-Nassau (NL) of
Kerkstraat 4, 2387 Baarle-Hertog (B).

Amalia aan het werk (17)

REDACTIE

In deze Amalia aan het werk hebben wij voor u uitgezocht waar onze leden woonachtig zijn. En verder twee oproepen en ziet u waar Amalia zich de afgelopen maanden zo al mee bezig heeft gehouden.

Ledental Amalia

Amalia kent al een aantal jaar meer dan zeventienhonderd leden. Op 1 januari 2019 waren het er precies 1729.

Lia van Gils heeft uitgezocht waar onze leden woonachtig zijn. De meesten wonen vanzelfsprekend in de gemeenten Baarle-Nassau en -Hertog, het werkgebied van Amalia.

Bijna één vijfde van ons ledenbestand woont buiten Baarle. Dan gaat het vooral om omringende gemeenten als Alphen-Chaam, Breda, Tilburg en Gilze en Rijen in Nederland, in België om Hoogstraten, Ravels, Turnhout en Merksplas. Ook verderop in Nederland en België zijn mensen lid van Amalia, vooral woonachtig in de provincies Noord-Brabant en Antwerpen, maar soms ook ver daarbuiten. En dan hebben we nog leden die buiten Nederland en België wonen waaronder Luxemburg, Canada en Groot-Brittannië. Allemaal mensen die via Amalia en Van Wirskaante het contact houden met Baarle.

Lia heeft ook nog gekeken hoe de leden verdeeld zijn over Nederland

woonplaats	aantal leden per 1 januari 2019
Gemeente Baarle-Nassau	1083
<i>Baarle-Nassau</i>	911
<i>Ulicoten</i>	146
<i>Castelré</i>	26
Alphen	31
Chaam	30
Breda	31
Tilburg	10
Gilze en Rijen	9
Overige Nederland	51
Nederland totaal	1245
Gemeente Baarle-Hertog	314
<i>Baarle-Hertog</i>	288
<i>Zondereigen</i>	26
Hoogstraten	51
Ravels	35
Turnhout	20
Merksplas	17
Overig België	40
België totaal	477
buiten België en Nederland	7
totaal aantal leden	1729

en België. Ruim een kwart van Amalia's leden is woonachtig in België, bijna driekwart in Nederland. Kijken we naar ons werkgebied, dan liggen de verhoudingen net wat anders: bijna een kwart van de leden in de beide Baarles heeft een Vlaams adres, ruim driekwart een Nederlands. In de tabel kun je ook nog aflezen hoeveel leden buiten de kern Baarle-Nassau/Hertog wonen in een van de kerkdorpen of buurtschappen. Of er sprake is van een 'evenredige verdeling' tussen België-Nederland of binnen de woonkernen Baarle-Nassau en – Hertog mag iedereen zelf uitrekenen.

Op zoek naar...

In 1906 komt een familie Loffeld naar Baarle-Grens. Pa Loffeld wordt onder-stationschef van het grote grensstation dat net in gebruik genomen is. Het jonge gezinnetje gaat wonen in een van de riante huizen die architect Van Heukelom aan de toenmalige Stationsstraat – nu Grensweg – gebouwd heeft voor het hogere spoorwegpersoneel.

Op 25 augustus 2018 komen de kleinkinderen Loffeld met hun partners en nog enkele familieleden naar hier, op zoek naar de Baarlese wortels van hun familie. Deze kleinkinderen zijn tevens neven en nichten (oomzeggers) van 'onze' pater Ed Loffeld, medeoprichter van Amalia.

Via Toerisme Baarle zoekt de organisator van de familie contact met Amalia in de persoon van Antoon van Tuijl. Hij zou graag een korte lezing hebben over de eigenaardigheden van Baarle en ook wat informatie over het spoorwegcomplex aan de grens. Tot zijn grote wensen hoort ook het zien van het vroegere woonhuis en sporen van het vroegere station.

Amalia krijgt de volle medewerking van eigenaar en personeel van het Spoorhuis. In een aparte zaal kan Antoon het vijftwintig leden tellende familiegezelschap de dialezing 'Ons mooie gekke Baarle' presenteren. Daarin zijn wat extra beelden van het grensstation en van de familie opgenomen. Ook pater Loffeld komt in beeld vanwege zijn verdiensten voor het dorp en voor Amalia. Tussen de buien door maakt het

gezelschap een korte wandeling, waarbij het huidige woonhuis van de familie vergeleken wordt met oude foto's. De treffende gelijkenis verrast de mensen zeer. Grote tevredenheid blijkt bij het afscheid. Wij hebben deze mensen een mooie beleving kunnen bezorgen.

Folders Bels Lijntje

Van de drie folders die ter gelegenheid van 150 jaar Bels Lijntje zijn gemaakt, is een herdruk verschenen. In één folder is de geschiedenis van de spoorlijn kort beschreven en zie je onder meer waar de routehuisjes hebben gestaan. Een tweede folder beschrijft Baarle-Grens, op een korte wandelroute krijg je een indruk van de grootsheid van het station en emplacement. De derde folder gaat over de geschiedenis van de buurtschappen Baarle-Grens en Weelde Station. Deze folder bevat een wat langere wandeling waarin je onder andere langs de woningen van het hoger treinpersoneel en de douane komt en het klooster aan de grens. Zonder grensstation zou er nooit sprake zijn geweest van

Het gezin Loffeld voor het huis, ca. 1910. Het tweede kind van rechts is Ed Loffeld.

De kleinkinderen voor de vroegere familiewoning.

Baarle-Grens en Weelde Statie. De folders zijn gratis af te halen bij Toerisme Baarle en Het Spoorhuis. Via Toerisme Baarle kun je ook een rondleiding boeken op het grensstation. Dan kun je tegelijk een kijkje nemen in de expotrailer BL150. Die heeft in elk geval voor de komende drie jaar een vast plekje gekregen op het perron voor Het Spoorhuis.

AnnAtopiA

Op zondag 13 januari was er grote bedrijvigheid rond de Boshut. Anne Pillen, die deze nalatenschap van Sonja Prins beheert, heeft in de voorbije jaren niet stil gezeten. Ondanks haar zeer ernstige ziekte heeft ze de grote wens van Sonja verwezenlijkt. Met de 'inwijding' van 'AnnAtopiA' kunnen jonge kunstenaars op deze plaats een tijdje verblijven om in alle rust aan een kunstproject te werken. Er is op die zondag een 'MoNument voor ALTIJD' onthuld. Een zeer forse steen waar water uit vloeit. Stromend water als symbool voor het doorgaande leven. Amalia heeft vanaf het begin goede contacten met Anne. Antoon van Tuijl is de contactpersoon. Hij werd gevraagd voor overleg hoe aan stromend water te komen. Samen met buurman Janus werd een oplossing gevonden. Hij schreef een persbericht om de activiteiten op de openingszondag

bekendheid te geven. In het huisje plaatste hij een tafel met wat spulletjes van Sonja Prins, die wij in ons Heemhuis in bewaring hebben. Dit kleine hoekje wekte de suggestie dat Sonja zelf elk moment binnen zou kunnen schuifelen om achter haar typetoestelletje plaats te nemen... Baarle mag gelukkig zijn met zo'n uniek plekje!

Witte Kei

Het ziet ernaar uit dat – wanneer dit nummer verschijnt – de originele Witte Kei terug op zijn plaats zal liggen. Hij duidt het punt aan waar de gemeentegrenzen tussen Baarle-Hertog (Baarlebrugse beemden), Hoogstraten (Wortel) en Merksplas (Heikant) elkaar raken. De Vlaamse Landmaatschappij richtte hier in het kader van de ruilverkaveling Zondereigen een monument in cortenstaal op. De Witte Kei werd chemisch verankerd bovenop dat monument. Nadat hij door vandalisme was

losgewrikt, werd de grenskei door Peter Dirven uit Weelde-Station ter bescherming weggenomen en aan Amalia overhandigd. Met tal van personen, instanties en bedrijven werd samen naar een oplossing gezocht. Gezien de slechte toestand was een nieuwe chemische verankering geen optie. Uiteindelijk werd geopteerd voor een drastische ingreep: de Witte Kei zou in een cortenstalen cilinder geplaatst worden, verankerd in beton. Ondertussen verscheen op het monument een kleine witte steen, iets later vervangen door een grote witte kiezel. Wie zich op deze manier over het monument heeft ontfemd? We weten het niet.

Op 1 februari is de cilinder op het monument van de Witte Kei geplaatst.

Iemand ter goeder trouw? Dat kan. Iemand die de geocache eronder heeft geplaatst? Best mogelijk. Groot was onze verbazing toen op 1 februari de cilinder op het monument werd geplaatst. Die kiezelsteen was namelijk op het monument verankerd. Hiervoor was zelfs een gat in het cortenstaal geboord. Ondernemer Wim Van der Moeren uit Ravels wist er gelukkig wel raad mee en slaagde erin de reuzekiezel te verwijderen en de door hem gefabriceerde cilinder te verankeren. Wellicht

heeft de technische ploeg van de gemeente Merksplas begin maart de oorspronkelijke Witte Kei uit 1251 intussen in beton vastgezet en het infobord erbij geplaatst. Amalia leverde de teksten ervan aan. De tekeningen zijn van de hand van Antoon van Tuijl.

Waterschap op bezoek

Op zaterdag 15 september was een zestal oud-bestuursleden van het Waterschap Brabantse Delta met hun partners op bezoek in Baarle. In de voormiddag werd het gezelschap ontvangen op het Gemeentehuis van Nassau. De lunch werd genoten in De Engel. Een gids van Toerisme Baarle (Amalia's lid Monique Segers) leidde de groep rond door Baarle-Centrum. Op verzoek ontving Amalia het gezelschap in het Heemhuis. Daar presenteerde Antoon van Tuijl voor de gasten de diaserie over de eigenaardigheden van Baarle. Die voorstelling werd hier en daar een beetje interactief, vooral waar het ging over de gezamenlijke watervoorziening en rioolwaterzuivering. Het werd een geanimeerde bijeenkomst en de vragen waren niet van de lucht toen men ook nog even een rondgang maakte door ons Heemhuis.

Sporen van de Tweede Wereldoorlog

De gemeente Baarle-Nassau wil graag weten waar er op haar grondgebied mogelijk nog gevaar-

Kapotgeschoten Poolse tanks op de Dekt.

lijk onontploft oorlogstuig ligt. Daarvoor is onderzoeksbureau REASeuro ingeschakeld. Koen Schuddinck van dat bureau zocht contact met Amalia. De vraag was of wij konden helpen bij de zoektocht. Bidoc kon een aantal gegevens leveren. Ook werd verwezen naar het boekje 'Baarle in de Branding'. Dat geeft best een aardig beeld van plaatsen waar hevig gevochten is. De oorlogsdagboeken van Piet Geerts kwamen eveneens aan de orde. Tevens legde Antoon van Tuijl op kaarten vast waar legereenheden zich tussen 4 en 28 oktober 1944 schuilhielden en waar nog loopgraven te vinden zijn. Bovendien verwees hij naar plaatsen waar eerder al gezocht is naar gevaarlijke resten uit die penibele periode in onze dorpsgeschiedenis.

Enclaveborden

Samen met het StOB (Stichting Ondernemend Baarle) en Toerisme Baarle richtten de twee Baarlese gemeenten in 2010 een werkgroep Toerisme en Recreatie op om zich over een toeristisch beleid en een plan van aanpak te buigen. In dit kader werd gedacht aan het

plaatsen van informatieborden bij de enclaves, waarvoor o.a. op de kennis van onze heemkundekring beroep is gedaan. Mede in afwachting van het Place Brand Concept Baarle lag het hele project lange tijd stil. Beide gemeenten namen het initiatief om schot in de zaak te krijgen. Zij legden op 30 januari een nieuw voorstel op tafel, dat ook binnen de werkgroep Toerisme en Recreatie zal besproken worden. Amalia heeft alvast toegezegd om de teksten voor de borden kritisch na te lezen en om de aangewezen locaties mee te beoordelen. Het is de bedoeling dat het eerste bord al tegen de opening van het toeristisch seizoen geplaatst wordt. Intussen werken de heemkundekring en Toerisme Baarle ook andere ideeën uit. Zo komt er een nieuwe Engelstalige brochure en wordt nagedacht over een paspoort om het bezoek aan de enclaves te staven. Die bezoekjes kunnen op individuele basis gebeuren, maar Amalia denkt er ook aan om dit op een georganiseerde manier aan te bieden. Verder staat in Baarle de volgende jaren een enclaveonderzoek op het programma voor Amalia's artikelreeks 'Hoe uniek is Baarle'.

Geocache

Op 8 januari bezocht Johan Van Houtven de door hem ontwikkelde geocache bij Amalia's dodendraadroute. Enkele dagen tevoren was de *stash* aan de Franse Baan vernield. Geocachers hadden gemeld dat deze constructie openstond en de inhoud gedeeltelijk op de grond lag of verdwenen was. Nu is alles hersteld zodat er weer netjes gelogd kan worden. Binnenkort wordt ook een nieuwe batterij geplaatst zodat de audio (de stem) terug hoorbaar is. Ondertussen zijn er maar liefst 302 logs en krijgt de cache niet minder dan 199 *favorite points*. Uit de logs blijkt dat de meeste bezoekers onder de indruk zijn van wat zich een eeuw geleden in Baarle heeft afgespeeld. Missie geslaagd!

Hulp gevraagd bij digitaliseren bandjes

Op het heemhuis liggen veel audio- en videobandjes over Baarle en Baarlese mensen. Amalia wil die digitaliseren en opnemen in de Beeldbank.

Wie heeft er zin in om deze bandjes om te zetten in digitale bestanden? Of kent iemand die dat kan en er tijd en zin in heeft?

Meer informatie bij Leo Voeten via 06-22330009 of beeldbank@amaliavansolms.org. Alle hulp is welkom, alvast bedankt. Ook als je informatie over de digitale beeldbank wilt of eraan wilt meewerken, kun je bij hem terecht.

Foto's WO2

Nog steeds duiken er van tijd tot tijd foto's op uit de Tweede Wereldoorlog die lang 'op zolder in een schoenendoos' hebben gelegen of in een vergeten familie-album zaten. Al is het er maar één, laat ze eens zien bij Amalia op een woensdagavond of op de eerste zondag van de maand bij het Open Heemhuis. Wie weet, levert het allerlei verhalen op en – nog leuker – komt u meer te weten over die foto's. Die foto's en verhalen kan Amalia misschien ook goed gebruiken voor het themanummer van Van Wirskaante dat in september verschijnt en grotendeels gewijd is aan 75 herdenking bevrijding Baarle.

U kunt ook contact opnemen met Michel Antens (mantens@kpnmail.nl) of de redactie (via vanwirskaante@amaliavansolms.org) om de foto's te laten zien of uw verhaal te vertellen. Dan maken wij een afspraak. Ook aantekeningen (dagboeken e.d.) van de bevrijding, de oorlogsjaren en de periode van de wederopbouw zijn welkom.

Van de familie Van Gool kreeg Amalia enkele foto's toegestuurd. Op het eerste zicht zou je denken dat Paul Alfred Zukowski in Baarle is begraven. Niets is minder waar. De Poolse soldaat Zukowski – zijn schuilnaam, zijn echte naam is Pawel Krzykala, geboren op 30 mei 1923 in Nieboczowy – is op het kloosterkerkhof van de Congregatie van de Heilige Harten in Bavel-Nieuw Ginneken begraven, zie ook de rechterfoto van de huidige begraafplaats Ypelaar. Het was destijds normaal een graf te adopteren en te onderhouden. Dat de familie Van Gool dit graf helemaal in Bavel heeft geadopteerd, is opvallend. Misschien komen we er nog achter waarom. Momenteel bevindt het graf van Zukowski zich op de Poolse begraafplaats in Breda (B-1-9).

Zo zie je dat één foto een heel verhaal kan opleveren. Oscar de Rooij heeft het verhaal achter deze foto voor Amalia uitgezocht.

Het geadopteerde graf op het kloosterkerkhof van de Heilige Harten (Sacrorium Cordium) in Bavel Nieuw Ginneken. foto fam. Van Gool

De zuil op begraafplaats Ypelaar, vroeger het kloosterkerkhof in Bavel. foto Oscar de Rooij

Arme Amalia (103)

ANTOON VAN TUIJL

Tussen 1 oktober 2018 en 25 Januari 2019 kwam er ook weer een stroom van schenkingen bij Amalia binnen. We vermelden ze met genoegen.

- een aantal uniformdelen en documenten, afkomstig van Adrianus van Gestel, een van de marechaussees die samen met zijn collega Gerritsen en Maria Cornelissen-Verhoeven gefusilleerd werd op 10 september 1944.
- een oude grammofoon, die een paar druppels olie nodig zal hebben om de vijfenzeventig toerenplaat op tempo te krijgen.
- een serie vergrote prentbriefkaarten van Baarle-centrum en de 'Belse' kerk.
- zeven grote voorraadblikken voor koffie, koeken en biscuits uit een levensmiddelenwinkel.
- een aantal koperen en messing kook- en waterketels en pannen.
- meerdere verzamelingen bidprentjes.
- enkele handwerkboekjes en borduurpatronen.
- enkele kaartjes met beloningsplaatjes, die de juf of de meester kon geven aan de leerling die het schooltaak goed uitvoerde.
- een gedenkmedaille uitgegeven bij de onthulling van het monument op de hoek Chaamseweg-St. Jansstraat. Dat gebeurde op 5 mei 1959.
- feestgids van het 65-jarig huwelijk van Charel en Antoinet Jacobs.
- een oud bestek van architect Backx.
- een oude winkelboekhouding.
- een foto uit ca. 1870 van opa Keustermans (van de Planken Barak) die aan het ploegen is met een os als trekdier.
- meerdere verzamelingen boeken, waarvan er enkele opgenomen zijn in onze eigen bibliotheek. De andere zijn op verschillende goede bestemmingen terecht gekomen.
- twee volledige en gave sigarenplanken.
- een speciale instelbare tang. De juiste functie moeten we nog napluizen.
- in twee banden ingebonden jaargang 1950 van de Katholieke Illustratie.
- een heel oude foto van het huisje 'Armshof' in de Ulicotense Bosstraat.
- borduur- en andere textielspullen.
- enkele documenten uit de vroegere veehouderij.
- jubileumboekje van het 40-jarig bestaan van de Rooms Katholieke Vrouwenorganisatie van de NCB.
- een tweeliterkruik van grijsblauw Keuls aardewerk.
- een aanvraagformulier voor distributiebonnen van kort na de oorlog.
- een vierdelige serie boeken over WO II. Die komen in het komende herdenkingsjaar zeker van pas.
- enkele scapuliermedailles en enkele sportmedailles.
- een grote verzameling speldjes met evenzovele logo's er op.
- een vloeipapierhouder om natte inkt te drogen.

- een paletmes
- een metalen leesplaatje waarmee de oogarts vroeger de sterkte van een leesbril moest bepalen.
- een houten bekertje met een molenaafbeelding en 'Ulicoten'
- een aardewerken kom met reclame van Struyk en de tekst 'Ik ben supporter van Dosko'.
- serie foto's van een Rabokalender.
- serie cassettebandjes met interviews en verslagen van evenementen, opgenomen door Fons Willemsen.
- enkele met de hand geschreven dankbetuigingen van iemand die wel heel duidelijk meent wat hij schrijft!!

Wij vermelden ook enkele aanwinsten van onze bibliotheek.

- 'De kleine geschiedenis van Noord-Brabant voor Dummies' van Wouter Loeff.
- In de reeks streekliteratuur plaatsten we het boekje 'Zomerland' van Stijn Streuvels.
- 'Grote fotoatlas van Noord-Brabant' met luchtfoto's.
- 'R.K. Jonge Boerenstand, RKJB Kring Breda'.
- 'Einddoel Maas' van J. Didden en M. Swarts over de bevrijding.
- 'Historische Boerderijen in Brabant', een uitgave van de Boerderijenstichting.

Ook alle trouwe en nieuwe schenkers vermelden we graag.

Stefan van Kaam – Fam. Antens-Wens – Mevr. Van de Ven-Severijns – Femie Lückman – Frans Tuijelaars – Johan Remeijns, namens mevr. Bloem – Ineke van Strijp – Ad Jacobs – Rian Friederichs – Familie A. van Gestel, via Jos van Roozendaal – Jef Bax – Rita de Munnik – Mevr. Van Beek – Leo Voeten – Jan Haneveer via Leo Voeten – Ria Beekmans-Willemsen – Frans van Geijn – Fam. Hurks - Fam. Moeskops – Charel Bruurs – Conny van Loon – Fam. Nuyts – Fam. Kusters-Leuris – Fam. Janssens – Jacqueline Janssens-van Gool.

Hartelijk dank allemaal en tot de volgende keer.

Zoekplaatjes

ANDRE MOORS

André Moors roept uw hulp weer in om meer te weten te komen van een aantal foto's. In dit nummer weer een selectie. Alle foto's worden doorlopend genummerd.

Van veel Baarlenaren kreeg ik de afgelopen jaren mooie foto's die we voor de Heemkundekring mochten gebruiken. Nogmaals veel dank daarvoor. Er zijn enkele foto's waarvan ik niet (meer) weet:

- wie of wat er op staat afgebeeld?
- waar is de foto gemaakt?
- wanneer (ongeveer) is de foto is gemaakt?
- bij welke gelegenheid was dat?

Daarvoor roep ik uw hulp in, als lid van Amalia en/of als lezer van Van Wirskaante. Alle foto's zijn genummerd.

Kunt u mij wat over een bepaalde foto vertellen? Neem dan contact met mij op door te bellen of te mailen. Mijn telefoonnummer is 06 521 80 388 (vanuit België 00 31 6 521 80 388).

Mijn e-mailadres is amooors@planet.nl.

Hartelijk dank voor uw medewerking!

Zoekplaatje 10.

Zoekplaatje 11.

Zoekplaatje 12.

Zoekplaatje 13.

Zoekplaatje 14.

Zoekplaatje 15.

Zoekplaatje 16.

Zoekplaatje 17.

Nieuwe leden

LIA VAN GILS

Sinds de vorige Van Wirskaante heeft Amalia weer een aantal nieuwe leden kunnen inschrijven.

Wij heten van harte welkom:

Dhr. J. Vinckx
Fam. J. van Gils - van Opstal
Dhr. F.J. Tuijelaars
Fam. J. van Stalle
Fam. S. Verhoeven
Dhr. P. v.d. Heuvel
Fam. N.H. Ouwens

Zjos Finks in actie tijdens de vertelavond in de Veldbraakhoeve.

Activiteitenkalender

MAART

Zondag 3 maart

Vanwege Carnaval GEEN Open Heemhuis

Zaterdag 9 maart

Dorpskunstroute. Wandeling in het dorp langs diverse kunstuitingen. Vertrek om 13.30 uur vanaf het Heemhuis.

Dinsdag 26 maart

Algemene Ledenvergadering in het Cultureel Centrum Baarle. Aanvang 19.30 uur, ontvangst met koffie vanaf 19.00 uur.

APRIL

Zondag 7 april

Open Heemhuis van 10.30 tot 12.30 uur.

Zondag 14 april

Eerste vroege vogeltocht. Vertrek om 8.00 uur vanaf het Heemhuis.

Zaterdag 20 april

Wandeling over de Kunstroute in Boswachterij Dorst. Een wandeling van 2,5 uur langs verschillende follies, architectonisch dwaze bouwwerken die je alleen willen verrassen en een beroep doen op je gevoelens. Bouwwerken die toch een relatie hebben met de natuur in het gebied. Geniet onderweg van het prachtig gevarieerde landschap van Boswachterij Dorst. Ver-

De duiventoren, een van de follies in Boswachterij Dorst

trek met auto (carpoolen) om 13.00 uur vanaf het Heemhuis.

Donderdag 25 april

Lezing door Wim Daniëls, schrijver en taaladviseur. Houdoe! is zijn laatste boek. Aanvang 19.30 uur in het Cultureel Centrum Baarle. Toegang voor leden vrij.

MEI

Donderdag 2 mei

Zomeravondwandeling. Voor het vierde jaar op rij is er elke eerste donderdag van de maand tot en met september weer een zomeravondwandeling. Voor de eerste wandeling van dit jaar vertrekken we vanaf Eetcafé De Poort, Bredaseweg 12. Vertrek 19.00 uur. Aanmelden niet nodig.

Zondag 5 mei

Open Heemhuis van 10.30 tot 12.30 uur.

Maandag 14 en dinsdag 15 mei

Vredesdagen

Donderdag 16 mei

Vredesdagen

Weekend van 18 en 19 mei

Wandelheemreis naar de omgeving van Houffalize. Op het programma staan onder meer het Kanaal van Bernistap, onderdeel van de verbinding die Koning Willem I wilde aanleggen tussen de Rijn en de Maas en de archeologische site 'Le Cheslé'. Twee wandeldagen van ca. 15 km. Inschrijving is gesloten.

Dinsdag 21 mei

Lezing door Jean Dewaerheid over het dagelijks leven tijdens de oorlogsjaren. Hij maakt een vergelijking tussen de Eerste en Tweede Wereldoorlog. Aanvang 19.30 uur in het Cultureel Centrum Baarle, in de La Salle zaal.

Zondag 26 mei
Vroege Vogeltocht. Vertrek om 5.00 uur vanaf het Heemhuis.

Kijk voor informatie over activiteiten later in het jaar in de agenda op de website van Amalia:
www.amaliavansolms.org.

Zo had het Kanaal van Bernistap eruit moeten gaan zien.

Vooraankondiging

De **lokale heemdag** vindt dit jaar plaats op vrijdag 28 juni. Zoals elk jaar worden drie bedrijven in Baarle bezocht. De dag wordt afgesloten met een gezamenlijk diner.

De **heemreis** gaat naar voedingsstad Veghel waar het CHV-terrein aan de Noordkade in de afgelopen tien jaar is getransformeerd tot een tweede centrum van Veghel, met kunst, cultuur, food en horeca. Dat alles met behoud van de uitstraling van de historische gebouwen. De heemreis is gepland op zaterdag 13 juli. Meer informatie volgt zo spoedig mogelijk via de nieuwsbrief.

Aanmelding voor de lokale heemdag en de heemreis is mogelijk vanaf het verschijnen van de volgende Van Wirskaante begin juni.

Amalia van Solms
wordt voor dit tijdschrift ondersteund door:

ADVIES | van Kaam & Peeters
ADMINISTRATIE

Baarleseweg 14a | 5113 TA Ulicoten
T +31 (0)13 519 96 61
www.vankaam-peeters.nl

UW RESULTAAT, ONZE PASSIE

**MICHIELSEN
ARCHITECTEN**

WWW.MICHIELSENARCHITECTEN.NL
BAARLE-NASSAU | 06-5135 3778

Gulickx
schoenen

Nieuwstraat 1
5111 CV Baarle-Nassau
013-5079376
geopend van dinsdag t/m zondag

Trendy en comfortabele schoenen
voor het hele gezin

WWW.GULICKXSCHOENEN.NL

Ramen en deuren alu-pvc-hout
Zonwering-rollluiken-garagedeuren
Aannemingswerken - schrijnwerkerij

Haneveer b.v.b.a.

Wiekenweg 15 Baarle Hertog T: 0032-014-690000

MUSEUM VERGANEGLORIE

Turnhoutseweg 10A • 2387 • Baarle-Hertog • T: 014-699832

Aanleg en onderhoud van tuinen

**Binnen- en buitenhuis
schilderwerk**

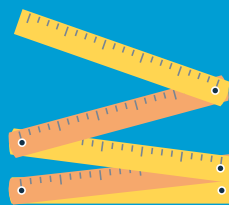
**Professioneel verfspuit werk
voor wanden en plafonds**

Klussen in en om het huis

www.robvis.nl

+31 (0)6 11 287 280

Maatwerk voor elke client

BOLSCHER & SMITS

Generaal Maczeklaan 40
5111 XC Baarle-Nassau

(013) 507 87 45 info@bsnotaris.nl
www.bolschersmitsnetwerknotarissen.nl

In het grensgebied van Nederland en België ligt Baarle-Nassau. Hier vindt u Koninklijke Drukkerij Em. de Jong: specialist in drukwerk voor de retail. Het familiebedrijf werd opgericht in 1906 en groeide uit tot één van de belangrijkste en meest omvangrijke drukwerk-specialisten van Europa.

ook **ONLINE** drukwerk

www.emdejongdirect.nl

Van digitaal drukken tot vellen-offset op klein en groot formaat, daarnaast rotatie-offset: heat-set-èn krantenrotatie. Bij Koninklijke Drukkerij Em. de Jong vindt u alles onder één dak. Een succesvolle filosofie, die aansluit op de vraag van alledag. Betrouwbaar, snel en hoge kwaliteit tegen de scherpst mogelijke prijs.

Koninklijke
Drukkerij Em. de Jong

Baarle-Nassau

www.emdejong.nl